

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΙΓΑΙΟΥ
ΤΜΗΜΑ ΜΕΣΟΓΕΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

Μ.Π.Σ : ΔΙΑΚΥΒΕΡΝΗΣΗ, ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΚΑΙ ΑΣΦΑΛΕΙΑ
ΣΤΗ ΜΕΣΟΓΕΙΟ.

Διπλωματική Εργασία

Η ενεργειακή συνεργασία στη Μεσόγειο: The East Med
Mediterranean Gas Forum. (Το Φόρουμ φυσικού αερίου
Ανατολικής Μεσογείου).

Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια: Μαρία Κοσμά

Επιβλέπων Καθηγητής: Χαράλαμπος Τσαρδανίδης

Εξεταστική Επιτροπή : Ντάλης Σωτήρης , Μαρής Γεώργιος

Ρόδος , Δεκέμβριος 2020

Ευχαριστώ τον επιβλέποντα καθηγητή μου, κ. Χαράλαμπο Τσαρδανίδη για την καθοδήγηση και τις συμβουλές του, την οικογένεια μου ,τη γάτα μου και τους οικείους μου.

Περίληψη

Η ενεργειακή συνεργασία East Med Gas Forum (EMGF , γνωστή στην Ελλάδα ως το Φόρουμ του Φυσικού Αερίου της Ανατολική Μεσογείου, αποτελεί μία από τις πιο καίριες πρωτοβουλίες για τη βελτίωση των διακρατικών σχέσεων στην περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου και την επίτευξη της σταθερότητας στην περιοχή. Στο πρώτο κεφάλαιο παρουσιάζεται μια ιστορική αναδρομή της πορείας της παρουσίας των κρατών και του ανταγωνισμού τους στη Μεσόγειο, αναλύονται οι λόγοι δημιουργίας του φόρουμ και αναφέρονται οι ανακαλύψεις των υδρογονανθράκων και η κατασκευή του αγωγού East Med. Το δεύτερο κεφάλαιο επικεντρώνεται στο EMGF και στους λόγους συμμετοχής του κάθε κράτους στο EMGF. Στο τρίτο κεφάλαιο αναφέρονται οι ισχυροί παρατηρητές, όπως ΗΠΑ, Γαλλία και ΕΕ και ο ρόλος τους στο πλαίσιο της συνεργασίας. Στο τέταρτο κεφάλαιο αναλύονται οι επιπτώσεις της ενεργειακής κατάστασης της Ανατολικής Μεσογείου και δίνεται έμφαση στις εναλλακτικές λύσεις που σχετίζονται με το φυσικό αέριο και συνιστούν απάντηση στις προκλήσεις των καιρών. Τέλος, γίνεται μνεία στις προοπτικές του EMGF για την εξασφάλιση της ισορροπίας στην περιοχή της Μεσογείου.

Λέξεις κλειδιά: East Med Gas Forum, αγωγός East Med, Ανατολική Μεσόγειος, ισορροπία, ενεργειακή ασφάλεια, φυσικό αέριο.

Abstract

The East Med Gas Forum, known in Greece as the Eastern Mediterranean Gas Forum, is one of the most important initiatives to improve transnational relations in the Eastern Mediterranean region and achieve stability in the region. The first chapter presents a historical look back at the states' presence and their competition in the Mediterranean, analyses the reasons for the creation of the forum and mentions the hydrocarbon discoveries and the construction of the East Med pipeline. The third chapter mentions powerful observers, such as the USA, France and the EU, and their role in the cooperation. The fourth chapter analyses the impact of the energy situation in the Eastern Mediterranean and emphasizes alternatives related to natural gas and is a response to the challenges of today. Finally, reference is made to EMGF's prospects for ensuring balance in the Mediterranean region.

Keywords: East Med Gas Forum, East Med Pipeline, Eastern Mediterranean, balance, energy security, natural gas

Περιεχόμενα

Περίληψη.....	3
Περιεχόμενα.....	5
Κεφάλαιο 1	7
__1.2 Εισαγωγή – Σκοπός της εργασίας.	7
__1.3 Ιστορική Αναδρομή – Αιτίες δημιουργίας.	8
__1.4 Ανακαλύψεις φυσικού αερίου στην Ανατολική Μεσόγειο.	15
__1.5 Ο αγωγός του east med pipeline μια νέα οδός.	24
Κεφάλαιο 2	27
__2.1 The East Med Mediterranean Gas Forum.....	27
(Το φόρουμ του φυσικού αερίου ανατολικής μεσογείου).....	27
_____2.1.1 Η οπτική της Αιγύπτου	36
_____2.1.2 Οι στοχεύσεις της Κυπριακής Δημοκρατίας	44
_____2.1.3 Οι προοπτικές της Ελλάδας	48
_____2.1.4 Η Ιταλική προσέγγιση.....	57
_____2.1.5 Η διάσταση του Ισραήλ.	60
_____2.1.6 Η Ιορδανία.....	64
_____2.1.7 Η Παλαιστινιακή Αρχή.....	70
Κεφάλαιο...3.....	73
3.1 Οι παρατηρητές του East Med Gas Forum	73
3.1.1 Γαλλία	74
_____3.1.2 ΗΠΑ – Ένας μόνιμος παρατηρητής στην Ανατολική Μεσόγειο.....	76
_____3.1.3 Ο ρόλος του φυσικού αερίου στην ενεργειακή πολιτική της ΕΕ.....	84
Κεφάλαιο...4.....	88
__4.1 Οι επιπτώσεις στην ενεργειακή της διάσταση.....	88
__4.1.1 Προκλήσεις και εμπόδια φυσικού αερίου της Ανατολικής Μεσογείου.....	89
__4.1.2 Η στρατηγική εξαγωγής τριγωνικού αερίου.....	92

Κεφάλαιο..5.....	96
5.1 Προοπτικές για το μέλλον του East Med Gas Forum.....	96
5.2 Προτάσεις για έρευνα.....	97
5.3 Συμπεράσματα	98
Βιβλιογραφία	101

Κεφάλαιο 1

Στο κεφάλαιο 1 περιλαμβάνονται ο σκοπός της εν λόγω εργασίας, μια ιστορική αναδρομή επί του θέματος, οι λόγοι που οδήγησαν στην ενεργειακή συνεργασία της Μεσογείου, οι ανακαλύψεις του φυσικού αερίου στην Ανατολική Μεσόγειο και ο ύψιστης σημασίας αγωγός East Med.

1.2 Εισαγωγή – Σκοπός της εργασίας.

Σκοπός της εργασίας αυτής είναι η διερεύνηση της ενεργειακής συνεργασίας της Ανατολικής Μεσογείου με σημείο αναφοράς τον διεθνή οργανισμό του EMGF και η ανάλυση των δεδομένων που ισχύουν σήμερα στην Ανατολική Μεσόγειο. Στο EMGF συμμετέχουν κράτη που πρωτοστατούν στη συνεργασία για την εκμετάλλευση του φυσικού αερίου καθώς και τα κράτη που επηρεάζονται έμμεσα λόγω της ισορροπίας ισχύος στην περιοχή. Το φυσικό αέριο αποτελεί μια πηγή ενέργειας που αναμένεται να κυριαρχήσει τα επόμενα χρόνια ενεργειακά. Στόχος των κρατών είναι η ενεργειακή τους ασφάλεια, η οποία αποτελεί παράγοντα ισχύος και πολλές φορές μεταβάλλει την ισορροπία ισχύος. Στο κείμενο αναλύονται οι επιπτώσεις από τη διάδοση του φυσικού αερίου, οι προκλήσεις στις οποίες επιθυμούν να απαντήσουν τα κράτη και οι πιθανοί τρόποι διανομής του αερίου. Η προοπτική του EMGF της Ανατολικής Μεσογείου είναι η διατήρηση της ασφάλειας και της σταθερότητας στην περιοχή. Ο σκοπός του EMGF είναι η δημιουργία κλίματος ηρεμίας για τις εταιρίες που θα επενδύσουν για την εξαγωγή και την διάδοση του φυσικού αερίου.

Το μεθοδολογικό εργαλείο που επιλέχτηκε είναι η συλλογή στοιχείων κυρίως από διαδικτυακές πηγές, μέσα από τα οποία επιχειρείται μια εμβάθυνση στα αίτια, τους λόγους, τις επιπτώσεις και τις προοπτικές που θα υπάρξουν για τις χώρες που

συνεργάζονται για την ενεργειακή ασφάλεια της Ανατολικής Μεσογείου για ασφαλή διάδοση του φυσικού αερίου.

1.3 Ιστορική Αναδρομή – Αιτίες δημιουργίας.

Η Μεσόγειος είναι μια περιοχή που από παλιά γνώριζε αναταράξεις λόγω του ορυκτού πλούτου αλλά και της εμπορικής γεωστρατηγικής θέσης της. Αποτελούσε μια αποικιοκρατική περιοχή της Ευρώπης, με κυριότερες δυνάμεις τη Γαλλία, την Ιταλία, τη Μεγάλη Βρετανία και την Οθωμανική αυτοκρατορία που ανταγωνίζονταν για τον έλεγχο αυτής της περιοχής. Η Λεκάνη του Λεβαντίνε έχει χαρακτηριστεί ως περιοχή επικίνδυνων αναταραχών, ανασφάλειας και αστάθειας μετά τη μερική αποχώρηση των ΗΠΑ από την περιοχή το 2001 και την άνοδο του Ισλαμικού κράτους.

Επιπλέον η ανάδειξη νέων υδρογονανθράκων στις ακτές του Ισραήλ, της Κύπρου και της Αιγύπτου, οι πρόσφατες εξελίξεις στην περιοχή της Ελλάδας, οι εξελίξεις του Κυπριακού ζητήματος και η νέα εξωτερική πολιτική της Τουρκίας συνιστούν λόγους σύγκρουσης και αστάθειας. Η ανακάλυψη κοιτασμάτων υδρογονανθράκων στην Ανατολική Μεσόγειο έχει δημιουργήσει μια νέα δυναμική στο πεδίο των γεωοικονομικών ισορροπιών και μπορεί να λειτουργήσει ως καταλύτης για την σταθερότητα και τη συνεργασία ή για αντιπαράθεση και συγκρούσεις.¹ Η πρώτη ώθηση για τη συνεργασία των τεσσάρων χωρών για την ενεργειακή ασφάλεια (Ελλάδα, Κύπρος, Ισραήλ και Αίγυπτος) δόθηκε από το 2010, όταν άρχισαν να ανακαλύπτονται

¹ *The New Geopolitics of the Eastern Mediterranean: Trilateral Partnerships and Regional Security Chapter 5: Greece's Changing role in the Eastern Mediterranean*, Charalambos Tsardanidis

τα κοιτάσματα φυσικού αερίου της Ανατολικής Μεσογείου.²

Επίσης, η αραβοισραηλινή διένεξη, το κυπριακό ζήτημα, οι τουρκικές προκλήσεις που σχετίζονται με το οικόπεδο επτά της κυπριακής ΑΟΖ, προσβάλουν το διεθνές δίκαιο και προκαλούν άγωνα ένταση στην εν λόγω περιοχή. Η τρομοκρατία και οι ενεργειακές ανακαλύψεις σχετίζονται με τα κοιτάσματα φυσικού αερίου του Ισραήλ, το Tamar και Leviathan, και της Κύπρου, την Αφροδίτη και το Δελφίνι. Η γεωστρατηγική σημασία της Ανατολικής Μεσογείου αυξάνεται και υπάρχουν ενδείξεις σημαντικής και πολυλειτουργικής γεωπολιτικής και κοινωνικοοικονομικής αλλαγής. Λόγω της παγκοσμιοποίησης υπήρξε μια στροφή μετατόπισης της οπτικής με αποτέλεσμα τα κράτη να ενεργούν όχι πια από τη σκοπιά της γεωπολιτικής ισχύος αλλά από τη σκοπιά της γεωοικονομικής ισχύος (Coolsaet 2004, 2-3, Sparke, 1998, 62-98). Ο όρος «γεωοικονομική» ισχύς που σχετίζεται με το κράτος αναφέρεται στην παραδοσιακή στρατιωτική διαμάχη μεταξύ κρατών και έχει αντικατασταθεί από έναν γεωπολιτικό ανταγωνισμό για βιομηχανική υπεροχή με αποτέλεσμα την εξίσωση της σημερινής οικονομικής / βιομηχανικής ισχύος με τη στρατιωτική δύναμη (Edward Luttwak 1993, 35-36).³ Συγκεκριμένα, η γεωοικονομία επικεντρώνεται στην οικονομική ισχύ και το κράτος που επικεντρώνεται στην γεωοικονομία έχει οικονομική ισχύ και ισχυρή βιομηχανία. Η γεωοικονομία έχει αντικατασταθεί από την παραδοσιακή στρατιωτική διαμάχη που σημαίνει ότι όποιο κράτος τη διαθέτει έχει οικονομική και παράλληλα και στρατιωτική

² *The New Geopolitics of the Eastern Mediterranean: Trilateral Partnerships and Regional Security Chapter 5: Greece's Changing role in the Eastern Mediterranean*, Charalambos Tsardanidis

³ *The New Geopolitics of the Eastern Mediterranean: Trilateral Partnerships and Regional Security Chapter 5: Greece's Changing role in the Eastern Mediterranean*, Charalambos Tsardanidis p. 74

ισχύ. Επίσης, κατά τον Edward Luttwak η γεωοικονομική ισχύς μπορεί να γίνει κατανοητή μέσω της απόκτησης οικονομικής ισχύος με την κατοχή γης και τον έλεγχο της αγοράς (Luttwak, 1990: 17-23). Υπό το πρίσμα αυτό, η Αίγυπτος είναι μια χώρα, η οποία δύναται να ελέγχει την αγορά φυσικού αερίου μέσω της διώρυγας του Σουέζ. Υπάρχουν όμως και άλλοι μελετητές που θεωρούν τη γεωοικονομία όχι μόνο μια διαδικασία απόκτησης εξουσίας, αλλά και ένα εργαλείο που, αν χρησιμοποιηθεί σωστά στη διεθνή πολιτική, μπορεί να αυξήσει την εξουσία στον στρατιωτικό χώρο (γεωστρατηγική) καθώς και στο χώρο της οικονομίας (γεω-οικονομικά) (Blackwill και Harris 2016). Επιπλέον, οι ενεργειακές εκτιμήσεις, βασιζόμενες και στα ευρήματα αερίου, παραδοσιακά επηρεάζουν την πορεία των σχέσεων μεταξύ των κρατών (Καραγιάννης 2016, 4). Η ενεργειακή ασφάλεια παραμένει "ένα ουσιαστικό στοιχείο της εθνικής εξουσίας, ένας σημαντικός παράγοντας στις παγκόσμιες οικονομίες, τις συγκρούσεις και μια αποφασιστική δύναμη προς αξιοποίηση στις διεθνείς υποθέσεις" (Yergin 1991, 773). Κατά συνέπεια, οι ενεργειακές ανακαλύψεις στην Ανατολική Μεσόγειο έχουν οδηγήσει στο σχηματισμό κάποιων συμμαχιών - συνεργασιών κρατών για την προστασία του φυσικού αερίου με σκοπό το κέρδος. Όλα αυτά τα θέματα αποτυπώνουν την κατάσταση της Ανατολικής Μεσόγειου.⁴

Το East Med Gas Forum έπεται κάποιων συνεργασιών και διαβουλεύσεων μεταξύ κάποιων μελών του φόρουμ. Συγκεκριμένα, η Ελλάδα και η Κύπρος έχουν πρόσφατα υπογράψει τριμερή συνεργασία στην Ανατολική Μεσόγειο, όπου το τρίτο μέλος είναι η Αίγυπτος ή το Ισραήλ, ή η Παλαιστίνη, ή το Λίβανο ή η Ιορδανία, ενώ το Μπαχρέιν και τα Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα (ΗΑΕ) σχεδιάζεται να αποτελέσει ένα ακόμη μέλος στην τριμερή συνεργασία .

⁴ *The New Geopolitics of the Eastern Mediterranean: Trilateral Partnerships and Regional Security* Chapter 5: *Greece's Changing role in the Eastern Mediterranean* , Charalambos Tsardanidis

Οι συνεργασίες αυτές αφορούν συναντήσεις κορυφής υπουργών - τουλάχιστον στην περίπτωση των ελληνοκυπριακών - ισραηλινών και ελληνοκυπριακών-αιγυπτιακών τριγώνων – οι οποίες λαμβάνουν τη μορφή συνεχούς δραστηριότητας και ζυμώσεων σε θέματα που αναφέρονται σε κοινές δηλώσεις (Tziarras 2018). Επιπλέον, οι υπουργοί συμμετέχουν σε ομάδες εργασίας σε ανώτερο επαγγελματικό επίπεδο και σε τριμερείς κοινοβουλευτικές συνεδριάσεις. Το ευρύ πεδίο των υπό εξέταση θεμάτων οδηγεί σε σύγκληση συνεδριάσεων σε μηνιαία βάση ή ακόμη πιο συχνά, ειδικά όταν πρόκειται για την εδραίωση της εταιρικής σχέσης μεταξύ των χωρών και τη διασφάλιση της μακροπρόθεσμης στρατηγικής τους. (Lerman 2018).⁵

Πιο συγκεκριμένα η τριμερής συνεργασία Ελλάδας – Κύπρου – Αιγύπτου, Ελλάδας – Κύπρου - Ισραήλ , Ελλάδας – Κύπρου – Ιορδανίας ⁶, οδήγησε στη «Διάσκεψη της Ρόδου για τη Σταθερότητα και την Ασφάλεια», η οποία πραγματοποιήθηκε στη Ρόδο στις 8 και 9 Σεπτεμβρίου 2016 με σκοπό την ενίσχυση του διαλόγου και της συνεργασίας σε θέματα που αφορούν την ασφάλεια και τη σταθερότητα της ευρύτερης περιοχής της Ανατολικής Μεσογείου.

Η τριμερής συνεργασία με την Αίγυπτο εγκαινιάστηκε από την εκλογή του Abdel-Fattah al-Sisi στη θέση του Προέδρου της Αιγύπτου το 2014. Ο πρόεδρος Sisi ήθελε να αναπτύξει στενές πολιτικές και οικονομικές σχέσεις τόσο με την Ελλάδα όσο και με την Κύπρο. Το 2014, ο τότε έλληνας πρωθυπουργός Αντώνης Σαμαράς ανακοίνωσε ότι τόσο η Ελλάδα όσο και η Κύπρος θα χρησιμοποιήσουν την ένταξή τους στην ΕΕ, για να προωθήσουν τις αιγυπτο- ευρωπαϊκές σχέσεις, λέγοντας ότι οι δύο χώρες θα

⁵ *The New Geopolitics of the Eastern Mediterranean: Trilateral Partnerships and Regional Security* Chapter 5: *Greece's Changing role in the Eastern Mediterranean* , Charalambos Tsardanidis

⁶ <https://www.stockwatch.com.cy/el/article/politika/sto-irak-i-trimeris-kyproy-elladas-iordanias>

ενεργούσαν "ως πρεσβευτές της Αιγύπτου στην ΕΕ" (Al-Ghamrawy και AbuHussein 2014).⁷

Στην ουσία η τριμερής συνεργασία ήθελε να εντείνει τις σχέσεις στον πολιτικό, οικονομικό (εμπορικό και ενεργειακό), πολιτισμικό, τουριστικό και ναυτιλιακό τομέα ανάμεσα στις τρεις χώρες και να προωθήσει την ασφάλεια, την ευημερία, την σταθερότητα και την ειρήνη στην περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου. Τα τρία έθνη έχουν δημιουργήσει ένα σύστημα τακτικών διαβουλεύσεων, όπως υποδηλώθηκε από τη συμμετοχή τους σε επτά τριμερείς εκδηλώσεις από το τέλος του 2019. Μετά από μια μακρά περίοδο ουδέτερης στάσης με το Ισραήλ, η παραδοσιακά «φιλοαραβική» μέχρι τούδε Ελλάδα έθεσε σε νέα βάση τις διμερείς σχέσεις με το Ανώτατο Συμβούλιο Συνεργασίας που έλαβε χώρα στο Ισραήλ τον Οκτώβριο του 2013. Η επανεκκίνηση των σχέσεων των δύο πλευρών θεμελιώθηκε για τη αναδυόμενη γεωστρατηγική τους σχέση και περιελάμβανε και την Κυπριακή Δημοκρατία.

Η αναδόμηση του περιφερειακού συστήματος ασφαλείας, όπως αυτή υπαγορεύτηκε από τα ιστορικά γεωπολιτικά γεγονότα της περιοχής (Αραβική Άνοιξη, άνοδος Ισλαμικού εξτρεμισμού, εύρεση-αξιολόγηση σημαντικών κοιτασμάτων υδρογονανθράκων⁸: Συριακός εμφύλιος), υπήρξε επιτακτική. Επιπλέον, η πορεία των ευρωατλαντικών συμφερόντων και η ρήξη στις σχέσεις Ισραήλ-Τουρκίας δημιούργησε το απαιτούμενο κενό ασφαλείας. Το περιφερειακό υποσύστημα ασφαλείας (τριμερείς

⁷ *The New Geopolitics of the Eastern Mediterranean: Trilateral Partnerships and Regional Security Chapter 6: Between Alliance and Entente: The Egyptian-Greek-Cypriot Partnership*, Nael Shama

⁸ (Διπλωματική εργασία Το δίκτυο Ασφάλειας 3+3 στην Ανατολική Μεσόγειο Επιβλέπων Καθηγητής Ηλίας Κουσκουβέλης, Φοιτητής Χρήστος Βλάχος, Τμήμα Διεθνών και ευρωπαϊκών Σπουδών τμήμα βαλκανικών και ανατολικών σπουδών Ανώτατη διακλαδική σχολή πολέμου Διατμηματικό πρόγραμμα μεταπτυχιακών σπουδών Διεθνείς σχέσεις και Ασφάλεια Πανεπιστήμιο Μακεδονίας.

συνεργασίες) έγινε πραγματικότητα στην περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου από υπαγορευτήκε από το κενό ασφάλειας.

Στις 20 Μαρτίου το 2019 στην Ιερουσαλήμ, έγινε η συνάντηση της τριμερούς συνεργασίας των υπουργών Ελλάδας – Κύπρου – Ισραήλ και ενδυναμώθηκε από τη συμμετοχή του υπουργού εξωτερικών των ΗΠΑ, Μάικ Πομπέο. Με τη δήλωσή του για υποστήριξη αυτής της τριμερούς συνεργασίας, η συνεργασία είχε πλέον τη συναίνεση της ισχυρής χώρας των ΗΠΑ να διαδραματίσει πρωταγωνιστικό ρόλο στην επικράτηση σταθερότητας στην περιοχή της Μεσογείου και έμεινε γνωστή ως 3 +1.⁹ Η τριμερούς συνεργασία Ελλάδας – Κύπρου – Ισραήλ έχει αναβαθμιστεί ύστερα από την υπογραφή του προγράμματος Τριμερούς Στρατιωτικής Συνεργασίας Ελλάδας – Κύπρου – Ισραήλ στις 8 Σεπτεμβρίου του 2020. Ο αρχηγός του Γενικού Επιτελείου Εθνικής Άμυνας (ΓΕΕΘΑ), στρατηγός Κωνσταντίνος Φλώρος και οι επικεφαλής των στρατιωτικών αντιπροσωπειών της Κύπρου και του Ισραήλ υπέγραψαν το πρόγραμμα τριμερούς στρατιωτικής συνεργασίας των χωρών τους για το 2021. Η υπογραφή του συγκεκριμένου προγράμματος αναβαθμίζει ακόμη περισσότερο τη στρατιωτική συνεργασία μεταξύ των Ενόπλων Δυνάμεων των τριών χωρών, αφού επεκτείνεται με τη δυνατότητα διεξαγωγής κοινών ασκήσεων και επιχειρησιακών δραστηριοτήτων.¹⁰

Στο πλαίσιο αυτής της εντατικής τριμερούς συνεργασίας, ο Ζήνωνας Τζιάρρας

⁹ <https://www.euractiv.gr/section/energia/news/simantiki-isos-istoriki-synantisi-3-1-elladas-kyproy-israil-ipa-stin-ierovsalim/> Σημαντική, ίσως ιστορική, συνάντηση 3+1 Ελλάδας – Κύπρου – Ισραήλ – ΗΠΑ στην Ιερουσαλήμ Από [Theodore Karaoulanis](#) and [Θοδωρής Καραουλάνης](#) | [EurActiv.gr](#), [philenews.com](#) and [ΑΠΕ-ΜΠΕ](#)

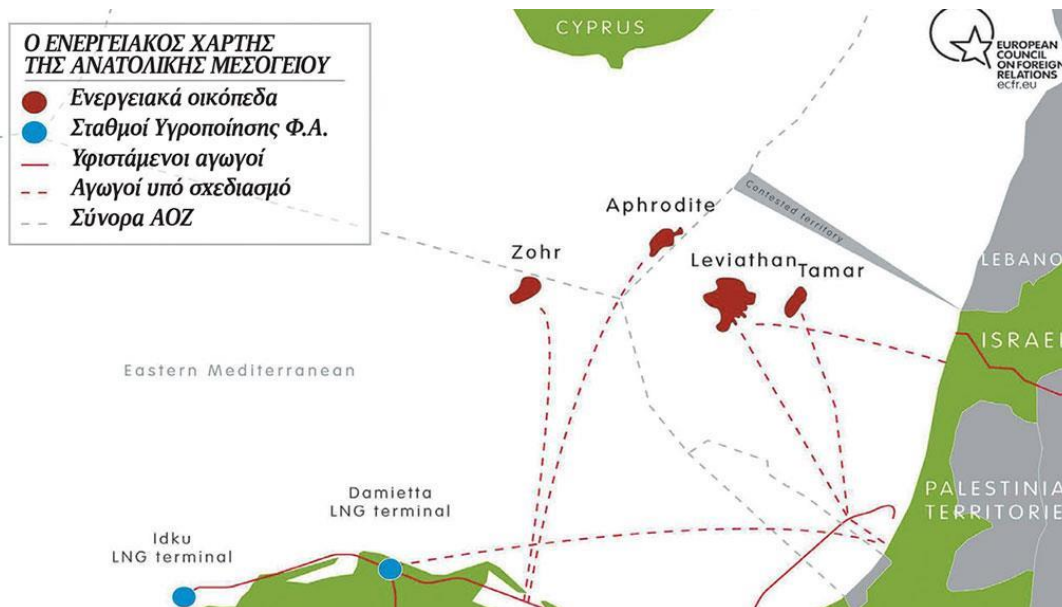
¹⁰ <https://www.kathimerini.gr/politics/561071011/ypegrafi-i-trimeris-stratiotiki-synergasia-elladas-kyproy-israil/> Υπεγράφη η τριμερούς στρατιωτική συνεργασία Ελλάδας – Κύπρου – Ισραήλ 8-9-2020 από Kathimerini.gr

κατέληξε ότι «αν και η τριμερής εταιρική σχέση του Ισραήλ, της Κύπρου και της Ελλάδας δεν έχει εξελιχθεί σε παραδοσιακό τύπο συμμαχίας, έχει διατηρήσει τη μορφή μιας άτυπης «άνετης» πολυσυμμαχίας που καθοδηγείται από ατομικά και συλλογικά κίνητρα σχετιζόμενα με απειλές και κέρδη, συμπεριλαμβανομένης και της ενέργειας» (Tziarras 2016, 408). Ένας από τους κυριότερους λόγους για την απόφαση της ελληνικής κυβέρνησης να υποστηρίξει τις τριμερείς συμφωνίες, ιδιαίτερα εκείνες με την Κύπρο και το Ισραήλ καθώς και με την Κύπρο και την Αίγυπτο, ήταν η δυνατότητα κοινής εκμετάλλευσης των αποθηκών φυσικού αερίου στην Ανατολική Μεσόγειο. Η σημασία του φυσικού αερίου πέρα από την καθαρά οικονομική του αξία αποκρύπτει αρκετές γεωπολιτικές προκλήσεις. Η κύρια πρόκληση είναι ο τρόπος οριοθέτησης της αποκλειστικής οικονομικής ζώνης (ΑΟΖ) της Ελλάδας, της Αιγύπτου, της Τουρκίας και φυσικά της Κύπρου.

1.4 Ανακαλύψεις φυσικού αερίου στην Ανατολική Μεσόγειο.

Η ανακάλυψη των αποθεμάτων φυσικού αερίου στην Ανατολική Μεσόγειο έχει αντιμετωπιστεί με ενθουσιώδη ανταπόκριση λόγω του δυνητικού αντικτύπου τους στις οικονομικές και γεωπολιτικές ισορροπίες στην περιοχή. Είναι ευρέως αποδεκτό ότι τα νέα αποθέματα θα μπορούσαν να έχουν σημαντικό θετικό αποτέλεσμα. Η έρευνα για το φυσικό αέριο στην Ανατολική Μεσόγειο απέκτησε δυναμική το 2009, όταν μια κοινοπραξία με επικεφαλής την αμερικανική Noble Energy ανακάλυψε τεράστιους φυσικούς πόρους στον τομέα **Tamar**, στα οικόπεδα του Ισραήλ, μεταλλάσσοντας, την οικονομία του Ισραήλ και το διεθνές του οικονομικό ανάστημα πολύ γρήγορα. Ήταν το μεγαλύτερο «ενεργειακό» οικόπεδο φυσικού αερίου που βρέθηκε στην περιοχή εκείνη την εποχή, έχοντας περίπου **9 έως 11 τρισεκατομμύρια κυβικά πόδια (280 bcm)** (υπάρχουν διαφορετικές εκτιμήσεις) αποδεδειγμένων και πιθανών αποθεμάτων. Το 2010, η αμερικανική εταιρεία ανακάλυψε μια ακόμη μεγαλύτερη δεξαμενή (**Leviathan**) που περιέχει περίπου **16 τρισεκατομμύρια κυβικά πόδια** ή 620 bcm (Hafner 2016, 50-51). Τον Ιανουάριο του 2014, το περιοδικό Oil & Gas Journal υπολόγισε τα αποδεδειγμένα αποθέματα πετρελαίου του Ισραήλ στα 11,5 εκατομμύρια βαρέλια. Ένας ανεξάρτητος μελετητής της Ολλανδικής Sewell & Associates Inc. εκτιμά ότι ο όγκος του φυσικού αερίου στον τομέα Tamar ανέρχεται σε 11,2 τρισεκατομμύρια κυβικά με επιπλέον 14,6 εκατομμύρια βαρέλια συμπυκνώματος (ένα εξαιρετικά ελαφρύ μίγμα υγρών υδρογονανθράκων). Πρόκειται για αύξηση της τάξεως του 13% σε σχέση με την προηγούμενη εκτίμηση (Graeber 2017). Κατόπιν τούτου, η Κυπριακή Δημοκρατία ενθουσιάστηκε από τις ανακαλύψεις των Tamar και Leviathan και επιτάχυνε τις εξερευνητικές της προσπάθειες κατά μήκος των νοτιοανατολικών ορίων της Αποκλειστικής Οικονομικής Ζώνης (ΑΟΖ), η οποία βρίσκεται κοντά στην τοποθεσία αυτών των ισραηλινών πεδίων. Η κυπριακή κεφαλαιοποίηση φυσικού αερίου χρονολογείται από το 2007, όταν η χώρα ανακοίνωσε τον πρώτο κύκλο αδειών εκμετάλλευσης στην ανοικτή θάλασσα στην Αποκλειστική Οικονομική Ζώνη της, επιτρέποντας στην ίδια ξένη ενεργειακή εταιρεία που δραστηριοποιείται στα Ισραηλινά νερά της Noble Energy με βάση το Τέξας, την

αναζήτηση φυσικού αερίου στα κυπριακά ύδατα. Τέσσερα χρόνια αργότερα, η Noble Energy ανακοίνωσε την ανακάλυψη του πεδίου φυσικού αερίου *Αφροδίτη* στη Νότια Αποκλειστική Οικονομική Ζώνη της Κύπρου, που περιέχει εκτιμώμενο σχετικά μικρό εύρος φυσικού αερίου ύψους 4,5 τρισεκατομμυρίων κυβικών εκατοστών (Οικονόμοπουλος και Σταμπολής 2012, Tagliapietra 2013)¹¹

Αυτό έδωσε στις κυπριακές αρχές την απαιτούμενη εμπιστοσύνη να προβούν σε χορήγηση αδειών σε άλλες εταιρείες ενέργειας, που έσπευσαν στην περιοχή, ελπίζοντας να επωφεληθούν από το επικείμενο άνοιγμα αγορά αερίου. Ως αποτέλεσμα, δεκατρία υπεράκτια οικόπεδα της Κύπρου στην ΑΟΖ της έχουν διατεθεί σε εταιρείες πετρελαίου και αερίου βαρέων βαρών από την Ολλανδία, τη Γαλλία, την Ιταλία, τις Ηνωμένες Πολιτείες και το Ισραήλ, οι οποίες έχουν πραγματοποιήσει σημαντικές επενδύσεις βασισμένες στην υπόσχεση των υποθαλάσσιων υφιστάμενων πόρων. Τον Δεκέμβριο του 2016 η Κύπρος ολοκλήρωσε επιτυχώς μια διεθνή διαδικασία υποβολής προσφορών σε τέσσερις διεθνείς εταιρείες, την Eni και Total, και ExxonMobil και Qatar Petroleum International που απέσπασαν τα δικαιώματα να εξερευνηθούν τα θαλάσσια οικόπεδα 6, 8 και 10 αντίστοιχα. Μετά από μια σειρά επαναλαμβανόμενων απογοητεύσεων, τον Φεβρουάριο του 2018, η Eni ανακοίνωσε τελικά την ανακάλυψη μιας δομής αερίου στην κοιλάδα Calypso 1 που είχε τρυπηθεί στο Block 6. Αυτό το υποσχόμενο απόθεμα βρίσκεται ακριβώς στα βόρεια των θαλάσσιων συνόρων με την

Αίγυπτο, την ΑΟΖ της Αιγύπτου, όπου το 2015 η ίδια εταιρεία είχε ανακαλύψει ένα τεράστιο πεδίο φυσικού αερίου. Η Calypso αναμένεται να κρατήσει περίπου 6 έως 8 τρισεκατομμύρια κυβικά πόδια φυσικού αερίου - με άλλα λόγια, πολύ περισσότερα από τα 4,5 tcf της Αφροδίτης που βρέθηκαν το 2011.¹²

Η ExxonMobil ολοκλήρωσε τη γεώτρηση του δεύτερου πηγαδιού εξερεύνησης στο θαλάσσιο οικόπεδο 10 υπεράκτια της, Κύπρου ανακαλύπτοντας φυσικό αέριο. Το «Glaucus-1» ήταν το δεύτερο πρόγραμμα γεώτρησης δύο φρεατίων στο Block 10, με το πρώτο να είναι το Delphyne-1 τον Νοέμβριο του 2018. Η κυβέρνηση δήλωσε ότι οι επιχειρήσεις στο Delphyne-1 ολοκληρώθηκαν τον Ιανουάριο του 2019. Η ExxonMobil χρησιμοποιεί το τρυπάνι Stena Icemax για τις δραστηριότητές της στα ανοικτά της Κύπρου.¹³ Η Exxonmobil, μαζί με τον συνεργάτη της Qatar Petroleum (QP), υπολόγισαν τους επιτόπιους πόρους φυσικού αερίου στη δεξαμενή στα 5 έως 8 τρισεκατομμύρια κυβικά πόδια (tcf) φυσικού αερίου. Πρόκειται για παρόμοια τάξη μεγέθους με τα ευρήματα της *Αφροδίτης* και του *Calypso* σε κοντινή απόσταση, επίσης στα κυπριακά ύδατα.

¹¹ Andreas Stergiou CHAPTER 2: GEOPOLITICS AND ENERGY SECURITY IN THE EASTERN MEDITERRANEAN: THE FORMATION OF NEW 'ENERGY ALLIANCES, in, Tziarras, Zenonas *The New Geopolitics of the Eastern Mediterranean: Trilateral Partnerships and Regional Security, Re-imagining the Eastern Mediterranean Series: PCC Report*, 3. Friedrich-Eebert-Stiftung, Nicosia: (ed.) (2019), p.11-27

¹² (Κυπριακή Δημοκρατία 2018)

¹³ Offshore Energy Today, «Exxon makes gas discovery at Glaucus-1 well, offshore Cyprus», in, <https://www.offshore-energy.biz/exxon-makes-gas-discovery-at-glaucus-1-well-offshore-cyprus/> (πρόσβαση 19/4/2020)

Όπως δήλωσε ο υπουργός Ενέργειας της Κύπρου Γιώργος Λακκοτρύπης, «Αυτό είναι το μεγαλύτερο εύρημα μέχρι στιγμής στην Κύπρο και με βάση ορισμένα επίσημα στοιχεία είναι ένα από τα μεγαλύτερα ευρήματα παγκοσμίως τα τελευταία δύο χρόνια». Ο Αντιπρόεδρος της ExxonMobil επεσήμανε με τη σειρά του τη μεγάλη σημασία που έχει για την περαιτέρω εξερεύνηση στην Ευρώπη, τη Ρωσία και την Κασπία και ο Tristan Aspray, δήλωσε ότι η εταιρεία θα προχωρήσει σε άμεση ανάλυση των δεδομένων από τη γεώτρηση της δεξαμενής, γνωστής ως Glaucus-1. Η ExxonMobil κατέχει το 60% του Block 10, με το QP να κρατά το υπόλοιπο. Οι σύμβουλοι της εταιρίας Wood Mackenzie δήλωσαν ότι εκτιμούν ότι οι ανακτήσιμοι πόροι του τομέα της Exxon είναι 4,55 τρισεκατομμύρια κυβικά πόδια. Αυτό συγκρίνεται με την εκτίμηση 6,4 tcf για το Calypso, που βρέθηκε από τη ENI της Ιταλίας και το Total της Γαλλίας πέρυσι. «Ο Γλαύκος είναι ένας γίγαντας. Θα είναι μία από τις μεγαλύτερες ανακαλύψεις της χρονιάς», δήλωσε ο ανώτερος ερευνητής αναλυτής για την Ευρώπη, Ρόμπερτ Μόρις. "Διατηρεί τη θέση του στην Ανατολική Μεσόγειο ως ένα από τα κορυφαία σημεία εξερεύνησης στον κόσμο¹⁴". Οι πρόσφατες ανακαλύψεις υδρογονανθράκων έχουν προσφέρει τόσο γεωπολιτική όσο και γεωοικονομική προστασία στην περιοχή. Παράλληλα όμως δημιουργούν ανασφάλειες που σχετίζονται με την ενέργεια και επεκτείνονται και επηρεάζουν τις σχέσεις μεταξύ των κρατών τόσο θετικά όσο και αρνητικά.¹⁵

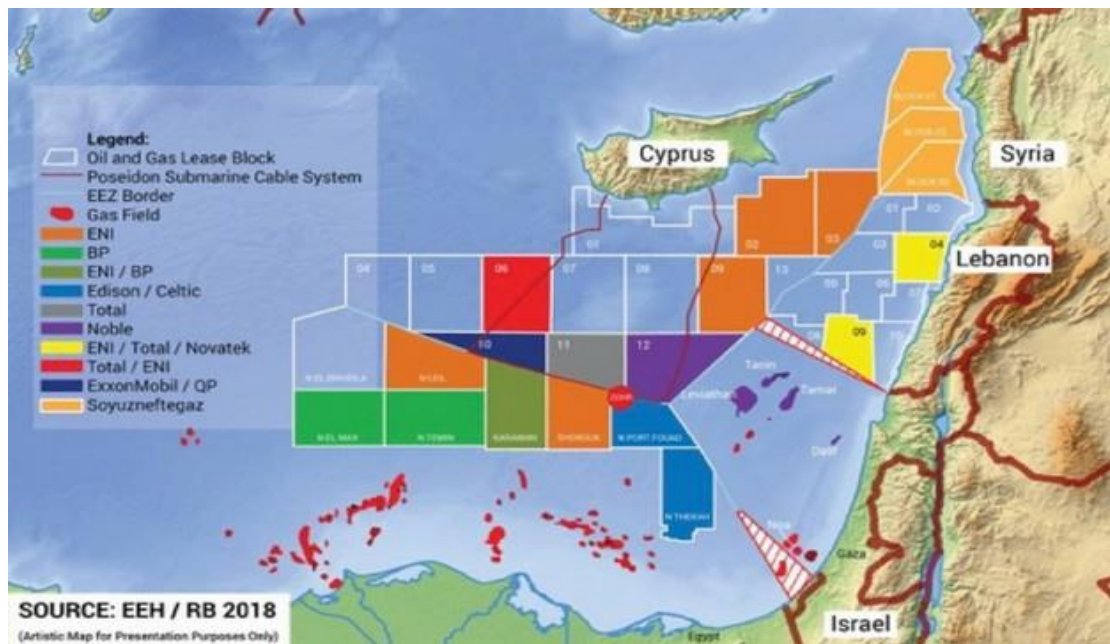
¹⁴Michele Kambas, Sabina Zawadzki, «Exxon's Cyprus gas discovery adds another giant to East Med collection», in, <https://www.reuters.com/article/us-exxon-mobil-cyprus/exxons-cyprus-gas-discovery-adds-another-giant-to-east-med-collection-idUSKCN1QH1O3> (πρόσβαση 19.04.2020)

¹⁵ Tziarras, Zenonas The New Geopolitics of the Eastern Mediterranean: Trilateral Partnerships and Regional Security, Re-imagining the Eastern Mediterranean Series: PCC Report, 3. Friedrich-Eebert- Stiftung, Nicosia: (ed.) (2019) PRIO Cyprus Centre• Chapter 1: The New Geopolitics of the Eastern Mediterranean – An Introduction , Zenonas Tziarras, p.

Οι ερευνητικές δραστηριότητες στην Κυπριακή ΑΟΖ¹⁶:

Τεμάχιο	Αριθμός Γεωτρήσεων	Εταιρεία	Αποτέλεσμα
Τεμάχιο 12 «Αφροδίτη»	2 2011	NOBLE, SHELL, DELECK	4,5 τρις κυβικά πόδια φυσικού αερίου(tcf)
Τεμάχιο 9	«Ονυσαγόρας» 2014 «Αμαθούσα» 2015	ENI – KOGAS	Μη εκμεταλλεύσιμη ποσότητα
Τεμάχιο 11	«Ονησίφορος» 2017	ENI/TOTAL	Μη εκμεταλλεύσιμη ποσότητα
Τεμάχιο 6	«Καλυψώ» 2018	ENI/TOTAL	Εντοπίστηκε κοίτασμα άγνωστη ακόμη η ποσότητα
Τεμάχιο 10	«Γλαύκος» 2019 «Δελφίνοι 1»	EXXON MOBIL	Δελφίνοι 1: Μη εκμεταλλεύσιμη ποσότητα. Γλαύκος 1: 5-8 τρις κυβικά πόδια φυσικού αερίου.

¹⁶ Υπ. Ενέργειας, Εμπορίου και Βιομηχανίας της Κυπριακής Δημοκρατίας : http://www.mcit.gov.cy/mcit/hydrocarbon.nsf/page17_gr/page17_gr?OpenDocument

Όσον αφορά τις ενεργειακές ανακαλύψεις της Αιγύπτου, η Ιταλική εταιρία ENI έχει επενδύσει σε πολλές περιοχές της Αιγύπτου.¹⁷

Οι εταιρείες εκμετάλλευσης δίνουν άλλη ενεργειακή διάσταση στην περιοχή, καθώς η BP αυξάνει την ενεργειακή παραγωγή της στο Δέλτα του Νείλου και η Eni το 2009 παράγει αέριο στην περιοχή Nooros . Πρόσθετο αέριο παράγεται από τα πεδία Atul & Salamat. Οι συνθήκες που επικρατούσαν και ευνόησαν το ενδιαφέρον για αναζήτηση ενεργειακών αποθεμάτων ήταν οι ελλείψεις φυσικού αερίου που το 2013 δίνουν προτεραιότητα στις εγχώριες ανάγκες, με εισαγωγή ΥΦΑ μέσω 2 πλωτών μονάδων

¹⁷ <https://www.eni.com/en-IT/global-presence/africa/egypt.html> (πρόσβαση 19/4/2020)

αποθήκευσης και απαναεριοποίησης (**FSRUS-floating storage regasification units**) και το 2014 ακολουθεί πρόταση για αγωγό εισαγωγής φυσικού αερίου από το Ιράκ.

Η κατάσταση ανατρέπεται με την ανακάλυψη του πεδίου **Zohr** από την Eni (2016) στο Shorouk Block, 155km από την ακτή, εξασφαλίζοντας μαζί με τα άλλα ευρήματα, νέα Αιγυπτιακή επέκταση. Το κοιτάσμα **Zohr που υπολογίζεται ότι περιέχει 30 τρισ. κ. π.** φυσικού αερίου, ανακαλύφθηκε στο «πηγάδι Zohr 1X NFW» στο οικοπέδο 9 (Shorouk) το οποίο καλύπτει έκταση περίπου 100 τετραγωνικών χιλιομέτρων και βρίσκεται σε βάθος 1.450 μέτρων. Πρόκειται για τη μεγαλύτερη ανακάλυψη φυσικού αερίου που έγινε ως τώρα στην Αίγυπτο, αλλά και στην ευρύτερη περιοχή της Μεσογείου. Η παραγωγή από το κοιτάσμα Zohr ξεκίνησε στο τέλος του 2017, ενώ στο τέλος του 2018 η συνολική ημερήσια παραγωγική δυναμικότητα του κοιτάσματος ανερχόταν σε 2,25 δισ. κ. π. Ο όμιλος ENI κατέχει μερίδιο 50% του οικοπέδου Shorouk, αφού το 2016 εκχώρησε διαδοχικά μερίδια στους ομίλους BP και Rosneft, οι οποίοι κατέχουν 10% και 30% του οικοπέδου, αντίστοιχα, ενώ στη διάρκεια του 2018 εκχωρήθηκε πρόσθετο μερίδιο 10% στον όμιλο Mubadala Petroleum, θυγατρικό μεγάλου εμιρατινού κρατικού επενδυτικού ομίλου του Abu Dhabi¹⁸.

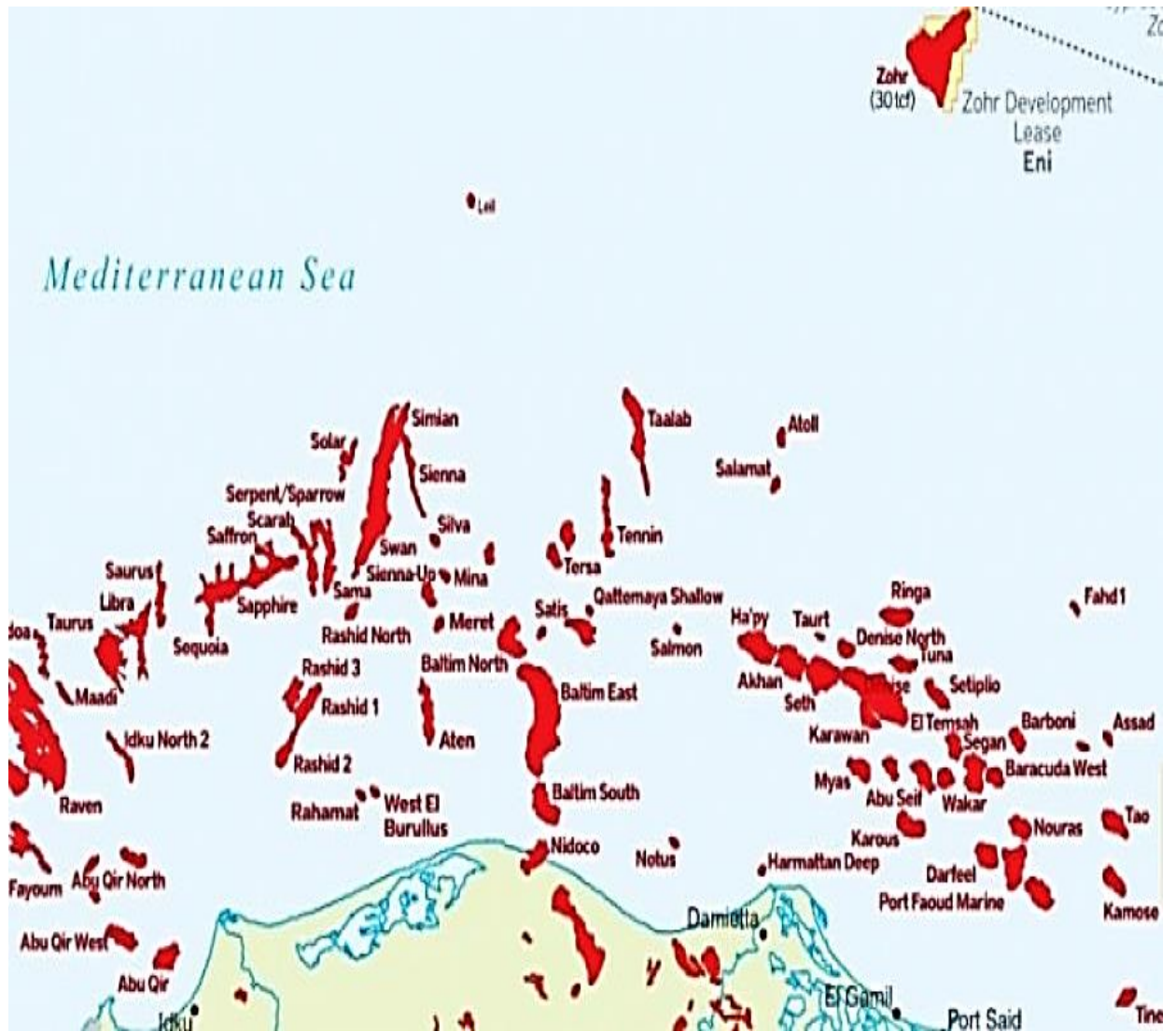
Το Υπουργείο Πετρελαίου & Ορυκτών Πόρων κάνει λόγο για Εθνική παραγωγή των 7,5 δισ. Ft3/d μέσα στο 2020. Το 2018, παρά την εγχώρια παραγωγή, η χώρα συνεχίζει να εισάγει φυσικό αέριο μέσω αγωγού και όχι με μορφή ΥΦΑ. Η Delek-Noble διοχετεύει φυσικό αέριο στην Αίγυπτο μέσω EMG Pipeline με μια γραμμή 90 km ενώνοντας τον Askelon (ISR) με τον El Arish (EGY), ιδιοκτησίας Noble-Delek & της Αιγυπτιακής Sphinx. Η Noble αναμένει εξαγωγές 350 mn/ft3 με

¹⁸ <https://www.mfa.gr/missionsabroad/contact/egypt/egypt.html>, Πρεσβεία της Ελλάδος- Γραφείο Οικονομικών & Εμπορικών Υποθέσεων- Στοιχεία Αιγυπτιακού Κλάδου Ενέργειας (πρόσβαση 31.03.2020)

τη 10ετή σύμβαση με την Dolphinus Holdings και εξασφάλισε μεταφορά φυσικού αερίου εντός Αιγύπτου μέσω συμφωνίας με τον ιδιοκτήτη και διαχειριστή του αγωγού Aqaba El Arish (από Ισραήλ) .

Το Νοέμβριο 2019, η ENI ξεκίνησε τη δοκιμαστική λειτουργία του 14ου φρέατος στο γιγαντιαίο κοιτάσμα Zohr, το οποίο εκτιμάται πως θα παράγει κατά μέσο όρο 150-250 εκατ. κ. π. ημερησίως. Σύμφωνα με οικονομικά δημοσιεύματα Ιανουαρίου 2020, η σύνδεση και του τελευταίου φρέατος του κοιτάσματος Zohr στο εθνικό δίκτυο φυσικού αερίου, ανεβάζει τη συνολική παραγωγική δυναμικότητα του κοιτάσματος στα 3,2 δισ. κ. π. ημερησίως. Η Αίγυπτος έχει και άλλα κοιτάσματα κάποια από τα οποία βρίσκονται στο Δυτικό Δέλτα και είναι το Taurus, Libra, Γκίζα, Fayoum και Raven. Στο Ανατολικό Δέλτα βρίσκονται τα κοιτάσματα Atoll Katameya και Baltim South West. Υπάρχουν, επίσης, τα κοιτάσματα Nooros, Noor και Royal Dutch Shell που είναι τα Burullus και Rashid¹⁹.

¹⁹ Βλ. Gawdat Bahgat, *Egypt's Energy Outlook...*, σ.23-25

<https://www.bankingnews.gr/index.php?id=413455> πηγή : Πηγή: www.worldenergynews.gr

1.5 Ο αγωγός του East Med pipeline μια νέα οδός.

Ο αγωγός του East Med είναι μια σύνδεση για την μεταφορά φυσικού αερίου από την περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου προς την Ευρώπη. Αυτός ο αγωγός, αν και δεν έχει ολοκληρωθεί ακόμα, είναι απαραίτητος για την ύπαρξη του East Med Gas Forum, αφού η ύπαρξή του προϋποθέτει σταθερότητα και ασφάλεια στην περιοχή, στόχο που έχει θέσει το εν λόγω Forum.

Ο αγωγός της Ανατολικής Μεσογείου ή East Med είναι ένα εγχείρημα υπό σχεδιασμό. Κατά την υλοποίηση του θα περιλαμβάνει θαλάσσιο και χερσαίο τμήμα, συνδέοντας τους υδρογονάνθρακες της Ανατολικής Μεσογείου με την Ευρώπη. Σημαντικό ρόλο στο σχέδιο αυτό θα διαδραματίζει η Ελλάδα και η Ιταλία, αφού θα αποτελέσουν χώρες διαμετακόμισης του φυσικού αερίου. Ο αγωγός θα τερματίσει στην Oradea της Ιταλίας.²⁰ Στο έργο αυτό συμμετέχει η ελληνική εταιρεία ΔΕΠΑ και η ιταλική εταιρία EDISON. Σύμφωνα με τις μελέτες, το μήκος του αγωγού θα είναι 1900 km, με τα 1350 km από αυτά να είναι υποθαλάσσια.²¹ Υπολογίζεται πως, εφόσον υπογραφεί η συμφωνία από όλες τις ενδιαφερόμενες πλευρές, η κατασκευή του θα ολοκληρωθεί σε 7 χρόνια περίπου, με συνολικό κόστος κατασκευής 7δισ.δολάρια. Τον Δεκέμβριο του 2017, οι Υπουργοί Ενέργειας της Ιταλίας, της Ελλάδας, της Κύπρου και του Ισραήλ υπέγραψαν ένα μνημόνιο συμφωνίας που δημιούργησε ένα πλαίσιο για πολιτική συνεργασία. Το μνημόνιο συμφωνίας είναι μη δεσμευτικό αλλά αποδεικνύει τη δέσμευση μεταξύ των μερών. Το φυσικό αέριο και η μεταφορά του με τον αγωγό East Med θα μπορούσε να διαφοροποιήσει τον ενεργειακό εφοδιασμό της Ευρώπης και να συμβάλει στην ευρωπαϊκή ενεργειακή ασφάλεια, παρέχοντάς της εναλλακτική λύση για την απεξάρτησή της από τις ρωσικές πηγές ενέργειας και γραμμές τροφοδοσίας (ιδίως παρακάμπτοντας την Ουκρανία) και αναπτύσσοντας τους εγχώριους πόρους της ΕΕ με τα αποθέματα ανοικτής θάλασσας γύρω από την Κύπρο και την Ελλάδα.²²

Μία πρόσφατη εξέλιξη προς την κατεύθυνση αυτή ήταν η συμφωνία Ελλάδας, Ισραήλ και Κύπρου, στις 2 Ιανουαρίου 2020 στην Αθήνα, όπου υπεγράφη η συμφωνία για την κατασκευή του αγωγού. 23

Ο αγωγός αυτός, εντασσόμενος στα υπόλοιπα έργα της ευρύτερης περιοχής, αποτελεί συμπληρωματικό έργο που στοχεύει στη δημιουργία ενός ενεργειακού διαδρόμου που θα συνδέει τις νέες πηγές φυσικού αερίου της ανατολικής Μεσογείου με τις αγορές της Ευρώπης. Τα κοιτάσματα θεωρούνται επαρκή για την κάλυψη των εσωτερικών αναγκών των χωρών Κύπρου, Ισραήλ και Ιορδανίας αλλά και των εξαγωγών σε 25 Bcm/έτος.

Χάρτης 2: Στον παρακάτω χάρτη φαίνεται το σχέδιο για τον αγωγό East Med.

²⁰ *The New Geopolitics of the Eastern Mediterranean: Trilateral Partnerships and Regional Security Chapter 5: Greece's Changing role in the Eastern Mediterranean*, Charalambos Tsardanidis

²¹ <https://www.depa.gr/diethnis-ypodomes>, «Διασυνδεδετήριος αγωγός Eastern Mediterranean», ΔΕΠΑ-Διεθνείς Υποδομές, ανακτήθηκε {10/04/2020}

²² *The New Geopolitics of the Eastern Mediterranean: Trilateral Partnerships and Regional Security Chapter 5: Greece's Changing role in the Eastern Mediterranean*, Charalambos Tsardanidis

²³ <https://www.in.gr/2020/01/02/politics/diplomatia/eastmed-ypografi-tis-symfonias-gia-ton-agogo-fysikou-aeriou/>
East Med: Υπεγράφη η συμφωνία για τον αγωγό EastMed – Οι δηλώσεις των ηγετών και τα καρφιά στην Τουρκία.
In.gr 2 -01 -2020

Σημαντική παράμετρος για την ενεργειακή διάσταση της περιοχής είναι η συμπερίληψη από το 2013 του East Med στον Κατάλογο των Έργων Κοινού Ενδιαφέροντος (Projects of Common Interest – PCIs) της ΕΕ, βάσει του Ευρωπαϊκού Κανονισμού 347/2013. Η ΕΕ ξεκίνησε την συγχρηματοδότηση της μελέτης του έργου από το 2015 που ολοκληρώθηκε το 2018 και επιβεβαιώνει την βιωσιμότητα, η οποία είναι τεχνικά εφικτή και την εμπορική ανταγωνιστικότητα του έργου. Επίσης η συμβολή του έργου επισημαίνεται στην ενίσχυση της ενεργειακής ασφάλειας της Ευρώπης²⁴ που όμως δεν χρηματοδοτεί την κατασκευή του αγωγού. Παρ’ όλα αυτά σε μια συνέντευξη του αναπληρωτή διευθυντή της διεύθυνσης ενέργειας της Κομισιόν Klaus – Dieter Borchardt άνοιξε το ενδεχόμενο απένταξης του αγωγού EastMed, από τον κατάλογο των έργων κοινού ενδιαφέροντος (PCI) της ΕΕ με το πρόσχημα την Ευρωπαϊκή Πράσινη Συμφωνία.²⁵

²⁴ <https://www.depa.gr/diethnis-ypodomes>, «Διασυνδεδημένος αγωγός Eastern Mediterranean», ΔΕΠΑ-Διεθνείς Υποδομές, ανακτήθηκε {10/04/2020}

²⁵ <https://slpress.gr/oikonomia/me-proschima-tin-prasini-anaptyxi-quot-skotonoy-n-quot-ton-eastmed/>
Με πρόσχημα την πράσινη ανάπτυξη ‘σκοτώνουν’ τον EastMed Καμενόπουλος Σωτήρης 21-10-2020.

Κεφάλαιο 2

Στο δεύτερο κεφάλαιο παρουσιάζεται το κύριο μέρος της εργασίας που αφορά στη διαδρομή δημιουργίας του East Med Gas Forum με αναφορά στο κάθε κράτος - μέλος του ξεχωριστά ώστε να αναδειχθεί η οπτική γωνία του κάθε κράτους.

2.1 The East Med Mediterranean Gas Forum

(Το φόρουμ του φυσικού αερίου ανατολικής μεσογείου)

Η κοινή διακήρυξη για την ίδρυση του φόρουμ φυσικού αερίου της νοτιοανατολικής μεσογείου εγκαινιάστηκε στις 14 Ιανουαρίου του 2019. Οι Υπουργοί Περιβάλλοντος και Ενέργειας συμμετείχαν στις εργασίες για την ίδρυση του «Φόρουμ για το Φυσικό αέριο στην Ανατολική Μεσόγειο» (East Med Gas Forum), που πραγματοποιήθηκαν στο Κάιρο. Το EMGF είναι μια πρωτοβουλία διαλόγου ανάμεσα σε επτά χώρες της Ανατολικής Μεσογείου (Αίγυπτος, Ελλάδα Κύπρος, Ιταλία, Ισραήλ , Ιορδανία, Παλαιστινιακή Αρχή), οι οποίες εμπλέκονται στην παραγωγή και στη διαμετακόμιση του φυσικού αερίου. Η Τουρκία, ο Λίβανος και η Συρία δεν συμμετέχουν στο Φόρουμ. Η Άγκυρα αντιτάχθηκε στην εξερεύνηση του φυσικού αερίου από την Κύπρο σε περιοχές που θεωρεί αμφισβητούμενα ύδατα. Οι πολιτικές εντάσεις μεταξύ των μελών του EMGF και της Άγκυρας εξηγούν τη μη συμμετοχή της στη συνεδρίαση του Καΐρου

(Kampouris 2019).²⁶ Το EMGF είναι ένα πρώτο βήμα στα πλαίσια ενός ευρύτερου σχεδίου ανάπτυξης του ενεργειακού προφίλ της Ανατολικής Μεσογείου. Οι εξαγωγές και η παραγωγή του φυσικού αερίου αυξήθηκαν με αποτέλεσμα να αναζητηθούν νέοι τρόποι μεταφοράς του φυσικού αερίου και να καθορισθούν ανταγωνιστικές τιμές από τις διεθνείς αγορές. Αν και η βάση του φόρουμ είναι η ενέργεια, η δημιουργία του οφείλεται σε γεωστρατηγικές αντιλήψεις των κρατών περί της διασφάλισης της εθνικής τους ασφάλειας (Winter and Lindenstrauss 2019). Με το φόρουμ αυτό οι περιφερειακοί φορείς κατέδειξαν πολιτικές λύσεις, για να μετατρέψουν το ζήτημα των φυσικών πόρων σε πρόσθετες εταιρικές σχέσεις στην Ανατολική Μεσόγειο (τριμερείς συνεργασίες με σκοπό την ασφάλεια στην περιοχή). Ωστόσο, αυτή η πολιτική βούληση εκδηλώνεται με αντιπαραγωγικές γεωπολιτικές και οικονομικές καταστροφές. Υποστηρίζεται ότι αυτές οι (θετικές) αντιλήψεις προέρχονται από εκτιμήσεις βάσει πολιτικών κινήτρων και όχι από γεγονότα και ότι παραβλέπουν ορισμένες γεωοικονομικές πραγματικότητες.²⁷ Στην ουσία οι συνεργασίες γίνονται για την διάδοση του φυσικού αερίου αλλά στην πράξη οι συνεργασίες αυτές υπηρετούν γεωπολιτικές στρατηγικές, παραμερίζοντας έτσι την καλύτερη οικονομική λύση. Παράδειγμα αποτελεί το Ισραήλ που προτιμάει να συνεργαστεί με την Κύπρο και την Ελλάδα παρά με την Τουρκία για την διάδοση του φυσικού αερίου.

Οι Υπουργοί Ενέργειας των χωρών αυτών, υιοθέτησαν την κοινή διακήρυξη του «Φόρουμ για το Φυσικό Αέριο στην Ανατολική Μεσόγειο», στοχεύοντας στη

²⁶ *The New Geopolitics of the Eastern Mediterranean: Trilateral Partnerships and Regional Security Chapter 5: Greece's Changing role in the Eastern Mediterranean*, Charalambos Tsardanidis

²⁷ *The New Geopolitics of the Eastern Mediterranean: Andreas Stergiou CHAPTER 2: GEOPOLITICS AND ENERGY SECURITY IN THE EASTERN MEDITERRANEAN: THE FORMATION OF NEW 'ENERGY ALLIANCES*,

διευκόλυνση δημιουργίας μιας περιφερειακής αγοράς φυσικού αερίου στην Ανατολική Μεσόγειο, στην εμπάθυνση της συνεργασίας και του στρατηγικού διαλόγου ανάμεσα στις εμπλεκόμενες χώρες, στην ενίσχυση της συνεργασίας για την προώθηση κοινών έργων υποδομών μεταφοράς φυσικού αερίου στην περιοχή και τέλος στην αξιοποίηση με εμπορικούς όρους των κοιτασμάτων της περιοχής και διεύρυνση της συνεργασίας ανάμεσα στις χώρες παραγωγούς, στις χώρες – διαμετακομιστές και στις χώρες – τελικούς παραγωγούς.

Ο έλληνας Υπουργός ενέργειας, κ. Σταθάκης, εστίασε στον στρατηγικό ρόλο που διαδραματίζει το φυσικό αέριο στην ενεργειακή μετάβαση της ελληνικής οικονομίας σε ένα περιβάλλον χαμηλών εκπομπών διοξειδίου του άνθρακα, αναφέροντας ότι η ελληνική κυβέρνηση στοχεύει στην απελευθέρωση της αγοράς φυσικού αερίου και ενίσχυσή της, μέσα από τη διατήρηση της θέσης του δημοσίου στα δίκτυα υψηλής και χαμηλής πίεσης, στη σύνδεση της ελληνικής αγοράς με τις αγορές των Βαλκανίων της Ευρώπης και της Ανατολικής Μεσογείου, μέσα από μεγάλα έργα υποδομής, όπως οι αγωγοί TAP, IGB και East Med, στην προώθηση της διαφοροποίησης των πηγών και των οδών εφοδιασμού φυσικού αερίου για τη θωράκιση της ενεργειακής ασφάλειας της χώρας και στην ανάδειξη της χώρας ως διαμετακομιστικού κόμβου και ως πιθανού παραγωγού φυσικού αερίου, εάν και εφόσον ευνοηθούν οι έρευνες για πιθανά κοιτάσματα που βρίσκονται σε εξέλιξη στο Ιόνιο και αυτές που πρόκειται να ξεκινήσουν Νοτιοδυτικά της Κρήτης.

Οι τελευταίες ανακαλύψεις κοιτασμάτων στην Ανατολική Μεσόγειο αναδεικνύουν την περιοχή σε βασικό πόλο διαφοροποίησης εφοδιασμού στην ευρωπαϊκή αγορά φυσικού αερίου. Ο υπουργός προσέθεσε ότι το Φόρουμ θα προωθήσει το στρατηγικό διάλογο και τη συνεργασία όλων των κρατών της περιοχής για την επίτευξη αυτού του

σκοπού.²⁸

Επίσης, ο πρωθυπουργός της Κύπρου Νίκος Αναστασιάδης αναφέρει : *Η ίδρυση του Φόρουμ Φυσικού Αερίου Νοτιοανατολικής Μεσογείου (East Med Gas Forum) από την Κύπρο, την Αίγυπτο, την Ελλάδα, το Ισραήλ, την Ιταλία, την Ιορδανία και την Παλαιστίνη, το επίσημο αίτημα για συμμετοχή και της Γαλλίας και η στήριξη της Ευρωπαϊκής Ένωσης και των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής ενισχύει όχι μόνο τη συνεργασία για εκμετάλλευση των υδρογονανθράκων αλλά και την κοινή επιδίωξη για ειρήνη και σταθερότητα στην περιοχή. Θέλω να επαναλάβω ότι οι ενεργειακοί μας σχεδιασμοί δεν στρέφονται εναντίον της Τουρκίας και ούτε αποκλείουμε οποιαδήποτε χώρα αρκεί να σέβονται πλήρως το Διεθνές Δίκαιο, και τα κυριαρχικά δικαιώματα των γειτονικών τους χωρών.*²⁹ Αυτός ο σχολιασμός ερμηνεύεται ως νύξη για την πλευρά της Τουρκίας ότι η χώρα θα μπορούσε να είναι μέλος του φόρουμ αλλά αυτό παρεμποδίζεται από την έλλειψη σεβασμού που επιδεικνύει σ το Διεθνές Δίκαιο.

Στις 26 Ιουλίου του 2019 ολοκληρώθηκε η 2^η υπουργική σύνοδος για το φόρουμ του φυσικού αερίου Ανατολικής Μεσογείου, East Med Gas Forum (EMGF), με τη συμμετοχή των υπουργών Ενέργειας της Ελλάδας κ. Κωστή Χατζηδάκη, της Κύπρου κ. Γιώργου Λακκοτρύπη, του Ισραήλ κ. Γιουβάλ Στάινιτς, της Παλαιστίνης κ. Μοχάμεντ Μουσταφά, της Αιγύπτου κ. Τάρεκ ελ Μόλα, της Ιορδανίας κα Χάλα Αντέλ Ζαγουατί και της Ιταλίας κ. Αντρέα Τσόφι.

Η σύνοδος έλαβε σημαντικές αποφάσεις αναφορικά με τη διάρθρωση και την οργάνωση του φόρουμ, ενώ όλες οι χώρες επιβεβαίωσαν τη δέσμευση τους να αξιολογήσουν την ενδεχόμενη αναβάθμιση του φόρουμ στον πρώτο διεθνή οργανισμό

²⁸ Κοινή διακήρυξη του «Φόρουμ για το Φυσικό Αέριο στην Ανατολική Μεσόγειο» <https://www.moved.gr/kkoinh-diakhrjh-toy-foroum-gis-yo-fysiko-aerio-sthn-anatolikh-mesogeio/> από moved digital and transportations news 14 -01-2019

²⁹ <https://www.facebook.com/NicosAnastasiades/posts/2881632985233604>

της νότιο-ανατολικής Μεσογείου. Οι υπουργοί αποφάσισαν επίσης να συστήσουν μια Επιτροπή Διαβούλευσης με τη βιομηχανία φυσικού αερίου, στην οποία θα προσκληθούν να συμμετάσχουν τόσο οι κρατικές όσο και οι ιδιωτικές εταιρίες, που δραστηριοποιούνται στις χώρες που συμμετέχουν στο φόρουμ. Στις εργασίες της Συνόδου συμμετείχε ο υπουργός Ενέργειας των ΗΠΑ κ. Ρίκ Πέρι, ο οποίος έκανε εκτενή παρέμβαση, ενώ εκπροσωπήθηκε και η Γαλλία από τον Πρέσβη της στο Κάιρο.

Επιπλέον, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή ανακοίνωσε ότι θα υποστηρίξει τις δραστηριότητες του φόρουμ με σημαντική οικονομική βοήθεια. Οι υπουργοί ενέκριναν και την πρώτη μελέτη, που θα διεξαχθεί για λογαριασμό του EMGF, σε συνεργασία με την Παγκόσμια Τράπεζα για την εξέταση του δυναμικού φυσικού αερίου της περιοχής και των βέλτιστων σεναρίων αξιοποίησης και εξαγωγής του.³⁰ Επιπλέον στο περιθώριο της διάσκεψης, ο κ. Χατζηδάκης είχε διμερείς επαφές με τους ομολόγους του από τις ΗΠΑ, την Αίγυπτο και το Ισραήλ, προκειμένου να συζητήσουν επί των διεθνών ενεργειακών σχέσεων της Ελλάδος. Επίσης, όλες οι χώρες που συμμετέχουν στο Φόρουμ Αερίου Νοτιοανατολικής Μεσογείου, συμφώνησαν ότι το φυσικό αέριο μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως εργαλείο για την ειρήνη και όχι για τη δημιουργία συγκρούσεων. Ο κ. Χατζηδάκης επεσήμανε το γεγονός ότι όλα θα πρέπει να αποφασίζονται βάσει του διεθνούς δικαίου, με το οποίο πρέπει να συμμορφώνονται όλες οι χώρες της περιοχής.

Στην ατζέντα της 2ης υπουργικής διάσκεψης του EMGF, ανακοινώθηκε ότι θα έχει μόνιμο χαρακτήρα και μόνιμη έδρα στο Κάιρο.

³⁰ <https://www.energyregister.gr/symvatikes-piges/fysiko-aerio/%CE%BF%CE%BB%CE%BF%CE%BA%CE%BB%CE%B7%CF%81%CF%8E%CE%B8%CE%B7%CE%BA%CE%B5-%CE%B7-2%CE%B7-%CF%85%CF%80%CE%BF%CF%85%CF%81%CE%B3%CE%B9%CE%BA%CE%AE-%CF%83%CF%8D%CE%BD%CE%BF%CE%B4%CE%BF%CF%82-%CF%84%CE%BF/>
Ολοκληρώθηκε η 2η Υπουργική Σύνοδος του East Med Gas Forum[26/07/2019 - 3:53 μμ]

Τα θέματα που αναδεικνύονται αφορούν την πορεία εξέλιξης του εν λόγω σχήματος περιφερειακής συνεργασίας. Κατά κύριο λόγο αφορούν στη χρηματοδότηση των δραστηριοτήτων του και κατά δεύτερον στη διάρθρωση και την οργάνωσή του. Επίσης, στην 2^η υπουργική διάσκεψη συζητήθηκαν οι απαραίτητες μελέτες που θα διεξαχθούν από διεθνείς οργανισμούς. Οι μελέτες επικεντρώθηκαν στη βελτιστοποίηση των μεθόδων αξιοποίησης κι εξαγωγής των υπαρχόντων και δυνητικών κοιτασμάτων φυσικού αερίου της νοτιοανατολικής λεκάνης της Μεσογείου.³¹

Στην 2^η υπουργική σύνοδο, οι συμμετέχοντες είχαν την προδιάθεση να αναθεωρήσουν το φόρουμ σε διεθνή οργανισμό, δηλαδή να το αναβαθμίσουν με σκοπό τη συνεργασία των χωρών και να το καταστήσουν μέσο ανάδειξης της δυναμικότητας της περιοχής και των μελών του. Πράγματι, οι διεθνείς οργανισμοί αποτελούν σημαντικό σημείο της παγκόσμιας πολιτικής και δομές πολιτικής επικοινωνίας και συστήματα, που οριοθετούν τη συμπεριφορά των μελών τους. Επιπλέον, οι διεθνείς οργανισμοί όλων των ειδών υπερβαίνουν τα σύνορα των χωρών και έχουν μεγάλο αντίκτυπο στους κυβερνητικούς και στους διεθνικούς δρώντες από τους οποίους αποτελούνται. Τέλος, θα πρέπει να έχουν ιδρυτικές πράξεις που ορίζουν τους στόχους τους, διαδικαστικούς κανόνες που οριοθετούν τρόπους συμπεριφοράς, γραμματείες αφοσιωμένες στο κύρος και στην ταυτότητα του οργανισμού. Οι διεθνείς οργανισμοί είναι κάτι παραπάνω από τη συλλογική θέληση των μελών τους και ασκούν ιδιαίτερη επίδραση στους άλλους παγκόσμιους δρώντες.³²

³¹ <https://www.naftemporiki.gr/finance/story/1500667/sti2i-upourgiki-sunodo-tou-east-med-gas-forum-o-k-xatzidakis> Στη 2η υπουργική σύνοδο του East Med Gas Forum ο Κ. Χατζηδάκης Τετάρτη, 24 Ιουλίου 2019 12:33

³² John Baylis , Steve Smith , Patricia Owens , Η παγκοσμιοποίηση της Διεθνούς πολιτικής , Πέμπτη έκδοση , εκδόσεις επίκεντρο , Αθήνα , 2013 (σελ 468-469)

Η 3^η υπουργική σύνοδος έγινε στις 16 Ιανουαρίου 2020 μέσω τηλεδιάσκεψης στο Κάιρο. Στην 3^η υπουργική σύνοδο υπογράφηκε το καταστατικό του διεθνούς οργανισμού του φυσικού αερίου της νοτιοανατολικής Μεσογείου. Αυτό είναι ένα σημαντικό βήμα στην κατεύθυνση της ενίσχυσης της περιφερειακής συνεργασίας στην Ανατολική Μεσόγειο των κρατών μελών του περιήμου East Med Gas Forum.

Ακόμη στην 3^η Υπουργική σύνοδο αποφασίστηκε η αναβάθμιση του East Med Gas Forum από περιφερειακό φορέα συνεργασίας, **σε μόνιμο διεθνή οργανισμό**. Ο διεθνής οργανισμός θα έχει ως στόχο την συνεργασία των κρατών της ανατολικής Μεσογείου με όχημα την ενέργεια.

Στην σύνοδο υπήρξε αξιοσημείωτο ότι παρέστησαν και εκπροσωπήθηκαν ως παρατηρητές δύο ισχυρές δυνάμεις που έχουν συμφέροντα και παρουσία στα κοιτάσματα της περιοχής της ανατολικής Μεσογείου, οι Ηνωμένες Πολιτείες και η Γαλλία. Οι δύο χώρες ενθάρρυναν με την παρουσία τους τη μετεξέλιξη του East Med Gas Forum και την αναβάθμιση του ρόλου του.

Επίσης, ενδιαφέρον προκάλεσε ότι το καταστατικό του East Med Gas Forum θέτει ως προϋπόθεση για τη σύσταση μέλους μιας χώρας την αποδοχή και το σεβασμό του διεθνούς δικαίου. Άλλωστε όπως τόνισε ο ΥΠΕΝ Κ. Χατζηδάκης, οι χώρες που συμμετέχουν στον East Med Gas Forum χρησιμοποιούν την ενέργεια ως καταλύτη για την ειρήνη και τη συνεργασία και όχι ως αφορμή για συγκρούσεις σε μια ήδη ταραγμένη περιοχή.

Η απαράβατη αυτή προϋπόθεση αποτελεί το κυριότερο μήνυμα που στέλνουν τα κράτη μέλη της περιοχής προς την Τουρκία. Στο πλαίσιο αυτό, ο Κ. Χατζηδάκης ανέφερε ότι η Τουρκία θα μπορούσε να γίνει δεκτή στον οργανισμό, εάν εγκατέλειπε τις προκλητικές ενέργειές της στην Κυπριακή ΑΟΖ και το περιβόητο μνημόνιο Ερντογάν – Σάρατζ με τη Λιβύη.

Σημαντική εξέλιξη για την περαιτέρω κινητοποίηση της ελληνικής πλευράς στον τομέα της ενεργειακής συνεργασίας αποτέλεσε η συνάντηση του Κωστή Χατζηδάκη με τον Αιγύπτιο ομόλογο του Tarek EL Molla. Ο Έλληνας υπουργός συζήτησε με τον ομόλόγο του τη δυνατότητα συμμετοχής της Αιγύπτου στον αγωγό East Med για τη μεταφορά του αερίου της Ανατολικής Μεσογείου προς την Ελλάδα και από εκεί στις ευρωπαϊκές αγορές. Το East Med Gas Forum αποτελεί τον πρώτο οργανισμό φυσικού αερίου σε όλη την περιοχή της Νοτιοανατολικής Μεσογείου, στον οποίο συμμετέχουν η Ελλάδα, η Αίγυπτος, η Κύπρος, το Ισραήλ, η Ιταλία, η Ιορδανία και η Παλαιστίνη.

Η υπουργική σύνοδος του forum ακολούθησε χρονικά την οριστικοποίηση των διαδικασιών λειτουργίας της Συμβουλευτικής Επιτροπής της βιομηχανίας φυσικού αερίου (Gas Industry Advisory Committee), στην οποία συμμετέχουν ήδη τα Ελληνικά Πετρέλαια και η Energean. Μετά την οριστικοποίηση των κανονισμών λειτουργίας της Επιτροπής ανοίγει ο δρόμος για τη συμμετοχή και άλλων ελληνικών εταιρειών από όλες τις παραμέτρους και πτυχές της βιομηχανίας φυσικού αερίου. Επιπλέον, στην υψηλόβαθμη ομάδα εργασίας (High Level Working Group) συμμετέχουν από ελληνικής πλευράς η γενική γραμματέας Ενέργειας και Ορυκτών Πρώτων Υλών του ΥΠΕΝ, Αλεξάνδρα Σδούκου, και ο καθηγητής, Θεόδωρος Τσακίρης που εργάζονται ήδη για την επίτευξη των στόχων του EMGF. Σε αυτή τη συνεργασία περιλαμβάνονται κυβερνήσεις, η διεθνή βιομηχανία φυσικού αερίου, επενδυτές, έμποροι και χρηματοδοτικοί οργανισμοί.³³

Σημειώνεται, τέλος, ότι εκτός από τη συνάντηση με τον κ. Tarek El Mola, ο Κ. Χατζηδάκης είχε συναντήσεις με τους υπουργούς ενέργειας της Κύπρου Γ. Λακκοτρύπη, του Ισραήλ, Yuval Steinitz αλλά και με τον υφυπουργό ανάπτυξης της Ιταλίας Stefano Patuanelli. Αυτός συζήτησε με τους υπουργούς ενέργειας τα επόμενα

³³ <https://www.kathimerini.gr/economy/561089311/ypegrafi-apo-epta-chores-to-katastatiko-toy-east-med-gas-forum/> Υπεγράφη από επτά χώρες το καταστατικό του East Med Gas Forum από την Χρύσα Λιάγκου 23 – 09 -2020 από την kathimerini.gr

βήματα για την διαδικασία υλοποίησης της κατασκευής του αγωγού East Med καθώς και θέματα διμερούς ενδιαφέροντος, όπως οι ηλεκτρικές διασυνδέσεις.³⁴

Το EMGF ξεκίνησε με την κοινή διακήρυξη των επτά μεσογειακών κρατών και μετεξελίχθηκε σε έναν διεθνή οργανισμό των κρατών της Ανατολικής Μεσογείου. Οι διεθνείς οργανισμοί έχουν ισχυρότερη δύναμη σε σχέση με άλλους διεθνείς δρώντες αλλά άλλες φορές είναι ανύπαρκτοι. Η ιδιαιτερότητα είναι ότι σ' αυτόν τον οργανισμό δεν συμμετέχουν μόνο μικρά κράτη αλλά και κράτη με μεγάλη δύναμη όπως η Αίγυπτος, οι ΗΠΑ και η Γαλλία.

Τέλος, το EMGF είναι ένας διεθνής οργανισμός που συγκροτήθηκε για τη διατήρηση της ασφάλειας στην περιοχή αλλά η ύπαρξή του δεν είναι αρκετή για τη δημιουργία κλίματος ηρεμίας και την αποφυγή αναστάτωσης. Οπότε το EMGF συνιστά απλώς μια πρωτοβουλία για τον συντονισμό των κρατών της ανατολικής μεσογείου για την ασφαλή διάδοση του φυσικού αερίου.

³⁴ <https://www.capital.gr/epixeiriseis/3405156/east-med-gas-forum-isxuro-geostratigiko-minuma-apenanti-stin-tourkiki-proklitikitita> East Med Gas Forum: Ισχυρό γεωστρατηγικό μήνυμα απέναντι στην τουρκική προκλητικότητα. 17-01-2020 του Χάρη Φλουδόπουλου από το Capital.gr

2.1.1 Η οπτική της Αιγύπτου

Η Αίγυπτος είναι από τις βασικές χώρες που συμμετέχουν στο EMGF, τον διεθνή οργανισμό για την εκμετάλλευση και τη διάδοση του φυσικού αερίου. Η Αίγυπτος έχει ανακαλύψει αρκετά κοιτάσματα και η συμμετοχή της στο EMGF θα συμβάλλει στη διατήρηση της ασφάλειας στην περιοχή και στην αποκόμιση οικονομικού όφελους από τις εξαγωγές του φυσικού αερίου. Η Αίγυπτος θα μπορούσε να καταστεί ένας ενεργειακός κόμβος, λόγω της θέσης της στο κέντρο της Μεσογείου και της δυνατότητας άσκησης ελέγχου του περάσματος των οδών από την διώρυγα του Σουέζ. Επίσης, οι εγκαταστάσεις φυσικού αερίου που διαθέτει η χώρα και θα συνέβαλαν στην εξομάλυνση των σχέσεών της με γειτονικές χώρες της Μεσογείου.

Από τις αρχές της δεκαετίας του 2000, η Αίγυπτος έχει αναδειχθεί ως ο πιο σημαντικός παραγωγός, καταναλωτής και εξαγωγέας φυσικού αερίου. Η Αίγυπτος αντιμετώπισε προβλήματα, όπως αυτά της αυξανόμενης ζήτησης ενέργειας και παράλληλα της μείωσης της εγχώριας παραγωγής πετρελαίου με αποτέλεσμα οι αιγυπτιακές αρχές να στραφούν στο φυσικό αέριο. Η πρώτη εμπορική ανακάλυψη φυσικού αερίου έγινε στο Δέλτα του Νείλου το 1967 και η παραγωγή τέθηκε σε ροή το 1975. Τις επόμενες δεκαετίες η παραγωγή και κατανάλωση είχαν αυξηθεί. Τα αποδεδειγμένα αποθέματα αυξήθηκαν από 0,4 τρισεκατομμύρια κυβικά μέτρα (tcm) το 1990 σε 1,4 tcm το 2000 και σε 2,2 tcm το 2010. Η παραγωγή αυξήθηκε από 6,8 δισεκατομμύρια κυβικά μέτρα (bcm) το 1990 σε 21,0 bcm το 2000 και στα 61,3 bcm το 2010. Τα ποσοστά κατανάλωσης είναι 6,8 bcm το 1990, 20,0 το 2000 και 45,1 το 2010. Περισσότερο από το 80% των αποθεμάτων φυσικού αερίου της Αιγύπτου βρίσκονται στη Μεσόγειο και στο Δέλτα του Νείλου, με την Δυτική Έρημο και τον Κόλπο του Σουέζ να ακολουθούν

επάξια. Από τις αρχές της δεκαετίας του 1980, μια συνεργασία μεταξύ Αιγύπτου και ξένων εταιρειών ανέπτυξε επίμονα και επιτυχώς αυτά τα αποθέματα.³⁵

Το 2009 η αιγυπτιακή κυβέρνηση δημιούργησε τον Ρυθμιστικό Οργανισμό για το Φυσικό αέριο και το Πετρέλαιο ως μέρος ενός προγράμματος για την απελευθέρωση του ενεργειακού τομέα του έθνους. Η Αίγυπτος ήταν η πρώτη χώρα στην οποία η ιταλική εταιρία Eni επέκτεινε τις δραστηριότητες στο εξωτερικό και άρχισε τις επιχειρήσεις της στη χώρα το 1954 με προοπτική να γίνει μια από τις μεγαλύτερες διεθνείς εταιρίες που δραστηριοποιούνται στον ενεργειακό τομέα της Αιγύπτου. Η Eni παραδοσιακά δραστηριοποιείται στην εξερεύνηση και ανάπτυξη πετρελαίου, αλλά τα τελευταία χρόνια η γιγαντιαία ιταλική εταιρεία επικεντρώθηκε στο φυσικό αέριο, ιδιαίτερα στη Μεσόγειο.³⁶

Η ανακάλυψη του κοιτάσματος Zohr έγινε τον Αύγουστο το 2019. Το κοιτάσμα περιέχει 30 τρισεκατομύρια κυβικά πόδια (Tcf) φυσικού αερίου και θεωρείται η μεγαλύτερη ανακάλυψη φυσικού αερίου στην ανατολική μεσόγειο. Ιστορικά, η Αίγυπτος θεωρείται η δεύτερη μεγαλύτερη παραγωγός φυσικού αερίου στην Αφρική, με αποδεδειγμένα αποθέματα 77 τρισεκατομμυρίων κυβικών ποδών (Tcf) και τα τελευταία χρόνια έχει καταστεί καθαρός εισαγωγέας. Η χώρα βίωσε τακτικές διακοπές ρεύματος που οφείλονταν στην αύξηση της εγχώριας ζήτησης και μείωσης της παραγωγής. Επιπλέον, στην Αίγυπτο υπήρχε πολιτική αναταραχή και για αυτό το λόγο επιβραδύνονταν οι εξερευνήσεις των ενεργειακών αποθεμάτων και οι επενδύσεις. Επειδή τα καθεστώτα των Χόσνι Μουμπάρακ και Μοχάμεντ Μόρσι αμφότερα έπεσαν στην διάρκεια των περιόδων των τακτικών

³⁵ Gawdat Bahgat, *Egypt's Energy Outlook: Opportunities and Challenges*, Mediterranean Quarterly: Winter 2013, p.16

³⁶ Gawdat Bahgat, *Egypt's Energy Outlook.....*, o.c, p.19-21

διακοπών ρεύματος, η κυβέρνηση του προέδρου Αμπντέλ Φατάχ αλ Σίσι βλέπει αυτές τις διακοπές ως απειλή για την εθνική ασφάλεια. Κατόπιν τούτου, η Αίγυπτος υπέγραψε συμφωνίες για την εισαγωγή υγροποιημένου φυσικού αερίου που οδηγούν σε αύξηση ενός συσσωρευμένου χρέους σε ξένες εταιρίες.

Το υπεράκτιο πεδίο του Zohr αυξάνει τα υπάρχοντα αποθέματα φυσικού αερίου της Αιγύπτου κατά σχεδόν 40%. Η Eni σχεδιάζει να επισπεύσει την ανάπτυξη του πεδίου με μια σειρά γεωτρήσεων που ξεκίνησαν το 2016. Η έναρξη παραγωγής ξεκίνησε το 2017, σηματοδοτώντας για την Αίγυπτο μια πορεία ενεργειακής ανεξαρτησίας από το 2020. Η χώρα αντιμετωπίζει το δίλημμα για το αν θα πρέπει να προσπαθήσει να χρησιμοποιήσει τους πόρους του Zohr για να επιβεβαιώσει την θέση της στην εξαγωγική αγορά ή απλά να κρατήσει το φυσικό αέριο για εγχώρια χρήση. Όπως ήταν αναμενόμενο, σε αυτό το σημείο η Αίγυπτος και η Eni διαφωνούν. Ο εκπρόσωπος του Υπουργείου Πετρελαίου, Χαμντί Αμπντελαζίζ, έχει υπογραμμίσει ότι «όλη η παραγωγή θα πάει στην εσωτερική κατανάλωση».

Όμως, ο διευθύνων σύμβουλος της Eni, Claudio Descalzi, εκτιμά ότι το πεδίο μπορεί επίσης να παρέχει νέες επιλογές για τον εφοδιασμό της Ευρώπης. Η παραγωγή από το Zohr θα εξοικονομήσει στην Αίγυπτο τουλάχιστον 2 δισ. δολάρια ετησίως από εισαγωγές καυσίμων και θα βοηθήσει να πληρωθούν τα χρέη της χώρας. Η αύξηση της ενεργειακής ασφάλειας θα συμβάλλει στην αύξηση της πολιτικής σταθερότητας. Το Zohr προβλέπεται να ξεπεράσει την εγχώρια ζήτηση το 2020 και σε αυτό το σημείο η ENI θα αρχίσει την εξαγωγική αγορά, η οποία είναι πιο επικερδής.³⁷ Η Αίγυπτος θα μπορούσε να απολαμβάνει απόλυτης ενεργειακής ανεξαρτησίας και θα μπορούσε να εξάγει αέριο μέσω δύο τερματικών υγροποίησης και δύο αγωγών που το συνδέουν με

³⁷ Yuri M. Zhukov, «Το θεόσταλτο δώρο στην Αίγυπτο», στο, <https://energypress.gr/news/theostalto-doro-stin-aigypto> (πρόσβαση 19/4/2020)

το Ισραήλ και την Ιορδανία. Όμως, η πτωτική παραγωγή και η ακμάζουσα εγχώρια ζήτηση έχουν κάνει τη χώρα πρόσφατα καθαρό εισαγωγέα φυσικού αερίου. Η ανακάλυψη του Zohr άλλαξε ριζικά την εικόνα. Το τρέχον πρόγραμμα ταχείας ανάπτυξης προβλέπει τις πρώτες παραδόσεις φυσικού αερίου στα τέλη του 2017 και εκτιμάται ότι η μέγιστη παραγωγή είναι 27 bcm / y έως το 2019-20.³⁸

Ο μεγάλος πληθυσμός και η οικονομική ανάπτυξη της Αιγύπτου έχουν ενισχύσει τη ζήτηση για ενέργεια σε όλους τους τομείς παραγωγής (οικιακό, μεταφορικό και βιομηχανικό). Ως αποτέλεσμα, η κατανάλωση πετρελαίου, φυσικού αερίου και ηλεκτρικής ενέργειας έχει αυξηθεί τις τελευταίες δεκαετίες. Το Κάιρο διατηρεί περιορισμένα αποθέματα πετρελαίου. Μέχρι τις αρχές της δεκαετίας του 1990 ήταν σε θέση να καλύψει την αυξανόμενη ζήτηση με την εγχώρια παραγωγή. Τα τελευταία χρόνια οι εγχώριες προμήθειες έχουν μειωθεί και το χάσμα μεταξύ παραγωγής και κατανάλωσης αυξάνεται τώρα ραγδαία. Οι προοπτικές για το φυσικό αέριο είναι πιο ελπιδοφόρες. Τις τελευταίες δεκαετίες η Αίγυπτος, σε συνεργασία με διεθνείς εταιρείες, έχει πραγματοποιήσει σημαντική εξερεύνηση και έχει καθιερωθεί ως ένας μεγάλος περιφερειακός παραγωγός και εξαγωγέας φυσικού αερίου.

Τα περιορισμένα αποδεδειγμένα αποθέματα ώθησαν τις αιγυπτιακές αρχές να προσφέρουν κίνητρα για την προσέλκυση ξένων επενδύσεων. Η πλήρης αξιοποίηση των αποθεμάτων υδρογονανθράκων της χώρας και του ανανεώσιμου δυναμικού θα εξαρτηθεί, σε μεγάλο βαθμό, από αυτήν τη συνεργασία μεταξύ

³⁸ Sohbet Karbuz, Luca Baccarini, « East Mediterranean Gas: Regional Cooperation or Source of Tensions?», in, https://www.cidob.org/publicaciones/serie_de_publicacion/notes_internacionales/n1_173/east_mediterranean_gas_regional_cooperation_or_source_of_tensions?fbclid=IwAR0QfsPD26M4j-IyiANM8sC8-l8pqeJuYZzcmCaOI3mUhOeD44eNbQoouUg (πρόσβαση 17/04/2020)

των αιγυπτιακών αρχών και των διεθνών εταιρειών.³⁹ Σημαντικές ανακαλύψεις στα τέλη της δεκαετίας του 1990 επέτρεψαν στην Αίγυπτο να παράγει περισσότερο φυσικό αέριο από ό, τι καταναλώνει. Αυτό το πλεόνασμα προοριζόταν για εξαγωγή. Στις αρχές της δεκαετίας του 2000, η Αίγυπτος καθιερώθηκε ως βασικός εξαγωγέας φυσικού αερίου τόσο στην περιοχή της Μεσογείου όσο και στη διεθνή αγορά. Η Αίγυπτος άρχισε να εξάγει αέριο μέσω αγωγών το 2003 και ως ΥΦΑ το 2004. Στις αρχές του 2000 υπογράφηκε μνημόνιο συμφωνίας για την κατασκευή του αραβικού αγωγού φυσικού αερίου (AGP) μεταξύ της Αιγύπτου, της Συρίας, του Λιβάνου και της Ιορδανίας. Το 2003 η Αίγυπτος εξάγει φυσικό αέριο μέσω των αγωγών, ενώ το 2004 επικεντρώνεται σε εξαγωγές με LNG

Εν έτη 2000, η χώρα πλέον είναι παραγωγός και καταναλωτής και εξαγωγέας με έντονη την τάση για αντικατάσταση του πετρελαίου με φυσικού αερίου καθότι είναι οικολογικό καύσιμο σε χαμηλότερη τιμή από εκείνη του πετρελαίου. Η Αίγυπτος έχει τεράστιες δυνατότητες για ανανεώσιμες πηγές ενέργειας, όπως ηλιακή ακτινοβολία από Δυτική Έρημο, υδροηλεκτρική ενέργεια από τον Νείλο και πυρηνικές εγκαταστάσεις στο ενεργητικό της που της δίνουν τη δυνατότητα για επέκταση στην ηλεκτρική ενέργεια. Επίσης, έχει υποδειγματικές υποδομές LNG στην Damietta, όπου υπάρχει η παλαιότερη εγκατάσταση (9/2001) και στο Idku (5/2005) ιδιοκτησίας Egyptian LNG και μιας κοινοπραξίας Shell, Petronas, Engie, Egyptian Petroleum Corporation & EGAS. Ο αραβικός αγωγός κατασκευάστηκε σε φάσεις. Η πρώτη φάση του αγωγού από τον Άρις στην Αίγυπτο έως την Άκαμπα στην Ιορδανία ολοκληρώθηκε με χωρητικότητα 10 δισεκατομμυρίων κυβικών μέτρων ετησίως, ξεκινώντας τις δραστηριότητές του το 2003. Η δεύτερη φάση επέκτεινε τον αγωγό από την Άκαμπα στο El-Rehab κοντά στα σύνορα με τη Συρία και ολοκληρώθηκε τον

³⁹ Gawdat Bahgat, Egypt's Energy Outlook: Opportunities and Challenges, Mediterranean Quarterly: Mediterranean Affairs, Inc Winter 2013, p.1-14

Απρίλιο του 2007. Στην τρίτη φάση, ο AGP έφτασε στα σύνορα Ιορδανίας-Συρίας και άρχισε να δίνει φυσικό αέριο στη Συρία τον Σεπτέμβριο του 2008.

Την ίδια χρονιά, η Συρία ολοκλήρωσε την τέταρτη φάση, η οποία περνάει στο Χομς της Συρίας, κοντά στα σύνορα με τον Λίβανο. Τον Ιούλιο του 2009 υπογράφηκε σημαντική συμφωνία μεταφοράς αιγυπτιακού φυσικού αερίου στον Λίβανο μέσω της Συρίας, με τον αγωγό να δέχεται δεκάδες επιθέσεις από τότε. Ο αραβικός αγωγός θα μπορούσε να φτάσει στην Ευρώπη μέσω της διασύνδεσης Kilis-Turkoglu και του τουρκικού εθνικού δικτύου μεταφοράς. Όμως αυτό δεν έγινε. Η πολιτική αστάθεια και οι αναταραχές στον αραβικό κόσμο (ιδιαίτερα στην Αίγυπτο και τη Συρία) από το 2011 έχουν θέσει σε αναστολή αυτά τα φιλόδοξα σχέδια. Ομοίως, ο αγωγός που μεταφέρει το αέριο της Αιγύπτου στο Ισραήλ (από το 2008) δέχτηκε επίθεση πολλές φορές και η συνέχιση αυτών των εξαγωγών είναι αβέβαιη. Εν ολίγοις, οι εξαγωγές πετρελαίου και φυσικού αερίου, καθώς και η διώρυγα του Σουέζ και ο SUMED, παρέχουν σημαντικό μερίδιο στο εθνικό εισόδημα της Αιγύπτου. Η ολοκληρωμένη ανάπτυξη και χρήση εναλλακτικής ενέργειας (πυρηνική και ανανεώσιμη ενέργεια) θα συνέβαλε στην ενεργειακή ασφάλεια και την οικονομική ευημερία της Αιγύπτου.

Όλη η προσοχή είναι στραμμένη στη στρατηγική θέση της διώρυγας του Σουέζ και του **SuMed (Suez Mediterranean Pipeline)**, ο οποίος είναι εξαιρετικά σημαντικός διάδρομος για Διεθνές Εμπόριο πετρελαίου & φυσικού αερίου. Ο αγωγός που περνάει από την διώρυγα του Σουέζ οδήγησε σε αύξηση του Εθνικού Εισοδήματος, της ενεργειακής ασφάλειας και οικονομικής ευημερίας της Αιγύπτου.⁴⁰ Επιπλέον, η Αίγυπτος έκανε αρκετά σημαντικά βήματα το 2018 προς την κατεύθυνση αυτή. Τον Φεβρουάριο, τα ισραηλινά μέσα ενημέρωσης ανακοίνωσαν συμφωνία φυσικού αερίου

⁴⁰ Gawdat Bahgat, Egypt's Energy Outlook: Opportunities and Challenges, Mediterranean Quarterly: Mediterranean Affairs, Inc Winter 2013 ,p.16-22

ύψους 15 δισεκατομμυρίων δολαρίων με την Αίγυπτο, επιτρέποντας την εξαγωγή φυσικού αερίου από τις δεξαμενές Tamar και Leviathan του Ισραήλ στην Αίγυπτο για δέκα χρόνια. Σύμφωνα με τη συμφωνία, η ποσότητα που καταναλίσκεται θα ξεκινήσει στα 100 εκατομμύρια κυβικά πόδια (scf) αερίου στις αρχές του 2019 και στη συνέχεια θα αυξηθεί σταδιακά για να φθάσει τα 700 εκατομμύρια SCF την ημέρα (Magdy 2018). Ενάντια στις ανησυχίες της αιγυπτιακής κοινής γνώμης για τη συμφωνία, ο Αιγύπιος Σίσι υποστήριξε ότι με την υπογραφή της συμφωνίας με το Ισραήλ, η Αίγυπτος έχει ένα στόχο. Εκφράζοντας ρητά το σχέδιο της κυβέρνησής του, πρόσθεσε: *"Έχω ονειρευτεί ότι θα γίνουμε περιφερειακός κόμβος για την ενέργεια ... Όλα τα αέρια που προέρχονται από την περιοχή θα έρθουν σε μας είτε είναι να εξάγονται σε άλλες χώρες είτε να τα χρησιμοποιούμε τοπικά"* (El-Tablawy και El Wardany 2018)

Επιπλέον, η Αιγυπτιακή εξωτερική πολιτική επιδιώκει να προσδεθεί στο άρμα της Ευρώπης, όπως φαίνεται από την συμμετοχή της Αιγύπτου σε διάφορους θεσμούς της ΕΕ και την επιθυμία της για σύναψη στενών σχέσεων με την Ευρωπαϊκή ήπειρο. Ειδικότερα, συμμετείχε στο Μεσογειακό Φόρουμ, στο οποίο συμμετείχαν μέχρι το 1997 έντεκα χώρες (Αίγυπτος, Αλγερία, Μαρόκο, Τυνησία, Ελλάδα, Τουρκία, Γαλλία, Ισπανία, Ιταλία, Πορτογαλίας, Μάλτα) και επικεντρώθηκε στη συνεργασία στους τομείς της ανάπτυξης, της ασφάλειας, της ενέργειας, των μεταφορών, του περιβάλλοντος, της επιστήμης και της τεχνολογίας και του διαλόγου μεταξύ των πολιτισμών.

Από θεσμική άποψη, οι σχέσεις της Αιγύπτου με τις μεσογειακές χώρες ενισχύθηκαν περαιτέρω με την ένταξη στην ευρωμεσογειακή εταιρική σχέση ή κάτι που αναλύθηκε στη διαδικασία της Βαρκελώνης. Η ευρωμεσογειακή εταιρική σχέση δημιουργήθηκε το 1995 και είναι μια περιφερειακή εταιρική σχέση για την ασφάλεια και την οικονομική συνεργασία που επιδιώκει να επιτύχει την ειρήνη, τη σταθερότητα και την ανάπτυξη στην περιοχή της Μεσογείου.

Ο στόχος, λοιπόν, υπήρξε η άρση των εμπορικών φραγμών μεταξύ των χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ) και των χωρών της νότιας Μεσογείου και η δημιουργία μιας ευρωμεσογειακής ζώνης ελευθέρων συναλλαγών. Εμπνευσμένη από το πλαίσιο της ευρωμεσογειακής εταιρική σχέσης, η Αίγυπτος υπέγραψε συμφωνία συνεργασίας με την ΕΕ το 2001 (η οποία τέθηκε σε ισχύ μετά την επικύρωση από τα κοινοβούλια των δύο μερών το 2004).⁴¹ Επίσης, από την ίδρυσή της το 2008, η Αίγυπτος ήταν ενεργό μέλος της Ένωσης για τη Μεσόγειο (UFM), μιας διακυβερνητικής οργάνωσης 43 κρατών (28 κράτη μέλη της ΕΕ και 15 μεσογειακά κράτη από τη Βόρεια Αφρική, τη Δυτική Ευρώπη και Νότια Ευρώπη). Σήμερα, η Ευρώπη είναι ο μεγαλύτερος εμπορικός εταίρος της Αιγύπτου, ο δεύτερος χορηγός βοήθειας στην Αίγυπτο και ένας σημαντικός εταίρος στον πόλεμο της Αιγύπτου κατά της τρομοκρατίας.⁴²

Κλείνοντας, η Αίγυπτος είναι μια από τις χώρες που συνέβαλαν στη δημιουργία του διεθνούς οργανισμού του EMGF, λόγω της ανάγκης της για υποστήριξη των χωρών της μεσογείου και διάθεσης του φυσικού της αερίου σε όλο τον κόσμο. Η Αίγυπτος έχει πολλές εναλλακτικές προτάσεις διάδοσης του φυσικού αερίου της μέσω LNG και αγωγών. Αν και ο Αραβικός αγωγός δεν υλοποιήθηκε μέχρι την Τουρκία, η Αίγυπτος συνεχίζει να αναζητά άλλη λύση για την διάδοση του φυσικού αερίου προς την διψασμένη Ευρώπη.

⁴¹ *The New Geopolitics of the Eastern Mediterranean: Trilateral Partnerships and Regional Security Chapter 6: Between Alliance and Entente: The Egyptian-Greek-Cypriot Partnership*, Nael Shama

⁴² *The New Geopolitics of the Eastern Mediterranean: Trilateral Partnerships and Regional Security Chapter 6: Between Alliance and Entente: The Egyptian-Greek-Cypriot Partnership*, Nael Shama

2.1.2 Οι στοχεύσεις της Κυπριακής Δημοκρατίας

Η Κύπρος σταδιακά ανακάλυψε τη γειτονιά της. Το νησί έχει επιδιώξει να διαδραματίσει νέο ρόλο, αναζητώντας τρόπους για να μεγιστοποιήσει την ασφάλειά του και την επιβίωσή του. Προσπαθεί να ενσταλάξει το δικό της όραμα στην γεωπολιτική τάξη της Ανατολικής Μεσογείου και στα πλαίσια αυτά δημιούργησε τριμερείς συνεργασίες, όπως Κύπρος – Ελλάδα – Αίγυπτος, Ισραήλ, Ιορδανία, Παλαιστινιακή Αρχή, Λίβανο, Μάλτα και Ιταλία, ενώ οι χώρες όπως η Γαλλία και η Αμερική θεωρούνται επίσης δυνητικοί συμμετέχοντες. Ο στόχος της Κύπρου είναι να μεταφέρει όλες τις συμμαχίες σε ένα ανεπίσημο περιφερειακό φόρουμ, το οποίο σύντομα θα μετατραπεί σε σημαντική συνεισφορά ασφάλειας και συνεργασίας για ολόκληρη την περιοχή.⁴³

Η Κύπρος είναι μέλος του East Med Gas Forum, αφού είναι μια χώρα που διαθέτει φυσικό αέριο αλλά η εγχώρια αγορά της δεν επαρκεί και ως εκ τούτου χρειάζεται οδούς, για να διοχετεύσει το φυσικό της αέριο και να αποκομίσει κέρδος. Η Κύπρος δεν είναι μια χώρα, η οποία έχει μόνο φυσικό αέριο και ένας εν δυνάμει διαμετοκομιστής ενέργειας, καθώς θα συνεργαστεί με το Ισραήλ για να προωθήσει το φυσικό αέριο στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Η μεγαλόνησος αποτελεί μια ιδιαίζουσα περίπτωση γεωπολιτικά, λόγω της γεωγραφικής ιδιαιτερότητας και της εγγύτητας της με τα κράτη της Μέσης Ανατολής, αλλά και της πολιτικής ιδιότητάς της ως κράτους-μέλους της ΕΕ. Τα τελευταία χρόνια

⁴³ *The New Geopolitics of the Eastern Mediterranean Tziarras, Zenonas chapter 4 : cyprus's foreign policy in the eastern mediterranean and the trilateral partnerships: a neoclassical realist approach Zenonas Tziarras*

η Κυπριακή Δημοκρατία έχει αναδειχθεί σε καθοριστικό παράγοντα στην ασταθή περιοχή της Μέσης Ανατολής, με σαφή προσανατολισμό την πολύ-επίπεδη εξωτερική πολιτική και τον επαναπροσδιορισμό του περιφερειακού της ρόλου⁴⁴. Η Κύπρος προσπαθεί να αποβάλλει την ταυτότητα «χώρας- θύμα», εισβολής και κατοχής, καθώς επιθυμεί περιφερειακές συνεργασίες με σκοπό την ασφάλεια της. Είναι μια από τις χώρες που έχει ανάγκη να είναι μέλος σ' έναν διεθνή οργανισμό, του East Med Gas Forum, γιατί χρειάζεται την υποστήριξη των άλλων κρατών λόγω του Κυπριακού προβλήματος.

Η Κυπριακή Δημοκρατία τα τελευταία χρόνια απέκτησε έναν διακριτό ρόλο στην περιοχή μέσω της συμμετοχής της σε χρήσιμες τριμερείς συνεργασίες (Ελλάδα, Ισραήλ, Αίγυπτος) εμπορικού, στρατιωτικού και βιομηχανικού περιεχομένου. Πρόκειται για συνεργασίες που έχουν ως βασικό άξονα την κοινή εκμετάλλευση των ενεργειακών πόρων της περιοχής και την αντιμετώπιση του «Τουρκικού Αναθεωρητισμού».

Υπήρξαν τρεις βασικοί παράγοντες⁴⁵ που καλλιέργησαν τις τριμερείς συνεργασίες στην περιοχή. Αρχικά, ο μετασχηματισμός της Τουρκίας και της εξωτερικής της πολιτικής,⁴⁶ που δημιούργησε σοβαρές επιπτώσεις στις σχέσεις της με το Ισραήλ, την Αίγυπτο και τις ΗΠΑ. Αυτές οι εξελίξεις επιβάρυναν την διεθνή εικόνα ασφάλειας της Κύπρου, θέτοντας σοβαρά διλήμματα για την διεθνή της αξιοπιστία, ως πόλου σταθερότητας στην περιοχή⁴⁷.

⁴⁴Συνέντευξη στην εφημερίδα «Φιλελεύθερος» του Υπ. Εξωτερικών της Κυπριακής Δημοκρατίας Ιωάννη Κασουλίδη. 25/12/17

⁴⁵Z.Τζιάρρας «Μέση Ανατολή και Κυπριακό», Geopolitical Cyprus, Eastern Mediterranean & Middle East Insights, 07.02.2020

⁴⁶Εφημερίδα των Συντακτών – Άρθρο : Β.Κεφαλά: «Η Τουρκία ως περιφερειακός Ταραξίας», 04.03.2020

⁴⁷ Εφημερίδα Τα Νέα – Άρθρο : Π.Τσάκωνας – Θ.Ντόκος : «Στρατηγική Σταθερότητας και Ειρηνικής Πίεσης» 02.02.2019

Η ανακάλυψη των κοιτασμάτων φυσικού αερίου τόσο στην Κύπρο, όσο στο Ισραήλ και την Αίγυπτο, σχημάτισε μια οδό κοινού συμφέροντος για την διαχείριση των κοιτασμάτων στην λεκάνη της Λεβαντίνης, για την αξιοποίηση των οποίων διείσδυσαν ισχυροί ενεργειακοί κολοσσοί. Αυτό ενδυνάμωσε την γεωπολιτική αξία αλλά και τις οικονομικές προοπτικές της Κυπριακής Δημοκρατίας. Φυσικά, τα ενεργειακά αποθέματα της Κύπρου συμβαδίζουν με τη ενεργειακή πολιτική της ΕΕ, δίνοντας έμφαση πρώτον στη διαφοροποίηση των πηγών και των οδούσεων ενέργειας και δεύτερον στην ενεργειακή αυτάρκεια, επιδιώκοντας την όσο το δυνατόν μεγαλύτερη απεξάρτηση από εξωτερικές πηγές ενέργειας.

Η Κυπριακή Δημοκρατία αποφάσισε να ξεκινήσει εγκαταστάσεις φυσικού αερίου στην περιοχή του Βασιλικού. Η αρχική αξιολόγηση του κοιτάσματος «Αφροδίτη», περί μέσης ποσότητας φυσικού αερίου της τάξεως των 7 Tcf, δημιούργησε υψηλές προσδοκίες στην Κυπριακή Κυβέρνηση για την ανάπτυξη του. Ως άμεση και δυνατή επιλογή εξαγωγής προέκρινε την τροποποίηση του σε υγροποιημένη μορφή (LNG) και την μετέπειτα μεταφορά του τόσο στην εγχώρια όσο και στην διεθνή αγορά. Το 2013, η Κυπριακή κυβέρνηση υπέγραψε ένα Μνημόνιο Συνεννόησης με τις εταιρείες Noble και Delek για να προχωρήσουν στη δημιουργία εγκαταστάσεων LNG (υγροποιημένου φυσικού αερίου) στο Βασιλικό, με το κόστος κατασκευής του τερματικού να υπολογίζεται περίπου στα 12 δισεκατομμύρια δολάρια⁴⁸. Όμως τα μέχρι στιγμής ανεπιτυχή αποτελέσματα από τις ερευνητικές γεωτρήσεις στο τεμάχιο 9 («Ονασαγόρας 1» και «Αμαθούσα 1»), αλλά και η διάψευση των αρχικών εκτιμήσεων για το μέγεθος των αποθεμάτων του κοιτάσματος «Αφροδίτη» και οι υπάρχουσες τιμές της αγοράς καθιστούν την κατασκευή του τερματικού μη συμφέρουσα⁴⁹.

⁴⁸<https://www.gulfoilandgas.com/webpro1/main/mainnews.asp?id=34415>

⁴⁹http://www.mcit.gov.cy/mcit/hydrocarbon.nsf/page19_gr/page19_gr?OpenDocument

Τέλος, η γεωγραφική θέση της Κύπρου είναι ουσιαστικά αυτή που αποδίδει στο υπό διαμόρφωση ενεργειακό τοπίο της Ανατολικής Μεσογείου τον στρατηγικό ρόλο του «ενεργειακού κόμβου». Επιπλέον, η γειτνίαση με την Διώρυγα του Σουέζ εξυπηρετεί την κυπριακή προοπτική, ιδιαίτερα μετά και την διαπλάτυνση της διώρυγας⁵⁰ (2015), που επιτρέπει την αμφίδρομη κυκλοφορία των πλοίων, διπλασιάζοντας την τρέχουσα ημερήσια δυναμικότητα μεταφοράς εμπορευμάτων. Αναμφίβολα, η αύξηση ροής των πλοίων στην περιοχή αναβαθμίζει την εμπορικότητα των κυπριακών λιμένων, όντας «ενδιάμεσοι σταθμοί», όπου μεγάλα πλοία προερχόμενα από την διώρυγα θα εκφορτώνουν σε μικρότερα πλοία με κατεύθυνση τις χώρες της Μεσογείου και της Ε.Ε. Το όραμα της Κύπρου για μια πιο σταθερή Ανατολική Μεσόγειο είναι επομένως εμφανές, αλλά είναι μόνο ένα κομμάτι του παζλ. Επίσης, η Κύπρος είναι σαφώς συνδεδεμένη με τις προσπάθειές της να εξασφαλίσει την ασφάλεια και την επιβίωσή της.⁵¹

⁵⁰<https://powerpolitics.eu/διώρυγα-του-σουέζ-το-έργο-θαύμα-του-19ου/>

⁵¹ *The New Geopolitics of the Eastern Mediterranean Tziarras, Zenonas chapter 4 : cyprus's foreign policy in the eastern mediterranean and the trilateral partnerships: a neoclassical realist approach Zenonas Tziarras*

2.1.3 Οι προοπτικές της Ελλάδας

Η Ελλάδα βρίσκεται στο σταυροδρόμι των τριών ηπείρων, της Ευρώπης, της Ασίας και της Αφρικής και συνδέει τρεις θαλάσσιες περιοχές, την Ανατολική Μεσόγειο, τη Μαύρη Θάλασσα και την Αδριατική. Η γεωφυσική μορφολογία της ως γη και θάλασσα αποτελεί γεωστρατηγικό σημείο αναφοράς και βρίσκεται στην καρδιά της Μεσογείου. Η Ελλάδα αποτελεί στρατηγική εμπορική θέση, επιτρέποντάς της να διαδραματίσει βασικό ρόλο στο πλαίσιο της ασφάλειας της Μεσογείου. Οι Ηνωμένες Πολιτείες (ΗΠΑ), για παράδειγμα, θεωρούσαν την Ελλάδα μετά τον Παγκόσμιο Πόλεμο ως τμήμα της περιμέτρου άμυνας της Νοτιοανατολικής Μεσογείου κατά του σοβιετικού επεκτατισμού. Λόγω των πολλών νησιών, υπάρχουν μόνο λίγες πλωτές οδοί που επιτρέπουν στα μεγάλα πλοία να περάσουν, καθιστώντας τη ναυσιπλοΐα δύσκολη αλλά και πιο εύκολη στην παρακολούθηση (Argyrou 2004, 65). Η μεσογειακή ασφάλεια είναι πολύ σημαντική για την Ελλάδα όχι μόνο λόγω της ιστορικής κληρονομιάς, αλλά και επειδή μια μεσογειακή περιοχή χωρίς εντάσεις είναι επιτακτική ανάγκη για την ανάπτυξη της οικονομίας της χώρας, την ευημερία και την ασφάλεια. Η Ανατολική Μεσόγειος ήταν για την Ελλάδα και εξακολουθεί να είναι η μεγάλη πύλη από την Ανατολή προς τη Δύση και υπάρχουν σημαντικές διαδρομές στην Ανατολική Μεσόγειο και το Αιγαίο Πέλαγος. Η Κρήτη έχει ιδιαίτερη στρατηγική σημασία, αφού βρίσκεται στο μέσο της ηπειρωτικής Ελλάδας και της Αιγύπτου και περιβάλλεται από σημαντικές θαλάσσιες διαδρομές που ενισχύουν τη γεωπολιτική σημασία της Ελλάδας. Σημαντικές αεροπορικές δυνάμεις των ΗΠΑ έχουν εγκαταστάσεις στην Κρήτη. Επιπλέον, μεγάλο μέρος των ενεργειακών πόρων της Ελλάδας εισάγονται μέσω της λεκάνης της Μεσογείου με πετρελαιοφόρα από τις χώρες του Περσικού Κόλπου και αλλού. Ως εκ τούτου, η θέση της Ελλάδας την καθιστά φυσική γέφυρα μεταξύ της πλούσιας, σε ενέργεια, Μέσης Ανατολής και της απαιτητικής, σε ενεργειακή κατανάλωση, Ευρώπης. Ο Σωτήρης Ντάλης αναφέρει πως καθοριστική ίσως αποδεχθεί η ανάμειξη της Ελλάδας ως χώρας παραγωγής, εξαγωγής και διαμετακόμισης ενεργειακού πλούτου. Όμως αυτή η επιλογή απαιτεί συνέπεια λόγων και έργων.⁵²

Ταυτόχρονα, οι Έλληνες προσπαθούν να μετατρέψουν τη χώρα σε διαμετακομιστικό κόμβο φυσικού αερίου, όπως συμβαίνει στην περίπτωση της Τουρκίας που μεταφέρει φυσικό αέριο στις ευρωπαϊκές αγορές. Ο πρώην πρωθυπουργός Αλέξης Τσίπρας, είχε δηλώσει ότι ο στόχος της Ελλάδας είναι η εξασφάλιση της μεταφοράς ενεργειακών πόρων από τη Νοτιοανατολική Ευρώπη.⁵³ Η Ελλάδα και η Κύπρος, δύο κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ), έχουν αναπτύξει ειδικές και ξεχωριστές τριμερείς συνεργασίες με την Αίγυπτο, το Ισραήλ, την Παλαιστίνη, τον Λίβανο και την Ιορδανία. Η περιοχή έχει δύο σημεία τα οποία συνιστούν κρίσιμα πεδία εκδήλωσης ανταγωνισμού στην ευρύτερη περιοχή της Μεσογείου. Πρόκειται για τα Στενά του Βοσπόρου και το κανάλι του Σουέζ. Το πρώτο είναι καθοριστικό, γιατί παραδοσιακά σχετίζεται με την προσπάθεια της Ρωσίας για εξασφάλιση της επιρροής, ενώ το δεύτερο είναι καίριας σημασίας για τον έλεγχο της οδού και του εμπορίου της Ευρώπης προς τον Κόλπο, τη Νότια και Ανατολική Ασία. (Inbar 2014 2,9-10)⁵⁴

Η Ελλάδα είναι ιδρυτικό μέλος στο Φόρουμ Φυσικού Αερίου Ανατολικής Μεσογείου (EMGF).. Το φόρουμ φυσικού αερίου της Ανατολικής Μεσογείου έχει τεράστια σημασία για τα συμφέροντα της Ελλάδας στην περιοχή. Όπως σημείωσε ο τότε Έλληνας Υπουργός Ενέργειας κ. Γιώργος Σταθάκης, «η Ελλάδα διαδραματίζει

⁵² Ασφάλεια και Συνεργασία στη Μεσόγειο & τη Νοτιοανατολική Ευρώπη Κύκλος σεμιναρίων περιόδου 2017- 18 επιμέλεια – εισαγωγή Σωτήρης Ντάλης. Εκδόσεις Παπαζήση Πανεπιστήμιο Αιγαίου – Τμήμα Μεσογειακών Σπουδών Μονάδα Έρευνας για την Ευρωπαϊκή και Διεθνή Πολιτική. Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου. Τμήμα Δια Βίου Μάθησης, Υποστήριξης της Εκπαίδευσης και Απασχόλησης. Σελ13

⁵³ *The New Geopolitics of the Eastern Mediterranean: Trilateral Partnerships and Regional Security* Chapter 5: *Greece's Changing role in the Eastern Mediterranean*, Charalambos Tsardanidis

⁵⁴ *The New Geopolitics of the Eastern Mediterranean: Trilateral Partnerships and Regional Security* Chapter 5: *Greece's Changing role in the Eastern Mediterranean*, Charalambos Tsardanidis

στρατηγικό ρόλο όσον αφορά το φυσικό αέριο, το οποίο θα μεταφέρει στην υπόλοιπη Ευρωπαϊκή Ένωση» και πρόσθεσε ότι το νέο αυτό Φόρουμ προωθεί την αμοιβαία συνεργασία συμφερόντων. (Kamprouris 2019).⁵⁵ Ένας σημαντικός λόγος για την συμμετοχή της Ελλάδας στο EMGF είναι οι πολιτικές εντάσεις με την Άγκυρα. Οι απειλές και οι ενέργειες της Τουρκίας οδήγησαν την Αθήνα να δημιουργήσει αρκετά πλαίσια συνεργασίας (τριμερείς συνεργασίες) με χώρες της μεσογείου.

Επίσης, κίνητρα συμμετοχής της Ελλάδας ως μέλους του EMGF είναι η οικονομική δυσπραγία που αντιμετωπίζει⁵⁶ και η αναγνώριση του EMGF ως σημαντικού στοιχείου ενεργειακής ασφάλειας της χώρας. Συγκεκριμένα, η Ανατολική Μεσόγειος είναι μια προβληματική γειτονιά και αυτό μπορεί να δημιουργήσει προβλήματα για την εθνική ασφάλεια της Ελλάδας που ως εκ τούτου επιλέγει τη στενότερη στρατιωτική συνεργασία με άλλες χώρες της Ανατολικής Μεσογείου.⁵⁷

Από την άλλη πλευρά, η Ελλάδα είναι ένα σχετικά μικρό κράτος. Το πολιτικό της βάρος περιορίζεται στο περιφερειακό και όχι στο διεθνές επίπεδο. Ο Θάνος Ντόκος παρατήρησε ότι μια εσωτερική και παθητική νοοτροπία της εξωτερικής πολιτικής των Ελλήνων οδήγησε σε ελάχιστες πρωτοβουλίες και η ελληνική εξωτερική πολιτική δεν εκμεταλλεύτηκε ευκαιρίες για πολυμερείς συνεργασίες και δεν καθιέρωσε τακτικές και στρατηγικές συμμαχίες στην περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου. Η μόνη θετική

⁵⁵ *The New Geopolitics of the Eastern Mediterranean: Trilateral Partnerships and Regional Security* Chapter 5: *Greece's Changing role in the Eastern Mediterranean*, Charalambos Tsardanidis

⁵⁶ (Tziarras 2016, 415-416),

⁵⁷ *The New Geopolitics of the Eastern Mediterranean: Trilateral Partnerships and Regional Security* Chapter 5: *Greece's Changing role in the Eastern Mediterranean*, Charalambos Tsardanidis

εξέλιξη της εξωτερικής πολιτικής ήταν η καλλιέργεια στρατηγικών δεσμών με το Ισραήλ και οι ρεαλιστικές προοπτικές για ένα πιο ορατό ελληνικό αποτύπωμα στον περιφερειακό ενεργειακό χάρτη (Dokos 2016, 37-38). Ωστόσο, καθώς η ευρύτερη περιοχή γύρω από την Ελλάδα αλλάζει, η χώρα ήταν υποχρεωμένη να διατηρήσει την επιρροή της στην Ανατολική Μεσόγειο και τη Μέση Ανατολή καθώς και στα Βαλκάνια (Dokos 2016, 37-38).

Επιπλέον, οι ενεργειακές εκτιμήσεις έχουν μακρά ιστορία επηρεάζοντας την πορεία των σχέσεων μεταξύ των κρατών, και τα νέα ευρήματα αερίου δεν αποτελούν εξαίρεση. (Καραγιάννης, 2016).

Η γεωπολιτική σημασία της Ελλάδας έγκειται περισσότερο στη γεωστρατηγική της αξία απ' ό, τι στη γεωοικονομική της κατάσταση. Ένα από τα σημαντικότερα πλεονεκτήματα των τριμερών εταιρικών σχέσεων στον τομέα της ενεργειακής ασφάλειας, όπως έχει υπογραμμιστεί παραπάνω είναι η κατασκευή ενός αγωγού φυσικού αερίου της Ανατολικής Μεσογείου (ο οποίος αποκαλείται East Med Pipeline). Η Ελλάδα αναμένεται να διαδραματίσει έναν αναβαθμισμένο ρόλο ως χώρα διέλευσης, ιδίως μετά την κατασκευή του αγωγού TAP, την επακόλουθη εκμετάλλευση του σταθμού LNG στην Ρεβυθούσα και την κατασκευή ενός νέου τερματικού σταθμού ΥΦΑ στην Αλεξανδρούπολη.⁵⁸

Στην εποχή της παγκοσμιοποίησης, υπάρχουν δύο κύριες οδοί για κάθε χώρα. Η πρώτη είναι η άγνοια των νέων αναδυόμενων ζητημάτων της διεθνούς πολιτικής ή η δυσκολία αντιμετώπισής τους που συνιστά μια πορεία παράλυσης και ουσιαστικά μη συμμετοχής στη λήψη αποφάσεων. Η δεύτερη είναι ο δρόμος για τη βελτίωση του διεθνούς χαρακτήρα και της παρουσίας της χώρας, δηλαδή, της οικοδόμησης ενός

⁵⁸ *The New Geopolitics of the Eastern Mediterranean: Trilateral Partnerships and Regional Security Chapter 5: Greece's Changing role in the Eastern Mediterranean*, Charalambos Tsardanidis

ισχυρού μηχανισμού εξωτερικής πολιτικής και της σταθερής συμβολής σε μια καλά συντονισμένη διαμόρφωση εξωτερικής πολιτικής με στόχο την επίλυση των παγκόσμιων προβλημάτων (Κοτζιάς 2010b, 356).

Ο Νίκος Κοτζιάς, υπουργός Εξωτερικών της Ελλάδας, όσο ήταν ακόμη καθηγητής Διεθνών Σχέσεων, υποστήριξε κατ' επανάληψη ότι: *Η Ελλάδα χρειάζεται μια στρατηγική διαφορετικής ενεργητικής πολιτικής. Θα πρέπει να διατυπωθεί πολύ προσεκτικά προκειμένου να αντιμετωπιστούν αποτελεσματικά όλα τα περιφερειακά, ευρωπαϊκά και παγκόσμια προβλήματα. Ταυτόχρονα, ωστόσο, αυτή η στρατηγική θα πρέπει να εξετάσει όλες τις πιθανές εναλλακτικές λύσεις για την αντιμετώπιση των δυνάμεων που αντιδρούν ενάντια στα συμφέροντα της Ελλάδας. Μια τέτοια στρατηγική θα πρέπει να γίνει το δόγμα της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής* (Κοτζιάς 2010α, 36). Πιο απλά, η Ελλάδα πρέπει να τονίσει τη σημασία της γεωπολιτικής της θέσης, των φυσικών αγωγών αερίου, των δυνατοτήτων LNG και της εκμετάλλευσης των ενεργειακών κοιτασμάτων, προκειμένου να ενισχύσει το ενεργειακό της προφίλ στην «γεωπολιτική σκακιέρα» της Ευρώπης.

Επιπλέον, η Ελλάδα υποστηρίζει τη δυνατότητα μεταφοράς φυσικού αερίου με δεξαμενόπλοια LNG από σταθμούς εξαγωγής στην Κύπρο, το Ισραήλ ή από την Αίγυπτο (με τη χρήση των δύο τερματικών σταθμών υδροποιημένου φυσικού αερίου της Αιγύπτου) στους ελληνικούς τερματικούς σταθμούς υδροποιημένου φυσικού αερίου στη Ρεβυθούσα και στην Αλεξανδρούπολη. Σ' αυτό συμβάλλει ο εμπορικός στόλος της Ελλάδας που παραμένει ένας από τους μεγαλύτερους στον κόσμο. Η Ελλάδα είναι επίσης ένας πρόθυμος υποστηρικτής της γραμμής διασύνδεσης EuroAsia. Το έργο EuroAsia Interconnector προβλέπει την κατασκευή υποθαλάσσιου ηλεκτρικού καλωδίου που αρχικά θα συνδέει το Ισραήλ με την Κύπρο και αργότερα θα συνδέεται με την Ελλάδα με τα Διευρωπαϊκά δίκτυα. Η διασύνδεση EuroAfrica συνδέει τα ηλεκτρικά δίκτυα της Ελλάδας, της Κύπρου και της Αιγύπτου μέσω υποβρυχίου καλωδίου ισχύος, το οποίο θα έχει την ικανότητα να μεταδίδει 2.000

μεγαβάτ ηλεκτρικής ενέργειας προς οποιαδήποτε κατεύθυνση.⁵⁹ Σύμφωνα με το Υπουργείο Εξωτερικών, «τα έργα διασύνδεσης ηλεκτρικής ενέργειας, η διασύνδεση EuroAsia Interconnector και η διασύνδεση EuroAfrica, έχουν στρατηγική σημασία αφού, μέσω της Ελλάδας, θα συνδέσουν το Ισραήλ και την Αίγυπτο με την ενιαία ευρωπαϊκή αγορά ηλεκτρικής ενέργειας» (Ελληνική Δημοκρατία- Υπουργείο Εξωτερικών 2019α).

Η εντατική δραστηριότητα της ελληνικής κυβέρνησης στην Ανατολική Μεσόγειο μετά το 2015 δεν περιοριζόταν στην ανάπτυξη των τριμερών εταιρικών σχέσεων αλλά επεκτάθηκε και στη δημιουργία άλλων πολυμερών εταιρικών σχέσεων, όπως την σύμβαση διεθνών διασκέψεων για τον θρησκευτικό, τον πολιτισμικό πλουραλισμό, την ειρηνική συνύπαρξη στη Μέση Ανατολή και τη Διάσκεψη της Ρόδου για την Ασφάλεια στη Νοτιοανατολική Μεσόγειο. Η Ελλάδα ανέλαβε την πρωτοβουλία να οργανώσει διεθνείς διασκέψεις το 2015 και το 2017 Θρησκευτικού και πολιτιστικού πλουραλισμού και ειρηνικής συνύπαρξης στη Μέση Ανατολή. Αυτά τα συνέδρια πρέπει να θεωρηθούν ως πρωτοβουλία του Νίκου Κοτζιά. Ο Κοτζιάς επανειλημμένα είχε ότι ο κύριος στόχος της διάσκεψης για την ασφάλεια και τη σταθερότητα στη Νοτιοανατολική Μεσόγειο είναι η ασφάλεια, όχι με την έννοια της απόκτησης σκληρής δύναμης, αλλά μιας πλατφόρμας συνεργασίας μέσω της διαμεσολάβησης και της διαιτησίας για παροχή ασφάλειας με όλες της μορφές.

Η πρώτη Διάσκεψη για την Ασφάλεια και τη Σταθερότητα της Ρόδου στη Νοτιοανατολική Μεσόγειο διεξήχθη στις 8-9 Σεπτεμβρίου 2016 με σκοπό τη δημιουργία ενός φόρουμ διαλόγου και συνεργασίας μεταξύ των κρατών της περιοχής της Μεσογείου που θα αντιμετωπίσει τις τρέχουσες προκλήσεις στην ευρύτερη περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου και στην προοπτική υπογραφής προγράμματος

⁵⁹ (Ελληνική Δημοκρατία- Υπουργείο Εξωτερικών 2019α).

συνεργασίας μεταξύ των συμμετεχόντων κρατών. Το δεύτερο συνέδριο της Ρόδου πραγματοποιήθηκε στις 22-23 Μαΐου 2017, με τη συμμετοχή Υπουργών Εξωτερικών και αξιωματούχων υψηλού επιπέδου από την Αλβανία, την Αλγερία, τη Βουλγαρία, την Κύπρο, την Αίγυπτο, την Ιταλία, το Κουβέιτ, το Λίβανο, τη Λιβύη, το Κατάρ, τη Ρουμανία, τη Σαουδική Αραβία, την Τυνησία και τα Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα, καθώς και εκπροσώπους του Αραβικού Συνδέσμου και του Συμβουλίου Συνεργασίας του Κόλπου.⁶⁰ Οι ανακαλύψεις νέων αποθεμάτων αερίου στα ανοικτά των ακτών του Ισραήλ, της Κύπρου και της Αιγύπτου και η δυνατότητα για επιπλέον ανακαλύψεις εκτός Ελλάδας, Συρίας και Λιβάνου έχουν αποδώσει νέα στρατηγική σημασία στην Ανατολική Μεσόγειο και προσφέρουν στην Ελλάδα πολλές νέες προκλήσεις και ευκαιρίες στην περιοχή.

Η ανακάλυψη κοιτασμάτων υδρογονανθράκων στην Κύπρο, την Αίγυπτο και το Ισραήλ δημιουργεί νέα δυναμική σύμφωνα με την ελληνική ηγεσία στον τομέα των γεωοικονομικών και μπορεί να δράσει ως καταλύτης για σταθερότητα και συνεργασία ή για αντιπαράθεση και συγκρούσεις. Ο Νίκος Κοτζιάς δήλωσε χαρακτηριστικά: «Θα μπορούσαμε να δημιουργήσουμε μέσω της Ελλάδας εναλλακτικούς τρόπους μεταφοράς αερίου που θα προέρχονται όχι μόνο από το Ιράν ή τη Ρωσία αλλά από το Αζερμπαϊτζάν, το Τουρκμενιστάν, τη Συρία και το Ιράκ στο μέλλον Ισραήλ, Κύπρος και Αίγυπτο». (CFR 2018). Υπάρχουν εκείνοι στους οποίους αυτό το όραμα φαίνεται όχι μόνο φιλόδοξο, αλλά, όπως ισχυρίζεται ο υπεύθυνος χάραξης πολιτικής, Νίκος Τσάφος, «είναι επίσης μη ρεαλιστική- παραπλανητική ιδέα κατά περιόδους». Επίσης, ανακαλύπτει ότι «η Ελλάδα βρίσκεται στο επίκεντρο ενός μεγάλου γεωπολιτικού

⁶⁰ *The New Geopolitics of the Eastern Mediterranean: Trilateral Partnerships and Regional Security Chapter 5: Greece's Changing role in the Eastern Mediterranean*, Charalambos Tsardanidis

σκακιού, το αποτέλεσμα του οποίου θα καθορίσει την τύχη της Ευρώπης και πέρα από αυτήν» (Τσάφος, 2017, 141).

Η αφήγηση της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής στην Ανατολική Μεσόγειο - γεωπολιτικά και γεωοικονομικά - βασίζεται κυρίως στις τριμερείς εταιρικές σχέσεις και πιο συγκεκριμένα στις σχέσεις Κύπρου-Ελλάδας-Ισραήλ και Κύπρου-Αιγύπτου-Ελλάδας, οι οποίες θα μπορούσαν να γίνουν ραχοκοκαλιά μιας νέας περιφερειακής ασφάλειας στην Ανατολική Μεσόγειο. Ο Νίκος Κοτζιάς επεσήμανε επανειλημμένα ότι η φιλοξενία αγωγών που μεταφέρουν φυσικό αέριο και πετρέλαιο από το Ιράν, το Αζερμπαϊτζάν, την Ανατολική Μεσόγειο, το Ιράκ, τις κουρδικές περιοχές, τη Ρωσία και τις ΗΠΑ θα επιτρέψει στην Ελλάδα να ενισχύσει το γεωπολιτικό και γεωοικονομικό της τομέα.⁶¹

Συνεπώς, χει μεγάλη σημασία η συμμετοχή της Ελλάδας ως μέλους του EMGF λόγω της επιταγής να διαδραματίσει ένα σημαντικό ρόλο στην Ανατολική μεσόγειο με κύριο στόχο μια ενεργή εξωτερική πολιτική και την ανάληψη πρωτοβουλιών για την ευρύτερη περιοχή της μεσογείου. Η Ελλάδα θα πρέπει να γίνει ένας από τους μεγάλους διαμετοκομιστικούς κόμβους φυσικού αερίου. Έτσι, όχι μόνο θα εισέπραττε τα τέλη μεταφοράς φυσικού αερίου και θα ενίσχυε την ενεργειακή της θέση ως ενεργειακό κόμβο, αλλά και θα μπορούσε να εκμεταλλευτεί τον αγωγό για την κάλυψη των δικών της αναγκών. Εξάλλου, η γεωγραφική θέση της βοηθάει καθώς βρίσκεται στο κέντρο τη μεσογείου.

⁶¹ *The New Geopolitics of the Eastern Mediterranean: Trilateral Partnerships and Regional Security Chapter 5: Greece's Changing role in the Eastern Mediterranean*, Charalambos Tsardanidis

Η Ιταλία είναι μέλος στο EMGF, γιατί επιθυμεί σταθερότητα στην περιοχή. Έχει επενδύσει στην Ανατολική Μεσόγειο μέσω κυρίως των δραστηριοτήτων των εταιριών ENI και Edison. Η Ιταλία συνδέεται με την μεσογειακή ενέργεια καθώς έχει αναλάβει άδειες για τα οικόπεδα εντός της Κυπριακή ΑΟΖ. Η ιταλική εταιρία ENI είχε αναλάβει προγραμματισμένες γεωτρήσεις στο οικόπεδο 3 αλλά λόγω της τουρκικής προκλητικότητας αποφάσισε την αναστολή των ερευνητικών γεωτρήσεων.⁶² Η ιταλική εταιρία ENI έχει επενδύσει και στην Αίγυπτο για την εξαγωγή του φυσικού αερίου καθώς η ENI έχει κατασκευάσει την εγκατάσταση υδροποιημένου φυσικού αερίου του Damietta ανατολικά του Δέλτα του Νείλου.⁶³ . Εξ άλλου η Ιταλία είναι ο τελευταίος σύνδεσμος του East Med Pipeline. Η ιταλική κυβέρνηση ετοιμάζεται να υπογράψει την κατασκευή του αγωγού μετά την επικύρωση της συμφωνίας από τις τρεις χώρες της Ελλάδας, της Κύπρου και του Ισραήλ, χωρίς ωστόσο μέχρι τώρα να το έχει κάνει καθώς ένα από τα κόμματα του κυβερνητικού συνασπισμού των Πέντε Αστέρων έχει μερικές επιφυλάξεις για περιβαλλοντικούς λόγους. Παρόλα αυτά οι επικεφαλής της IGI Poseidon και της Edison επιβεβαίωσαν τον ισραηλινό υπουργό ενέργειας ότι το ζήτημα της υπογραφής της συμφωνίας κατασκευής του East Med έχει περιέλθει σε τελική πολιτική διαχείριση . Αυτό που πλέον εκκρεμεί ώστε να οριστικοποιηθεί η ιταλική συμμετοχή είναι να υπάρξουν κυρίως ορισμένα ουσιαστικά οικονομικά δεδομένα υπέρ της επιχειρηματικής βιωσιμότητας του εγχειρήματος. Η Ρώμη είχε εκφράσει την υποστήριξή της στον αγωγό φυσικού αερίου. Ο αγωγός θα ξεκινά από τα κοιτάσματα Κύπρου και Ισραήλ και θα προχωρά μέσω Ελλάδας προς την Ιταλία. Η Ιταλία επιφυλάχθηκε να υπογράψει τη διακρατική συμφωνία Κύπρου – Ισραήλ – Ελλάδας τον περασμένο Ιανουάριο, επικαλούμενη προβλήματα και αντιδράσεις για περιβαλλοντικούς λόγους όπως και για περαιτέρω μελέτη των τεchnοοικονομικών δεδομένων.⁶⁴

Είναι φανερό ότι η Ιταλία κρατά διακριτικά και ευγενικά αποστάσεις από το φιλόδοξο

⁶² *The New Geopolitics of the Eastern Mediterranean: Trilateral Partnerships and Regional Security Chapter 2: Geopolitics and Energy Security in the Eastern Mediterranean: The Formation of new 'Energy Alliances'* , Andreas Stergiou

⁶³*The New Geopolitics of the Eastern Mediterranean: Trilateral Partnerships and Regional Security Chapter 2: Geopolitics and Energy Security in the Eastern Mediterranean: The Formation of new 'Energy Alliances'* , Andreas Stergiou

⁶⁴ <https://energypress.gr/news/etoimazetai-kai-i-italia-na-ypograpsei-ton-eastmed> Ετοιμάζεται και η Ιταλία να υπογράψει τον EastMed energy press 21-08-20 του Πέτρου Θεοχαρίδη, φιλελεύθερος

έργο του East Med. Η επιστολή του υπουργού Οικονομικής Ανάπτυξης της κυβέρνησης Κόντε, ο οποίος είναι και αρμόδιος για τα ζητήματα ενέργειας, μπορεί να ερμηνευθεί ότι η Ρώμη αποδέχεται κατά αρχήν την κατασκευή του East Med. αποτελεί χαιρετισμό της τριμερούς διακρατικής συμφωνίας. «Θα ήθελα να εκφράσω τις πιο θερμές μου ευχές για την επιτυχία της πρωτοβουλίας, την οποία η Ιταλία συνεχίζει να στηρίζει και στα πλαίσια των Ευρωπαϊκών Σχεδίων Κοινού Ενδιαφέροντος», σημειώνει χαρακτηριστικά ο Στέφανο Πατουανέλι. Όσοι έχουν στοιχειώδη επαφή με τη διπλωματική ορολογία μπορούν να καταλάβουν ότι η επιλογή της Ρώμης, για την ώρα τουλάχιστον, είναι να παρατηρεί προσεκτικά τις εξελίξεις, αφήνοντας να εννοηθεί ότι κάποια στιγμή ενδέχεται να μπει και αυτή στο παιχνίδι. Αντικειμενικά, λοιπόν, τίθεται ένα ερώτημα για το λόγο που η Ιταλία τηρεί αυτή τη στάση. Η απάντηση είναι ότι η Ιταλία και η Τουρκία έχουν μεγάλες εμπορικές σχέσεις. Η Ιταλία είναι σήμερα ο δεύτερος μεγαλύτερος εμπορικός εταίρος της Τουρκίας ανάμεσα στις ευρωπαϊκές χώρες και ο τρίτος παγκοσμίως, με τον ετήσιο όγκο των διμερών συναλλαγών να έχει ξεπεράσει σε αξία τα 20 δισ. ευρώ. Παράλληλα, περισσότερες από 1.000 ιταλικές εταιρίες έχουν πραγματοποιήσει αξιοσημείωτες επενδύσεις στην τουρκική αγορά. Οι σχέσεις των δύο χωρών επεκτείνονται και στον ενεργειακό τομέα. Είναι γνωστό, εξάλλου, ότι ο αγωγός TAP μεταφέρει αζέρικο φυσικό αέριο στα παράλια της Ιταλίας, αφού πρώτα διέρχεται από την Ελλάδα και αποτελεί φυσική συνέχεια του TANAP, ο οποίος ολοκληρώθηκε και εγκαινιάστηκε πρόσφατα από τον Ταγίπ Ερντογάν και τον Αζέρο ομόλογό του, Ιλχάμ Αλίεφ. Βεβαίως, οι κυβερνήσεις των τριών χωρών υπέγραψαν τη διακρατική συμφωνία για τον East Med, κάνοντας ένα σημαντικό (αλλά όχι το οριστικό) βήμα προς αυτή την κατεύθυνση και ευελπιστούν ότι η Ρώμη θα βάλει τελικώς την υπογραφή της και μάλιστα σχετικά σύντομα. Σε κάθε περίπτωση, πάντως, δεν χωράει αμφιβολία ότι τα πράγματα θα είναι πιο απλά στην περίπτωση που ο υπό σχεδιασμό αγωγός καταλήξει να συνδεθεί με τον TAP ή τον «Ποσειδώνα». Ο East Med μπορεί να φτάσει πολύ πιο εύκολα στις χώρες της κεντρικής και βόρειας Ευρώπης εάν συνδεθεί με το υπάρχον δίκτυο του TAP ή του Ποσειδώνα. Ο διασυνδεδετήριος αγωγός Ελλάδας – Ιταλίας ΠΟΣΕΙΔΩΝ αποτελείται από δύο τμήματα: το χερσαίο τμήμα μήκους περίπου 760 χλμ. που ξεκινά από τα ελληνοτουρκικά σύνορα στους Κήπους και διασχίζοντας τις

Περιφέρειες Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης, Κεντρικής Μακεδονίας, Δυτικής Μακεδονίας, Θεσσαλίας και Ηπείρου, καταλήγει στις ακτές της Θεσπρωτίας, και το υποθαλάσσιο τμήμα του έργου, με μήκος περίπου 210 χλμ. το οποίο συνδέει τις Θεσπρωτικές ακτές με το Ότραντο της Ιταλίας και αναπτύσσεται από την ελληνική εταιρεία με την επωνυμία «Υποθαλάσσιος Αγωγός Φυσικού Αερίου Ελλάδος – Ιταλίας ΠΟΣΕΙΔΩΝ Α.Ε.» (ΥΑΦΑ ΠΟΣΕΙΔΩΝ). Στην εν λόγω εταιρεία συμμετέχουν ισομερώς η ΔΕΠΑ και η Ιταλική EDISON.⁶⁵ Ορισμένοι υποστηρίζουν ότι καθοριστικό ρόλο θα παίξει η πίεση που ασκούν Ηνωμένες Πολιτείες και Ευρωπαϊκή Ένωση, καθώς αμφότερες στηρίζουν ενεργά τον νέο αγωγό.⁶⁶

2.1.5 Η διάσταση του Ισραήλ.

Μια από τις σημαντικότερες χώρες για την ενεργειακή Επίσης, το Ισραήλ δεν έχει μεγάλη εγχώρια αγορά για το φυσικό αέριο, οπότε για την προώθησή του απαιτούνται σταθερές σχέσεις με τις γύρω χώρες προκειμένου να βρει αγοραστές από τις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης και να έχει το κέρδος που επιθυμεί. Έχει μεγάλη σημασία η ένταξή του ως μέλους στο διεθνή οργανισμό του EMGF, αφού το Ισραήλ δεν έχει αγωγούς και θα πρέπει να δημιουργήσει. Αυτό αναφέρεται γιατί οι σχέσεις των χωρών όπου θα δημιουργηθούν οι αγωγοί θα πρέπει να είναι ειρηνικές για πολλά χρόνια και

⁶⁵ <https://depa-int.gr/pipeline-poseidon/> Ο Αγωγός Ποσειδών, ΔΕΠΑ Διεθνών έργων.

⁶⁶ <https://www.liberal.gr/world/giati-i-italia-den-summetechei-akomi-ston-eastmed/280234> Γιατί η Ιταλία δεν συμμετέχει (ακόμη) στον αγωγό του Γιώργου Παυλόπουλου 3-01-20.

κατά συνέπεια ένας διεθνής οργανισμός θα είναι ένας μοχλός επικοινωνίας και ασφάλειας στην περιοχή.

Οι σχέσεις της Ελλάδας με το Ισραήλ ξεκίνησαν, όταν οι σχέσεις Ισραήλ – Τουρκίας διαταράχτηκαν λόγω του περιστατικού Mavi Marmara, τον Μάιο του 2010,⁶⁷ όπως ο Αριστοτέλης Τζαμπίρης παρατηρεί. Μετά την επίσκεψη του Benjamin Netanyahu στην Ελλάδα τον Αύγουστο του 2010, η συνεργασία μεταξύ των δύο χωρών έγινε ευρεία και πολύπλευρη, καλύπτοντας τα πεδία της πολιτικής, της οικονομίας, την ασφάλεια, την ενέργεια, τον πολιτισμό, τον τουρισμό και την άμυνα (Tziampiris 2015b, 113-127). Επιπλέον, η σχέση της Ελλάδας-Ισραήλ είναι κάτι περισσότερο από μια εταιρική σχέση. Ο τομέας της ενεργειακής ασφάλειας είναι ένας σημαντικός τομέας συνεργασίας ανάμεσα στα δύο κράτη. Αυτός ο τομέας συνεργασίας έδωσε τη δυνατότητα να δημιουργηθεί ένα τρίγωνο φυσικού αερίου με τη συνεργασία Ισραήλ-Κύπρου-Ελλάδος και την Ελλάδα να είναι το κέντρο για τις εξαγωγές φυσικού αερίου από το Ισραήλ και την Κύπρο προς την υπόλοιπη Ευρώπη (Inbar, 2014: 26).⁶⁸ Το Ισραήλ κάλυπτε τις ενεργειακές του ανάγκες με τις εισαγωγές φυσικού αερίου μέχρι το 2000. Όταν το Ισραήλ ανακάλυψε το κοιτάσμα φυσικού αερίου στο οικόπεδο «Mari-B», από τότε η χώρα έγινε αυτάρκης σε ενέργεια, ισχυροποιώντας την ενεργειακή της ασφάλεια. Τα επόμενα χρόνια, με την συνέχιση των ερευνών, ανακαλύφθηκαν τα κοιτάσματα «Leviathan» και «Tamar», τα οποία είναι ικανά να καλύψουν τις εσωτερικές ενεργειακές ανάγκες της χώρας και ταυτόχρονα να την καταστήσουν και χώρα εξαγωγέα. Πιο συγκεκριμένα, το «Tamar» μπορεί να καλύψει

⁶⁷ *The New Geopolitics of the Eastern Mediterranean: Trilateral Partnerships and Regional Security Chapter 2: Geopolitics and Energy Security in the Eastern Mediterranean: The Formation of new 'Energy Alliances', Andreas Stergiou*

⁶⁸ *The New Geopolitics of the Eastern Mediterranean: Trilateral Partnerships and Regional Security Chapter 5: Greece's Changing role in the Eastern Mediterranean , Charalambos Tsardanidis*

τις εσωτερικές ανάγκες για τα επόμενα τριάντα χρόνια, ενώ το «Leviathan» προορίζεται να καλύψει τα εξαγωγικά σχέδια της χώρας.

Το Ισραήλ εξάγει φυσικό αέριο από την Αίγυπτο μέσω του αγωγού Arish – Askhelon, παρακλάδι του Arab Gas Pipeline. Αν και σ' αυτόν τον αγωγό έγινε έκρηξη στις 2 Φεβρουαρίου του 2020, το φυσικό αέριο εξακολουθεί και διοχετεύεται κανονικά.⁶⁹ Το Ισραήλ έχει οριοθετήσει την ΑΟΖ του, παρόλο που δεν έχει υπογράψει την Συνθήκη για το Δίκαιο της Θάλασσας.⁷⁰ Η κατάσταση στον ενεργειακό τομέα για περίπου εξήντα χρόνια ήταν σταθερή μέχρι το 2011. Οι ξένοι επενδυτές που είχαν συνάψει συμβόλαια με το Κράτος του Ισραήλ, στον τομέα της ενέργειας, βρέθηκαν σε θέση υψηλού ρίσκου καθότι στερούνταν την δυνατότητα να συνάψουν συμβάσεις ενέργειας, λόγω του αραβικού οικονομικού μπουϊκοτάζ⁷¹ Το Ισραήλ έχει από τα μεγαλύτερα κοιτάσματα στην περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου. Σημαντικό είναι να αναφερθεί ότι είναι μια χώρα που υποστηρίζεται από της ΗΠΑ. Επιπλέον, εργαλειοποίησε επιτυχώς την ενέργεια για την εξωτερική πολιτική, όταν εξασφάλισε την προμήθεια με φυσικό αέριο μέσω του αραβικού αγωγού από την Αίγυπτο, για να έχει ειρηνικές σχέσεις μαζί της.⁷² Αυτό όμως δεν συμβαίνει με τις σχέσεις Ελλάδας – Τουρκίας, οι οποίες συνδέονται με

⁶⁹<https://www.in.gr/2020/02/03/world/anatinaksan-ton-agogo-fysikou-aeriou-apo-israil-stin-aigypto/> Ανατίναξαν τον αγωγό φυσικού αερίου από το Ισραήλ στην Αίγυπτο 3 -02-20 in.gr

⁷⁰ *United Nations Convention on the Law of the Sea, (Montego Bay, 10 December 1982): Entry Into Force Generally and for Australia: 16 November 1994*

⁷¹ Σκλιάς Παντελής και Φλώρος Φλούρος, « Η αλληλεπίδραση της ενεργειακής ασφάλειας και ενεργειακής πολιτικής κράτους: Η περίπτωση του Ισραήλ», στο, Αντόνης Κλάνης (επιμ), *Ειδικά θέματα διπλωματίας και διεθνούς οργάνωσης, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, 2019, σ.220-221*

⁷² Shaffer, «Natural Gas Supply Stability», σ.114-115 <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0301421512010178#ff0010> Κεφάλαιο 4.1 Περίπτωση Ι: Προμήθεια φυσικού αερίου της Αιγύπτου προς το Ισραήλ και την Ιορδανία (2008-2011)

τον αγωγό TAP. Η συμφωνία τον Ιανουάριο του 2020 με την Κύπρο και την Ελλάδα για τον East Med θα μπορούσε να θεωρηθεί ως απάντηση στους σταθμούς υδροποίησης φυσικού αερίου της Αιγύπτου. Βέβαια αυτό δεν σημαίνει ότι δεν θα γίνονται μεταφορές μέσω υδροποιημένου φυσικού αερίου. Το πρόβλημα είναι ότι το Ισραήλ λόγω της κατάστασης του παλαιστινιακού ζητήματος απειλείται από τρομοκρατικές επιθέσεις από τους Άραβες σε πλοία που μεταφέρουν LNG. Το ζήτημα του Ισραήλ είναι η ασφάλεια των αγωγών αλλά και η ενεργειακή ασφάλεια της χώρας.

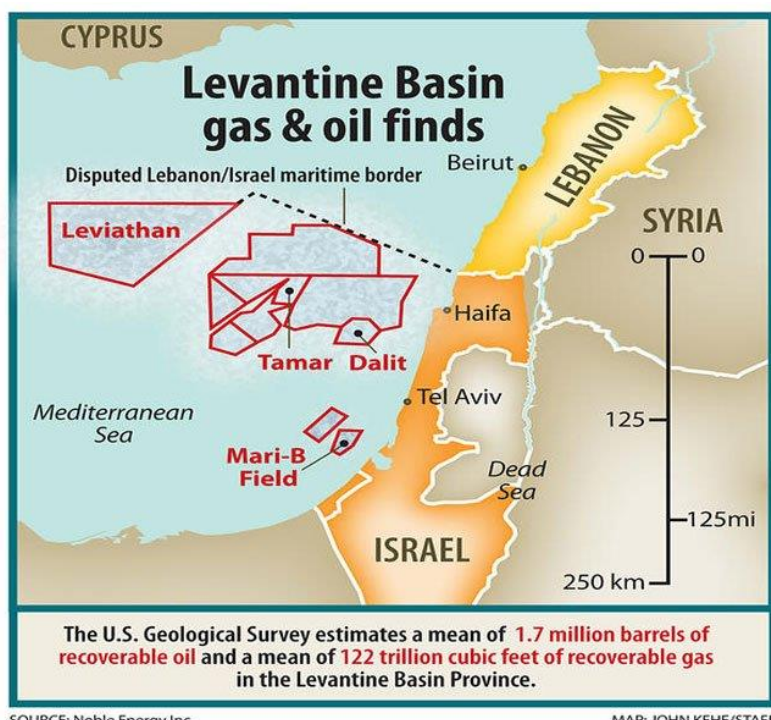
Η άλλη λύση που υπήρχε για τη μεταφορά του αερίου ήταν μέσω της Τουρκίας. Αλλά και αυτή η λύση αναθεωρήθηκε λόγω των διαφορών του ίδιου του Ισραήλ με την Τουρκία και της Τουρκίας με την Κύπρο.⁷³ Το Ισραήλ θεωρεί, πως η Τουρκία είναι ο πιο αποσταθεροποιητικός παράγοντας αυτή την στιγμή στην περιφέρεια. Παρόλο που το ενδεχόμενο κόστος από την επιλογή της τουρκικής οδού θα ανερχόταν στο μισό, δεν επιλέχθηκε για πολιτικούς λόγους.⁷⁴ Το Ισραήλ, αποτελεί τον σημαντικότερο παράγοντα αυτής της συμφωνίας και οι επιλογές του θα καθορίσουν τον σχεδιασμό του αγωγού. Φαίνεται, πως η στρατηγική επιλογή του είναι η εμβάθυνση των σχέσεων με την ΕΕ, επιλέγοντας την συνεργασία με δημοκρατικές χώρες, οι οποίες είναι ταυτόχρονα και κράτη μέλη της ΕΕ.

Χάρτης Ισραήλ .: Στον χάρτη αυτόν εμφανίζονται τα οικόπεδα υδρογονανθράκων του

⁷³*The New Geopolitics of the Eastern Mediterranean*: Andreas Stergiou Chapter 2: Geopolitics and energy security in the eastern mediterranean: the formation of new 'energy alliances,

⁷⁴ <https://www.eliamer.gr/publication/>, «Πιθανή μελλοντική κατασκευή του East Med θα ενισχύσει την περιφερειακή ασφάλεια», Γιώργος Τζογόπουλος, 26/12/2017, {ανακτήθηκε 27/03/2020}

Ισραήλ.

2.1.6 Η Ιορδανία

Η Ιορδανία γεωγραφικά βρίσκεται ανάμεσα στις χώρες που παράγουν φυσικό αέριο. Η γειτονιά της αποτελείται από την Αίγυπτο, το Ισραήλ, την Παλαιστινιακή Αρχή, την Κύπρο, την Συρία, το Λίβανο και την Σαουδική Αραβία. Από την μια πλευρά, η Ιορδανία έχει την τύχη να μπορεί να εισάγει φυσικό αέριο από τις χώρες παραγωγής, οι οποίες είναι δίπλα της. Είναι, δηλαδή, μια χώρα, η οποία δεν παράγει φυσικό αέριο και διαθέτει ελάχιστα κοιτάσματα, τα οποία δεν εκμεταλλεύεται. Η Ιορδανία ενδιαφέρεται να γίνει μια χώρα διαμετοκομιστής του φυσικού αερίου και για αυτό το λόγο έγινε μέλος στο East Med Gas Forum. Η ιστορία της ξεκινάει από την ίδρυση του βασιλείου της Ιορδανίας το 1946. Το 1948 η Ιορδανία μαζί με άλλα αραβικά κράτη ξεκίνησε τον πόλεμο με το Ισραήλ και κατάφερε να καταλάβει τένα μεγάλο κομμάτι

της Δυτικής Όχθης.⁷⁵ Η Ιορδανία έχασε αυτά τα εδάφη στον πόλεμο με το Ισραήλ το 1967.⁷⁶ Το 1991 ο βασιλιά Hussein bin Talal συμφώνησε να συμμετάσχει σε απευθείας διαπραγματεύσεις για την Ειρήνη με το Ισραήλ. Έτσι, η Ιορδανία υπέγραψε το 1994 συνθήκη ειρήνης που ισχύει μέχρι σήμερα, Το 1999 πέθανε ο βασιλιάς Hussein bin Talal και τον διαδέχθηκε ο γιός του, ο βασιλιάς Abdullah II bin al- Hussein που κυβερνά την χώρα μέχρι σήμερα.⁷⁷ Τα κοιτάσματα φυσικού αερίου της Ιορδανίας εκτιμάται ότι είναι 5·109 m³, από τα οποία τα περισσότερα βρίσκονται στην περιοχή Χάμζα (Hamza), ανατολικά της πρωτεύουσας Αμμάν, στα σύνορα με τη Σαουδική Αραβία. Από το 1998 η παραγωγή φυσικού αερίου παρουσιάζει φθίνουσα πορεία, η οποία αναμένεται να συνεχιστεί τα προσεχή χρόνια. Η Ιορδανία προσπαθούσε να καλύψει τη ζήτηση σε φυσικό αέριο με εισαγωγές. Η κυβέρνησή της εξέταζε σχέδια διασύνδεσης με γειτονικές χώρες και κυρίως μέσω του Αραβικού Αγωγού Φυσικού Αερίου⁷⁸

⁷⁵ <https://www.kathimerini.gr/world/455600/o-protos-aravoisrailinos-polemos/> Ο πρώτος αραβοισραηλινός πόλεμος Μανώλη Κούμα 14-04-2012

⁷⁶ <https://popaganda.gr/newstrack/stis-5-iouniou-1967-archizi-o-polemos-ton-exi-imeron/> Στις 5 Ιουνίου του 1967 αρχίζει ο Πόλεμος των Έξι Ημερών Μία από τις συγκρούσεις που έπαιξαν μεγάλο ρόλο στη διαμόρφωση των συσχετισμούς στη Μέση Ανατολή. 5-06-2020

⁷⁷ Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας τμήμα μηχανικών χωροταξίας πολεοδομίας και περιφερειακής ανάπτυξης θέμα διπλωματικής: η διαχρονική εξέλιξη του δομημένου χώρου στην Ιορδανία, η περίπτωση της πρωτεύουσα Αμμάν φοιτητής: Abu Joudeh Emad επιβλέπων καθηγητής : Σταθάκης Δημήτρης. Σελ 3

⁷⁸ Εθνικό Μετσόβιο πολυτεχνείο τμήμα μηχανολόγων μηχανικών τομέας ρευστών επιβλέπων καθηγητής: Ζερβός Αρθούρος διπλωματική εργασία ενεργειακή κατάσταση και προοπτικές ανανεώσιμων πηγών ενέργειας στις χώρες της ανατολικής μεσογείου Ξενάκης Γεώργιος Αθήνα Ιούλιος 2009 σελ 43 -55

Ο Αραβικός αγωγός προέρχεται από το Arish στη χερσόνησο του Σινά και κατασκευάστηκε για την εξαγωγή αιγυπτιακού φυσικό αέριο στην Ιορδανία, τη Συρία και τον Λίβανο, με υποθαλάσσιους αγωγούς και με αγωγούς από το έδαφος από και προς το Ισραήλ. Έχει συνολικό μήκος 1.200 χιλιομέτρων (750 μίλια), κατασκευασμένο με κόστος 1,2 δισεκατομμυρίων δολαρίων ΗΠΑ. Ο αγωγός χρησιμοποιείται κατά διαστήματα. Οι αιγυπτιακές εξαγωγές φυσικού αερίου μειώθηκαν δραματικά το 2011 λόγω σαμποτάζ (κυρίως στον αγωγό τροφοδοσίας του στο Σινά) και ελλείψεων φυσικού αερίου στην Αίγυπτο που την ανάγκασαν να διακόψει τις εξαγωγές φυσικού αερίου στα μέσα της δεκαετίας του 2010. Τμήματα του αγωγού συνέχισαν να λειτουργούν στην Ιορδανία για τη διευκόλυνση της εσωτερικής μεταφοράς φυσικού αερίου. Η ανάκαμψη στην αιγυπτιακή παραγωγή φυσικού αερίου επέτρεψε τη ροή φυσικού αερίου στην Ιορδανία από το 2018. Το 2020 ο αγωγός άρχισε επίσης να διανέμει αέριο από το Ισραήλ εντός της Ιορδανίας, ενώ ο υποβρύχιος αγωγός του Ισραήλ αντιστράφηκε για να επιτρέψει τη ροή φυσικού αερίου από το Ισραήλ στην Αίγυπτο.⁷⁹

Όπως έχει γίνει γνωστό, η Κύπρος θα είναι σε θέση να εκμεταλλευτεί το φυσικό της πλούτο μεταξύ 2020-2022 και όπως όλα δείχνουν μπορεί να ικανοποιήσει την πρόθεση της Ιορδανίας για αγορά φυσικού αερίου. Οι ίδιες πληροφορίες, σύμφωνα με το Sigmalive, κάνουν λόγο για αξιοποίηση των υφιστάμενων υποδομών καθώς και του αγωγού Ισραήλ - Αιγύπτου καθώς ποσότητες από το κοίτασμα Αφροδίτη θα παραχωρηθούν στην Ιορδανία και άλλες στην Αίγυπτο με διακλάδωση στον αγωγό.⁸⁰

⁷⁹ https://en.wikipedia.org/wiki/Arab_Gas_Pipeline Αγωγός Αραβικού Αερίου

⁸⁰ <https://www.iene.gr/page.asp?pid=4385&lng=1> Ινστιτούτο ενέργειας νοτιοανατολικής Ευρώπης Φυσικό αέριο από την Κύπρο στην Ιορδανία 9 -9-2016

Το 2018 η Αίγυπτος ανανέωσε μια συμφωνία φυσικού αερίου με την Ιορδανία, σύμφωνα με την οποία το Αμμάν αναλάμβανε την υποχρέωση παροχής της Αιγύπτου με φυσικό αέριο, αρχής γενομένης τον Ιανουάριο του 2019.

Ήδη η Αίγυπτος είχε αρχίσει να παρέχει στην Ιορδανία 250 εκατομμύρια κυβικά μέτρα φυσικού αερίου ημερησίως το 2004, αλλά η εξέγερση του 2011 ανέστειλε την προσπάθεια λόγω της διαδοχικής επίθεσης εναντίον του αγωγού. Η νέα συμφωνία με την Ιορδανία θα επιτρέψει στην Αίγυπτο να εξάγει φυσικό αέριο την πόλη Αμμάν μέσω του αγωγού Αραβικού αγωγού που διασχίζει τη χερσόνησο του Σινά. Σύμφωνα με αιγυπτιακές πηγές, η συμφωνία θα προμηθεύσει την Ιορδανία με σημαντικά αποθέματα φυσικού αερίου που ανέρχονται σε 2,6 δισεκατομμύρια κυβικά μέτρα ετησίως, δηλαδή, περίπου το 75% της ετήσιας κατανάλωσης φυσικού αερίου (Azran 2018).⁸¹

Στις 2-01-2020 η αμερικανική εταιρεία Noble Energy άρχισε να αντλεί από το Ισραήλ τις πρώτες ποσότητες φυσικού αερίου που προορίζονται για τον εφοδιασμό της αγοράς της Ιορδανίας. Κατόπιν τούτου, η Εθνική Επιχείρηση Ηλεκτρισμού (ΕΕΗ) της Ιορδανίας ανακοίνωσε τον εφοδιασμό της Ιορδανίας από το Ισραήλ σε κλίμα έντονων αντιδράσεων. Ο εφοδιασμός της Ιορδανίας από το μεγαλύτερο υποθαλάσσιο ισραηλινό κοίτασμα, γνωστό ως Λεβιάθαν, άρχισε με μια δοκιμαστική περίοδο τρίμηνης διάρκειας. Η ΕΕΗ της Ιορδανίας υπέγραψε συμφωνία δέκα δισεκατομμυρίων

⁸¹ *The New Geopolitics of the Eastern Mediterranean: Trilateral Partnerships and Regional Security Chapter 6: Between Alliance and Entente: The Egyptian-Greek-Cypriot Partnership, Nael Shama*

δολαρίων με τη Noble Energy το 2016 για το φυσικό αέριο και ανακοίνωσε στα κρατικά μέσα ενημέρωσης ότι "Η δοκιμαστική άντληση θα συνεχιστεί για τρεις μήνες βάσει των τεχνικών και συμβατικών όρων της συμφωνίας μεταξύ των δύο πλευρών". Βάσει της συμφωνίας, η αμερικανοϊσραηλινή κοινοπραξία θα προμηθεύει αέριο στην Ιορδανία από το κοιτάσμα Λεβιάθαν στη Μεσόγειο για δέκα πέ χρόνια.

Όμως η συμφωνία δεν έτυχε θερμής υποδοχής από το λαό της Ιορδανίας στην πλειονότητά του, λόγω του εδραιωμένου αισθήματος εχθρότητας των πολιτών απέναντι στο Ισραήλ με το οποίο υπήρχαν άλυτες διαφορές. Ακτιβιστές, λοιπόν, και κοινοβουλευτικοί παράγοντες άσκησαν πίεση επί χρόνια στην κυβέρνηση ζητώντας την ακύρωση της σύμβασης. Το Μέτωπο Ισλαμικής Δράσης, η ισχυρότερη παράταξη της αντιπολίτευσης στην Ιορδανία, έκανε λόγο για "μαύρη μέρα στην ιστορία της Ιορδανίας", για "έγκλημα εναντίον του έθνους", μια "εθνική καταστροφή που θέτει την εθνική μας κυριαρχία υπό ομηρία" και παραδίδει "τον ενεργειακό τομέα στη σιωνιστική κατοχή".⁸² Ο υπουργός πληροφόρησης Μοχάμεντ Μομάννο, ως ένας από τους εκπροσώπους της κυβέρνησης, δήλωσε στην ιορδανική τηλεόραση ότι η Ιορδανία δεν πρόκειται να είναι εξαρτημένη από το Ισραηλινό αέριο και η επιδίωξή της είναι να διαφοροποιήσει τις πηγές εφοδιασμού της με φυσικό αέριο. Παρόλα αυτά οι διαμαρτυρίες συνεχίστικαν και υποστηρίχθηκαν από ένα μέρος του πληθυσμού της χώρας Παλαιστινιακής καταγωγής. Η αντιπολίτευση επέμεινε στην καταδίκη της συμφωνίας υποστηρίζοντας ότι το φυσικό αέριο εκλάπη από τα Παλαιστινιακά ύδατα. (The Timew of Israel, Jordans

⁸² <https://www.capital.gr/diethni/3402239/iordania-arxise-o-efodiasmos-tis-xoras-me-fusiko-aerio-apo-to-israil> Ιορδανία άρχισε ο εφοδιασμός της χώρας με φυσικό αέριο από το Ισραήλ 2-01-20

defends natural gas deal “ by AFP . 3-10-2016)⁸³

Καταληκτικά, η Ιορδανία έχει ανάγκη το φυσικό αέριο και το γεγονός αυτό υπαγορεύει την αναζήτηση εναλλακτικών λύσεων για την ενέργεια της. Το παρήγορο είναι ότι, παρόλο που είχε δυσμενείς σχέσεις με το Ισραήλ, η κατάσταση έχει αρχίσει να εξομαλύνεται σήμερα αλλά παραμένει ο προβληματισμός αν το φυσικό αέριο του Ισραήλ θα γεφυρώσει το χάσμα μεταξύ των δύο χωρών ή θα αναζωπυρώσει δυσάρεστες καταστάσεις.

⁸³ Πανεπιστήμιο Αιγαίου , Σχολή Ανθρωπιστικών Επιστημών , Τμήμα Μεσογειακών Σπουδών , Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Διακυβέρνηση , Ανάπτυξη και Ασφάλεια στη Μεσόγειο θέμα Διπλωματικής Η πολιτική του Ισραήλ της εκμετάλλευσης των κοιτασμάτων των υδρογονανθράκων : οι εσωτερικοί παράμετροι Φοιτήτρια Ειρήνη Κατοίκα Επιβλέπων Χαράλαμπος Τσαρδανίδης 2016-2017 σελ 43

Η Παλαιστινιακή Αρχή είναι μέλος του EMGF λόγω της εδραιωμένης αντίληψης από μέρους της για επικράτηση ισορροπίας στην περιοχή της Μεσογείου. Το γεγονός ότι το Ισραήλ και η Παλαιστινιακή αρχή συμμετέχουν σε μια διακρατική οργάνωση σημαίνει ότι παραμέρισαν τα δικά τους προβλήματα με σκοπό την διάδοση του φυσικού αερίου. Το φυσικό αέριο στα νερά της Γάζας (Εικόνα παρακάτω) ανακαλύφθηκε το 2000, εννέα χρόνια πριν από την ανακάλυψη του κοιτάσματος Tamar και δέκα χρόνια πριν από το κοιτάσμα Leviathan. Το 1999 η βρετανική εταιρεία British Gas απέκτησε από την Παλαιστινιακή Αρχή τη σχετική άδεια για έρευνες στα παλαιστινιακά χωρικά ύδατα που οριοθετούνται ανάμεσα στα αιγυπτιακά και τα ισραηλινά ύδατα. Έτσι, ύστερα από δύο γεωτρήσεις, τις οποίες ονόμασε Gaza Marine – 1 και Gaza Marine – 2, έγινε ανακάλυψη του κοιτάσματος φυσικού αερίου, τα αποθέματα του οποίου μόνο στην περιοχή εκείνη ανέρχονται σε 1,4 τρισεκατομμύρια κυβικά πόδια με την αξία τους να υπερβαίνει τα τέσσερα δισεκατομμύρια δολάρια και το κοιτάσμα να έχει υπολογιζόμενη διάρκεια ζωής τουλάχιστον μία 15ετία. (Αλεξάνδρα Μπακέλλα, Πανεπιστήμιο Πειραιώς: Τμήμα Διεθνών και Ευρωπαϊκών Σπουδών, Διπλωματική Εργασία, Ενεργειακή Πολιτική της ΕΕ και Ασφάλεια Ενεργειακού Εφοδιασμού) , Η περίπτωση της Ανατολικής Μεσογείου, 2014) Μία τεχνική μελέτη, η οποία έγινε το 2001, πρότεινε την ανάπτυξη του κοιτάσματος με υπεράκτια εξέδρα και την κατασκευή ενός αγωγού ο οποίος θα μετέφερε το φυσικό αέριο στη Λωρίδα της Γάζας. Η Παλαιστινιακή Αρχή θέλησε να θέσει σε εφαρμογή το σχέδιο αυτό το 2002, ωστόσο συνάντησε τη σθεναρή αντίσταση του Ισραήλ. Στα χρόνια που ακολούθησαν οι διαπραγματεύσεις που διεξήχθησαν ανάμεσα στο Ισραήλ και τη British Gas για την ανάπτυξη του κοιτάσματος δεν σημείωσαν κάποια πρόοδο και ύστερα από την επικράτηση της Χαμάς στις εκλογές του Ιανουαρίου του 2006 η κατάσταση περιπλέκεται ακόμα περισσότερο. Το 2008 η British Gas αποσύρθηκε από το Τελ Αβίβ με αποτέλεσμα το Ισραήλ να επιχειρήσει να προσεγγίσει την Παλαιστινιακή Αρχή για την εκμετάλλευση του κοιτάσματος. Ωστόσο, ο πόλεμος ανάμεσα στο Ισραήλ και τη Λωρίδα της Γάζας το Νοέμβριο του 2012 εξάλειψε κάθε

πιθανότητα συνεργασίας.(Michael Ratner, Congressional Research Service, Natural Gas Discoveries in the Eastern Mediterranean, 2016) Όμως, οι εταίροι του ισραηλινού κοιτάσματος Leviathan (Noble Energy, Delek Group και Ratio Oil Exploration) υπέγραψαν την πρώτη τους συμφωνία εξαγωγής φυσικού αερίου με την εταιρεία Ηλεκτρισμού της Παλαιστίνης, βάσει της οποίας η Παλαιστίνη επρόκειτο να καταστεί ο πρώτος πελάτης του Ισραήλ που θα προμηθεύεται φυσικό αέριο αντλούμενο από το κοιτάσμα Leviathan. Αυτή η κίνηση αναζωπυρώνει τις ελπίδες για προσέγγιση και ειρήνευση των δύο πλευρών ύστερα από μακροχρόνιες διενέξεις στην περιοχή (Towards a New Eastern Mediterranean Energy Corridor ? Natural Gas Developments Between Market Opportunities and Geopolitical Risks, Simone Tagliapietra, Fondazione Eni Enrico Mattei, Nota Di Lavoro, 2013)⁸⁴ Η Παλαιστινιακή Αρχή είναι ένα κράτος το οποίο έχει φυσικό αέριο και θα πρέπει να το εκμεταλλευτεί. Προς την κατεύθυνση αυτή θα συνέβαλε οπωσδήποτε η επίλυση του παλαιστινιακού ζητήματος. Η Παλαιστίνη πρέπει να βρει τρόπους για να εξάγει το φυσικό της αέριο και η συμμετοχή της ως μέλους του EMGF πιστοποιεί τις προσπάθειες επίλυσης του προβλήματος των συνεχών συγκρούσεων ανάμεσα στις δύο χώρες και της αναζήτησης διαύλων επικοινωνίας μεταξύ τους.

⁸⁴ Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο Σχολή Μηχανικών Μεταλλείων – Μεταλλουργών τομέας Μεταλλευτικής , Εργαστήριο Εφαρμοσμένης Γεωφυσικής. Διπλωματική Εργασία Τα κοιτάσματα Φυσικού αερίου της Νότιο Ανατολικής Μεσογείου και ο Ρόλος του EastMed όνομα σπουδαστή Λιανός Δημήτριος Επιβλέπουσα Σταματάκη Σοφία Καθηγήτρια ΕΜΠ Αθήνα Οκτώβριος 2017 σελ 65

Το κοίτασμα φυσικού αερίου στα νερά της Γάζας

Πηγή:

http://images.energy365dino.co.uk/standard/135820_38e1fa40f6424550978b.jpg

Στο τρίτο κεφάλαιο παρουσιάζονται οι μεγάλοι και ισχυροί παρατηρητές του EMGF, με πρώτη τη Γαλλία που επιδιώκει να γίνει μέλος του οργανισμού, στη συνέχεια τις ΗΠΑ που επιθυμούν να είναι μόνιμοι παρατηρητές στο EMGF και τέλος η ΕΕ, η οποία στηρίζει αυτό το εγχείρημα.

3.1 Οι παρατηρητές του East Med Gas Forum

Οι γεωπολιτικές τάσεις στην Ανατολική Μεσόγειο περνούν διαδοχικά από τρεις φάσεις, της συνεργασίας, των συγκρούσεων και της ανάμιξης μεγάλων δυνάμεων. Η ανάμιξη μεγάλων δυνάμεων αναδεικνύει το αυξανόμενο ενδιαφέρον των ΗΠΑ, της ΕΕ και της Γαλλίας στην Ανατολική Μεσόγειο λόγω της αναγνώρισης από μέρους τους της μεγάλης αξίας που αποδίδεται στην περιοχή αυτή, με γνώμονα πάντα την επίτευξη των δικών τους στόχων είτε σε επίπεδο ενεργειακό είτε σε οικονομικό είτε σε επίπεδο διατήρησης της ασφάλειας⁸⁵ στη Μεσόγειο που υπαγορεύεται από γεωπολιτικούς λόγους.

⁸⁵ *The New Geopolitics of the Eastern Mediterranean Tziarras, Zenonas chapter 8 Chapter 8: Conclusions: The Eastern Mediterranean is What Regional States Make of it, Eastern Mediterranean is What Regional States Make of it , Zenonas Tziarras*

3.1.1 Γαλλία - Ένας ισχυρός σύμμαχος

Η Γαλλία, εν μέσω ιστορικών ανακατατάξεων θεωρούσε τη Μεσόγειο περιοχή- κλειδί και επεδίωκε να εμπλακεί και να διαδραματίσει έναν καθοριστικό ρόλο. Στο πλαίσιο αυτό η Γαλλία συμμετείχε στην 2^η Υπουργική Σύνοδο του EMGF με την παρουσία του πρέσβη της και στην 3^η Υπουργική Συνάντηση του EMGF, που πραγματοποιήθηκε στο Κάιρο στις 16 Ιανουαρίου 2020. Ζήτησε δε επισήμως να συμμετέχει στο EMGF,⁸⁶ αίτημα το οποίο χαιρέτισε ο υπουργός Πετρελαίου της Αιγύπτου, Τάρεκ Ελ Μόλα. Η Γαλλία με τη συμμετοχή της στο EMGF θα συμβάλει στη δημιουργία κλίματος ασφάλειας στην περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου λόγω της σημαντικής στρατιωτικής δύναμης που θα αναπτύξει για την άσκηση εποπτείας στην περιοχή, προκειμένου να εξυπηρετήσει τα οικονομικά και γεωπολιτικά συμφέροντά της.

Η Γαλλία εμπλέκεται με την εταιρία Total στην κυπριακή ΑΟΖ, επειδή η ιταλική εταιρία που είχε προγραμματισμένες γεωτρήσεις στο οικόπεδο 3 της Κυπριακής ΑΟΖ ανέβαλε τις δραστηριότητες της λόγω της τουρκικής προκλητικότητας.⁸⁷ Η γαλλική εταιρεία συμμετέχει σε εργασίες εξόρυξης κοιτασμάτων φυσικού αερίου σε επτά τεμάχια εκ των οποίων, στα δύο (7,11) είναι η διαχειρίστρια εταιρεία, ενώ έχει εκδηλώσει ενδιαφέρον για τα τεμάχια 1,4 και 5 που δεν έχουν ακόμη αποδοθεί προς

⁸⁶ <https://www.kathimerini.gr/world/1060517/kairo-i-gallia-zitise-na-symmetaschei-sto-east-med-gas-forum/> Κάιρο η Γαλλία ζήτησε να συμμετέχει στο east med gas forum. 16-01-2020 πηγή ΑΠΕ-ΜΠΕ

⁸⁷ Η Γαλλία χρησιμοποιεί θαλάσσιες και αεροπορικές βάσεις στην Κύπρο στο πλαίσιο διμερούς στρατιωτικής συνεργασίας που υπογράφηκε το 2007 μεταξύ των κρατών.

εκμετάλλευση. Η κοινοπραξία ENI/TOTAL εντόπισε κοιτάσμα φυσικού αερίου στο τεμάχιο 6 και τον στόχο «Καλυψώ», τον Φεβρουάριο του 2018, όπου για να εκτιμηθεί η ποσότητα του, απαιτείται η εκπόνηση περαιτέρω γεωλογικών και γεωφυσικών ερευνών. Μέχρι τις αρχές του 2020 πραγματοποιήθηκαν συνολικά οκτώ γεωτρήσεις ενώ κατά την διάρκεια του έτους είχαν προγραμματιστεί ακόμη εννιά ερευνητικές γεωτρήσεις, εκ των οποίων τις έξι ανέλαβε η ENI/TOTAL. Υπό αυτές τις συνθήκες, η Γαλλία θα γίνει ευπρόσδεκτη στον οργανισμό EMGF και θα ενισχύσει με την συμμετοχή της σ' αυτόν τη σταθερότητα στην Ανατολική Μεσόγειο.

3.1.2 ΗΠΑ – Ένας μόνιμος παρατηρητής στην Ανατολική Μεσόγειο.

Το ενδιαφέρον για τη συμμετοχή των ΗΠΑ στο EMGF εκδηλώθηκε, όταν υπογράφηκε **στις 14 -01-2019** η συμφωνία επτά κρατών για την ασφαλή διέλευση του φυσικού αερίου από την Ανατολική Μεσόγειο προς την Ευρώπη.

Η πρώτη κίνηση των ΗΠΑ έγινε κατά την 1η Υπουργική Ενεργειακή Διάσκεψη με την συμμετοχή της Ελλάδας, της Κύπρου, του Ισραήλ και των ΗΠΑ στις 7 Αυγούστου του 2019 στην Αθήνα. Στη διάσκεψη παραβρέθηκαν οι Υπουργοί περιβάλλοντος και Ενέργειας Κωστής Χατζιδάκης, Γιώργος Λακκοτρύπης, Γιουβάλ Στάνιτζ και Φράνσις Φάνον. Στόχος της Ενεργειακής Υπουργικής Διάσκεψης υπήρξε, κατά πρώτον, η αναγνώριση των ενεργειακών τομέων δυνητικής συνεργασίας μεταξύ των τεσσάρων κρατών που συμμετέχουν στη διάσκεψη και, κατά δεύτερον, η λήψη απόφασης για τη σύσταση μιας ομάδας εργασίας με υψηλόβαθμους πολιτικούς και υπηρεσιακούς αξιωματούχους. Έργο της ομάδας αυτής θα είναι ο προσδιορισμός συγκεκριμένων projects, ανά θεματικό τομέα συνεργασίας και η πρόταση για τη λήψη συγκεκριμένων μέτρων υποστήριξης τους σε τετραμερές επίπεδο. Στο περιθώριο της διάσκεψης δόθηκε ουσιαστική ώθηση στη διακυβερνητική συμφωνία για τον αγωγό αερίου East Med.⁸⁸ Στην δεύτερη φάση, στις 4 Δεκεμβρίου το 2019, το East Med Act 3+1 εντάσσεται σε κάτα κάποιο τρόπο στο νομοθετικό πλαίσιο των ΗΠΑ αφού σε νόμο

⁸⁸ <https://www.naftemporiki.gr/finance/story/1503834/proti-energeiaki-diaskepsi-elladas--kuprou--israil-kai-ipa> Η πρώτη ενεργειακή διάσκεψη Ελλάδας , Κύπρου ,Ισραήλ και ΗΠΑ. 4 Αυγούστου 2019

που ψηφίστηκε από το Κογκρέσο . Ο νόμος (S.1102 — 116th Congress (2019-2020))⁸⁹ αφορά στην εταιρική σχέση Ασφάλειας και Ενέργειας στην Ανατολική Μεσόγειο. Ουσιαστικά πρόκειται για έναν νόμο που προστατεύει τη μεταφορά αερίου, προερχόμενου από τα κοιτάσματα της Ανατολικής Μεσογείου. Η μεταφορά του προς την Ευρώπη θα γίνεται μέσω της Ελλάδας προς την Ευρώπη.

Η ενσωμάτωση ακόμη του East Med Act στον προϋπολογισμό της γενικής κυβέρνησης των ΗΠΑ, έγινε δεκτή με μεγάλο ενθουσιασμό τόσο από το HALC (Συμβούλιο Ελληνοαμερικανικής Ηγεσίας) όσο και από το AJC (Αμερικανοεβραϊκή Επιτροπή). Ο αγωγός East Med, θεωρείται πλέον και με την αμερικανική έγκριση, ως ζωτικής σημασίας για τα συμφέροντα της Δύσης. Η ανεξάρτηση των ενεργειακών αναγκών της Ευρώπης από το ρωσικό φυσικό αέριο αποτελούσε και αποτελεί διακαή πόθο των ΗΠΑ, αλλά και των χωρών του ευρωπαϊκού νότου. Δεν είναι τυχαίο άλλωστε ότι και η Ιταλία και η Γαλλία, στηρίζουν το εγχείρημα και επιθυμούν να συμμετάσχουν στην ανάπτυξη και κατασκευή του αγωγού. Άλλωστε οι ενεργειακοί κολοσσοί Edison και EdF, έχουν μεταξύ τους μετοχικούς δεσμούς, που οδηγούν στις από κοινού κινήσεις των Γάλλων και των Ιταλών στο αντικείμενο της μεταφοράς του φυσικού αερίου.

Στο νομοσχέδιο που εγκρίθηκε από το Κογκρέσο συμπεριλαμβάνονται διατάξεις στήριξης της Ελλάδας και της Κύπρου και διατάξεις κατά της Τουρκίας, σχετικές με το πρόγραμμα των μαχητικών αεροσκαφών F-35 και των ρωσικών συστημάτων S-400.

⁸⁹ <https://www.congress.gov/bill/116th-congress/senate-bill/1102/all-actions?overview=closed#tabs> S.1102 - Eastern Mediterranean Security and Energy Partnership Act of 2019 116th Congress (2019-2020)

Οι διατάξεις στήριξης της Ελλάδας και της Κύπρου αφορούν στην άρση του αμερικανικού εμπάργκο πώλησης όπλων στην Κύπρο. Ακόμη το νομοσχέδιο αναφέρει την ίδρυση ενεργειακού κέντρου συνεργασίας ανάμεσα στις ΗΠΑ, την Ελλάδα, την Κύπρο, το Ισραήλ και τις υπόλοιπες χώρες που θα αναμειχθούν στον East Med. Επιπλέον, οι ΗΠΑ αναλαμβάνουν το ρόλο της παρακολούθησης επικίνδυνων δραστηριοτήτων στην Ανατολική Μεσόγειο. Εξάλλου, η αμυντική συμμαχία ενισχύει την ασφάλεια στην περιοχή και υπό το πρίσμα αυτό οι ΗΠΑ ενεργούν συνυπολογίζοντας την προκλητική παρουσία της Τουρκίας στην περιοχή.⁹⁰

Στην τρίτη φάση υπογράφεται η συμφωνία για την κατασκευή του East Med στις 2 - 01-2020 στην Αθήνα από την Ελλάδα, την Κύπρο και το Ισραήλ. Μετά τη συμφωνία του East Med, οι ΗΠΑ απαντούν με τη συμμετοχή τους μέσω του εκπροσώπου του U.S. Department of State στις εργασίες της 2^η Υπουργικής Ενεργειακής Διάσκεψης τον Ιούνιο του 2020 στην οποία συμμετέχουν οι υπουργοί ενέργειας Ελλάδας, Κύπρου, Ισραήλ. Οι τρεις πλευρές, όπως αναφέρουν οι πληροφορίες, αναμένεται να επιβεβαιώσουν τη δέσμευση τους για την υλοποίηση του αγωγού EastMed όπως επίσης και τη συνεργασία τους για την ασφάλεια και την ευημερία στην περιοχή. Παράλληλα, η IGI Poseidon (ΔΕΠΑ και Edison) συνεχίζει τις μελέτες για την υποθαλάσσια και τη χερσαία διαδρομή του έργου, ενώ προχωρούν και

⁹⁰ <https://www.liberal.gr/apopsi/ti-simainei-gia-emas-i-eastmed-act-ton-ipa/279908> Τι σημαίνει για εμάς , η East Med Act των ΗΠΑ Κωνσταντίνος Χαροκόπος 31 Δεκεμβρίου του 2019 <https://www.kathimerini.gr/opinion/1057762/east-med-act-nomothesia-kai-efarmogi-tis/> East Med Act Νομοθεσία και Εφαρμογή της , της Κατρίνας Σιώκου 25-12-2019 https://www.ethnos.gr/politiki/78765_eastmed-act-h-symmahia-ipa-elladas-kyproy-israil-stin-anatoliki-mesogeio Η συμμαχία ΗΠΑ Ελλάδας Κύπρου και Ισραήλ στην Ανατολική Μεσόγειο Μιχάλης Ιγνατίου 21-12-2019.

σχετικές αδειοδοτικές διαδικασίες στην Κύπρο.⁹¹
Στις **27-07-2020** ολοκληρώθηκε η 2^η Υπουργική Σύνοδο του EMGF με τη συμμετοχή του υπουργός Ενέργειας των ΗΠΑ, Ρίκ Πέρι. Στην 3η Υπουργική Σύνοδο του Φόρουμ Αερίου Νοτιοανατολικής Μεσογείου οι ΗΠΑ ζήτησαν να ενισχύσουν την παρουσία τους, καθώς ο αναπληρωτής βοηθός υπουργός Ενέργειας των ΗΠΑ εξέφρασε την επιθυμία της χώρας του να συμμετάσχει ως μόνιμος παρατηρητής.⁹²

Ο Αμερικάνος πρέσβης Τζέφρι Πάιατ σε μια συνέντευξη στο Thessaloniki Summit που διοργανώθηκε φέτος ψηφιακά λόγω της πανδημίας Covid-19 ανέφερε ότι : *«Όπως στηρίζουμε την Ελλάδα σε κάθε τι που κάνει στον ενεργειακό της τομέα, όπως τη συνεργασία με την Αίγυπτο, το Ισραήλ, την Κύπρο και το East Med Gas Forum έτσι θα καλωσορίζουμε την προοπτική να μπει και η Τουρκία σε αυτή τη συνεργασία στην Ανατολική Μεσόγειο ως ένας άλλος εταίρος, αν αποφασίσει να συμπεριφέρεται σωστά με βάση τη διεθνή νομιμότητα. Η απόφαση αυτή δεν μπορεί να ληφθεί μονομερώς αλλά και με τη σύμφωνη γνώμη και των υπολοίπων πλευρών»*. Τόνισε, επίσης, ότι η Ελλάδα

⁹¹ <https://energyexpress.gr/news/ton-ioynio-i-2i-energeiaki-diaskepsi-elladas-israil-kyproy-kai-ipa-gia-ton-eastmed-ta-epomena> η 2η ενεργειακή διάσκεψη Ελλάδας Κύπρου Ισραήλ και ΗΠΑ για τον East Med ,Τα επόμενα βήματα για τον αγωγό φυσικού αερίου. 25-05-2020 του Κωνσταντίνου Φιλίππου

⁹² <http://www.kerdos.gr/%CE%B4%CE%B9%CE%B5%CE%B8%CE%BD%CE%AE/352365-%CF%83%CF%84%CE%B7%CE%BD-%CE%BF%CE%BC%CF%80%CF%81%CE%AD%CE%BB%CE%B1-%CF%84%CE%BF%CF%85-east-med-gas-forum-%CE%BA%CE%B1%CE%B9-%CE%B7-%CE%B3%CE%B1%CE%BB%CE%BB%CE%AF%CE%B1> Στην ομπρέλα του East Med Gas Forum και η Γαλλία. 16-01-20 ΠΗΓΗ: ΑΠΕ-ΜΠΕ

είναι παράγοντας σταθερότητας στην ευρύτερη περιοχή και ότι οι ΗΠΑ υποστηρίζουν την πρωτοβουλία του Κυριάκου Μητσοτάκη να στραφεί στη διπλωματία. Χαρακτηριστικά δήλωσε: «*Η απάντηση δεν είναι στρατιωτικές αναμετρήσεις αλλά η διπλωματία και ο διάλογος*» και σημείωσε ότι «*υπάρχει και η βασική αρχή, ότι με κάθε τρόπο πρέπει να κρατήσουμε την Τουρκία δεμένη στη Δύση. Πρέπει να βρούμε τρόπο να προσεγγίσουμε την τουρκική κυβέρνηση και την τουρκική κοινωνία και να δημιουργήσουμε ευκαιρίες συνεργασίες και να δουλέψουμε μαζί ως σύμμαχοι του ΝΑΤΟ*».⁹³

Οι ΗΠΑ συνδέονται με τις εξελίξεις στη Μεσόγειο λόγω της πολυεθνικής πετρελαϊκής αμερικάνικης εταιρίας (Noble energy) που αναλαμβάνει τις έρευνες στην Κυπριακή ΑΟΖ στο τεμάχιο 12, όπου έγινε γεώτρηση το 2011 και ανακαλύφθηκε το κοίτασμα «Αφροδίτη», το οποίο συνορεύει με το κοίτασμα «Leniathan» που βρίσκεται εντός της Ισραηλινής ΑΟΖ. Θα πρέπει να σημειωθεί ότι η Noble τον Ιούλιο του 2020 εξαγοράστηκε από τον ενεργειακό κολοσσό Chevron⁹⁴. Τον Ιούνιο του 2015 η

⁹³ <https://www.mononews.gr/business/tzefri-paiat-na-erthi-ke-i-tourkia-sto-east-med-gas-forum-ti-ipe-gia-skaramagka-alexandroupoli-ependisis> Τζέφρι Πάιατ: Να έρθει και η Τουρκία στο East Med Gas Forum – Τι είπε για Σκαραμαγκά, Αλεξανδρούπολη, επενδύσεις Μαρίνα Πρωτονοταρίου 6-11-20

⁹⁴ <https://www.kathimerini.gr/economy/international/1088618/i-chevron-prochorei-stin-exagora-tis-noble-energy-enanti-5-dis-dol/> Η Chevron προχωρεί στην εξαγορά της Noble Energy έναντι 5 δισ. δολ. Καθημερινή ανακτήθηκε 21-07- 2020.

ανάδοχη εταιρεία ανακοίνωσε την ανάπτυξη του κοιτάσματος, καθώς η αξιολόγησή του κατέδειξε ποσότητες φυσικού αερίου της τάξης των 4,5 tfc, κάτι που το καθιστά οικονομικά βιώσιμο, με την Κυπριακή Δημοκρατία τον Νοέμβριο του 2019 να ανακοινώνει την πρώτη άδεια εκμετάλλευσης υδρογονανθράκων. Επίσης, η αμερικανική παρουσία στην περιοχή θα αποθαρρύνει την τουρκική επιθετικότητα⁹⁵

Οι ΗΠΑ είναι πλέον ένας μόνιμος παρατηρητής στην Ανατολική Μεσόγειο του EMGF και αμερικάνικες εταιρίες έχουν επενδύσει στην περιοχή αποσκοπώντας στη διατήρηση της ισορροπίας.

Η προσέγγιση της Μεσογείου από τις ΗΠΑ αποδεικνύει την επιθυμία της χώρας για επίτευξη ισχυρής δυναμικής και πολιτικής ισχύος στην περιοχή. Η αμερικανική παράμετρος και το διπλωματικό ενδιαφέρον των ΗΠΑ εστιάζουν στην ενεργειακή διάσταση της Κύπρου. Η νέας μορφής προσέγγιση μεταξύ των δύο κρατών εκφράστηκε είτε μέσω της εισχώρησης της Exxon Mobil στο «οικόπεδο 10» είτε μέσω της άρσης του εμπάργκο πώλησης όπλων που είχε επιβληθεί από το 1987 αλλά και με την κοινή τους συμμετοχή στο σχέδιο περιφερειακών συνεργασιών (EastMed Act 3+1). Εξαιτίας της πανδημίας του Covid-19 η εταιρεία Exxon – Mobil, αμερικανικών συμφερόντων, η οποία δραστηριοποιείται στο κυπριακό οικόπεδο 10, πρόσφατα ανακοίνωσε πως παύει προσωρινά τις ερευνητικές γεωτρήσεις για την επιβεβαίωση του μεγέθους των κοιτασμάτων⁹⁶. Το οικονομικό πλήγμα είναι παρόμοιο και για τις υπόλοιπες εταιρείες της βιομηχανίας. Ο πρόεδρος της Δημόσιας Επιχείρησης Φυσικού

⁹⁵ Εφημερίδα Καθημερινή άρθρο :Έντονη κινητοποίηση της Τουρκίας στην Αν. Μεσόγειο 5.10.2018

⁹⁶ <https://www.financialmirror.com/2020/04/18/covid19-east-med-needs-reboot-now-offshore-gas-future-delayed/>, Cyril Widdershoven, «COVID19: East Med needs reboot now offshore gas future delayed», 18/04/2020, {ανακτήθηκε 01/05/2020}

Αερίου της Κύπρου, Σ. Κασσιανίδης, ανέφερε ότι μια σειρά από ερευνητικές και επιβεβαιωτικές γεωτρήσεις που είχαν προγραμματιστεί γι' αυτό το διάστημα, αναβλήθηκαν για περίπου ένα χρόνο μετά. Το γεγονός ότι αναπρογραμματίζονται και δεν ακυρώθηκαν, όπως πολλές άλλες γεωτρήσεις σε όλο τον κόσμο όχι μόνο λόγω Covid-19 αλλά και λόγω της μείωσης των διεθνών τιμών καυσίμων, είναι ελπιδοφόρο.⁹⁷

⁹⁷ <https://www.euro2day.gr/specials/interviews/article/2032011/h-kypros-anoigei-shmera-tis-pyles-ths-sto-fysiko-a.html> Η Κύπρος ανοίγει τις πύλες της στο φυσικό αέριο δημοσιεύθηκε 9 Ιουλίου 2020.απο Euro2day.

Φωτογραφία : από την συνάντηση στην Αθήνα τον Αύγουστο 2019 (3+1)

3.1.3 Ο ρόλος του φυσικού αερίου στην ενεργειακή πολιτική της ΕΕ

Η ΕΕ στηρίζει το EMGF ως καθοριστικού παράγοντα στη διατήρηση της ασφάλειας στην περιοχή αλλά και τη διάδοση του φυσικού αερίου από κράτη – μέλη της ΕΕ. Η στρατηγική της Ευρώπης είναι η διαφοροποίηση της θέσης της που αφορά στην κάλυψη των αναγκών της σε φυσικό αέριο. Συγκεκριμένα, η ΕΕ επιθυμεί τη μείωση της εξάρτησής της από τις εισαγωγές φυσικού αερίου από τη Ρωσία. Η στήριξη της ΕΕ στο EMGF ως της καλύτερης δυνατής επιλογής εδράζεται στην αναζήτηση εναλλακτικού τρόπου τροφοδοσίας της με φυσικό αέριο που θα την οδηγήσει σε ενεργειακή χειραφέτηση από το Ρωσικό αέριο. Υποστηρίζεται, όμως, ότι οι εν λόγω εκτιμήσεις γίνονται βάσει πολιτικών κινήτρων και όχι γεγονότων και ότι παραβλέπουν ορισμένες γεωοικονομικές πραγματικότητες, όπως ότι η κατασκευή αγωγών είναι δύσκολη από πλευράς κατασκευής αλλά και της εξεύρεσης των απαιτούμενων οικονομικών πόρων.

Επίσης, σε αντίθεση με άλλα είδη ενέργειας, τα εργοστάσια παραγωγής φυσικού αερίου εκπέμπουν κατά 50% λιγότερο διοξείδιο του άνθρακα από ό,τι ο άνθρακας, όταν καίγεται (Ευρωπαϊκή Επιτροπή 2016).⁹⁸ Οι ενεργειακές ανάγκες της ΕΕ των 27 κρατών μελών καλύπτονται από τις εισαγωγές σε ποσοστό μεγαλύτερο από το 50% και ο μεγαλύτερος προμηθευτής της, είναι η Ρωσία ⁹⁹. Μάλιστα, από το 2015 1/3 των ευρωπαϊκών εισαγωγών προέρχονται από τη Ρωσία (Samaan 2016, 27). Όμως, μετά τα γεγονότα της Ρώσο-Ουκρανικής κρίσης η απαγκίστρωση της ΕΕ από την Ρωσία κρίνεται επιβεβλημένη,¹⁰⁰ αν και εκτιμάται ότι η Ρωσία θα παραμείνει η μεγαλύτερη πηγή εφοδιασμού μέχρι το 2025 και ότι η κατανάλωση ενέργειας από τη Ρωσία θα ανέλθει στο 40%. (Pisca 2016 7,25-27). Τα ορυκτά καύσιμα συμμετέχουν κατά 81% στο παγκόσμιο ενεργειακό μείγμα και παρά τις διεθνείς προσπάθειες για περιορισμό λόγω της κλιματικής κρίσης, θα συνεχίσουν να συμμετέχουν στο παγκόσμιο ενεργειακό μείγμα κατά 74%.

Σύμφωνα με το Energy Outlook 2019, η παγκόσμια κατανάλωση πρωτογενούς ενέργειας θα αυξηθεί από 3 δις τόνους ισοδύναμου πετρελαίου το 2017 σε 4,5 δις

⁹⁸ *The New Geopolitics of the Eastern Mediterranean*: Andreas Stergiou Chapter 2: Geopolitics and energy security in the eastern mediterranean: the formation of new 'energy alliances,

⁹⁹https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Energy_production_and_imports

¹⁰⁰Φυσικά, δεν μπορεί να αντικατασταθεί η Ρωσική παροχή, αλλά μπορεί να συμπληρωθεί, μειώνοντας τις σχέσεις ενεργειακής εξάρτησης.

τόνους ισοδύναμου πετρελαίου (Btoe) το 2040. Αυτό σημαίνει ότι τα επόμενα χρόνια η παγκόσμια κατανάλωση πρωτογενούς ενέργειας θα αυξηθεί κατά 50%.¹⁰¹ Οι παραπάνω αριθμοί αποδεικνύουν το ζωτικό ρόλο του φυσικού αερίου στις οικονομίες και κοινωνίες, τουλάχιστον για τις επόμενες δεκαετίες. Παράλληλα, η εσωτερική παραγωγή φυσικού αερίου στην Ευρώπη αναμένεται να μειωθεί σημαντικά τα επόμενα χρόνια, λόγω ωρίμανσης γηγενών κοιτασμάτων, ενώ θα σημειωθεί ταχύτερη ανάπτυξη των εισαγωγών φυσικού αερίου για την κάλυψη του ανοίγματος της ζήτησης. Τα παραπάνω έχουν ωθήσει την ΕΕ, στο πλαίσιο του οράματος για την Ενεργειακή Ένωση, να θέσει ως προτεραιότητα την ανάπτυξη των ευρωπαϊκών κοιτασμάτων φυσικού αερίου.¹⁰² Ως αποτέλεσμα, η ΕΕ παραμένει ευάλωτη στις διαταραχές του εφοδιασμού που είτε προκαλούνται από γεωπολιτικές συγκρούσεις, πολιτικές ή εμπορικές διαφορές, είτε οφείλονται σε αποτυχία υποδομής ή άλλες αιτίες. Η συνολική ετήσια κατανάλωση φυσικού αερίου στην Ευρώπη ικανοποιείται κυρίως από τη Ρωσία (πάνω από το ένα τρίτο του φυσικού αερίου) και από τη Νορβηγία και άλλες χώρες, συμπεριλαμβανομένης της Αλγερίας, ενώ η παραγωγή φυσικού αερίου στη Νορβηγία μειώνεται σταδιακά καθώς ο τομέας της ωριμάζει (Coote 2016).

Η μεγάλη αυτή εξάρτηση από τόσο λίγους προμηθευτές έχει αναγνωριστεί από τη δεκαετία του 1990 και η Ευρωπαϊκή Επιτροπή έχει κάνει διάφορες προσπάθειες να μειώσει την εξάρτησή της από τις εισαγωγές και να καταστήσει την έννοια της

¹⁰¹ Διεθνής και Ευρωπαϊκή Πολιτική Τετραμηνιαία Πολιτική και Οικονομική Επιθεώρηση. Γεωπολιτικές ανακατατάξεις στη Μεσόγειο; Ο Ενεργειακός ρόλος της Ελλάδας στην Ανατολική Μεσόγειο του Γιάννη Μανιάτη. Σελ 22

¹⁰² Διεθνής και Ευρωπαϊκή Πολιτική Τετραμηνιαία Πολιτική και Οικονομική Επιθεώρηση. Γεωπολιτικές ανακατατάξεις στη Μεσόγειο; Ο Ενεργειακός ρόλος της Ελλάδας στην Ανατολική Μεσόγειο του Γιάννη Μανιάτη. Σελ 22

διαφοροποίησης του ενεργειακού εφοδιασμού ως ακρογωνιαίο λίθο της ενεργειακής πολιτικής της ΕΕ (Grätz 2011, 61-86). Επί του παρόντος, η Ανατολική Μεσόγειος αποτελεί σημαντική οδό για τις εισαγωγές φυσικού αερίου και πετρελαίου της ΕΕ, καθώς περίπου το 35% του φυσικού αερίου και το 50% της κατανάλωσης πετρελαίου που διατίθενται στις ενδιαφερόμενες χώρες διακινούνται μέσω της περιοχής. (Szoke 2016).¹⁰³

Η Ενεργειακή Ένωση βασίζεται στους τρεις καθορισμένους στόχους της ενεργειακής πολιτικής της ΕΕ. Οι στόχοι αφορούν στην ασφάλεια του εφοδιασμού, τη βιωσιμότητα και την ανταγωνιστικότητα. Για την επίτευξη αυτών των στόχων, η Ένωση επικεντρώνεται σε πέντε αλληλοενισχυόμενες παραμέτρους, όπως της ασφάλειας ενεργειακού εφοδιασμού, της αλληλεγγύης και εμπιστοσύνης εσωτερικής αγοράς ενέργειας, της ενεργειακής απόδοσης για τη μείωση της ζήτησης ενέργειας, της απαλλαγής της οικονομίας από τις ανθρακούχες εκπομπές και της έρευνας, καινοτομία και ανταγωνιστικότητα».¹⁰⁴

Εν κατακλείδι, η ΕΕ υποστηρίζει το φόρουμ της Ανατολικής Μεσογείου κυρίως για λόγους ενεργειακής ασφάλειας με στόχο τη μείωση της εξάρτησής της από τη Ρωσία.

¹⁰³ *The New Geopolitics of the Eastern Mediterranean*: Andreas Stergiou Chapter 2: Geopolitics and energy security in the eastern mediterranean: the formation of new ‘energy alliances,

¹⁰⁴ <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/el/sheet/68/%CE%B5%CE%BD%CE%B5%CF%81%CE%B3%CE%B5%CE%B9%CE%B1%CE%BA%CE%B7-%CF%80%CE%BF%CE%BB%CE%B9%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%B7-%CE%B3%CE%B5%CE%BD%CE%B9%CE%BA%CE%B5%CF%82-%CE%B1%CF%81%CF%87%CE%B5%CF%82> Θεματολογικά δελτία για την ΕΕ Ενεργειακή πολιτική : γενικές αρχές. **Matteo Ciucci** 02-2020

Κεφάλαιο...4

Στο τέταρτο κεφάλαιο αναλύονται οι επιπτώσεις της ενέργειας, οι προκλήσεις, τα εμπόδια αλλά και τους πιθανούς τρόπους διεξαγωγής του φυσικού αερίου.

4.1 Οι επιπτώσεις στην ενεργειακή της διάσταση.

Η δημιουργία του East Med Gas Forum είναι απόρροια της ανάγκης για επίλυση του ενεργειακού προβλήματος και την εξασφάλιση των απαιτούμενων αποθεμάτων σε φυσικό αέριο στις χώρες που έχουν παρουσία στην περιοχή της Μεσογείου. Το East Med Gas Forum είναι αυτό που θα βοηθήσει την ενέργεια να διαδοθεί στην Ευρώπη. Προϋπόθεση, όμως, αποτελεί η συνεργασία των ενδιαφερόμενων χωρών που επιθυμούν την κάλυψη των ενεργειακών τους αναγκών και τη διατήρηση της σταθερότητας στην περιοχή. Η ανακάλυψη των αποθεμάτων φυσικού αερίου στην Ανατολική Μεσόγειο έχει αντιμετωπιστεί με ενθουσιώδη ανταπόκριση λόγω του δυνητικού αντικτύπου του στις οικονομικές, γεωπολιτικές και πολιτικές ισορροπίες στην περιοχή. Τα νέα αποθέματα θα μπορούσαν να έχουν σημαντικό, θετικό αποτέλεσμα.

4.1.1 Προκλήσεις και εμπόδια φυσικού αερίου της Ανατολικής Μεσογείου

Λαμβάνοντας υπόψη την αδυναμία της Κύπρου και του Ισραήλ για επαρκή εγχώρια αγορά φυσικού αερίου, την επιτάχυνση της ανάπτυξης των πεδίων φυσικού αερίου και την εξάρτησή τους από τις εξαγωγικές αγορές, υπάρχει προβληματισμός για τη δυνατότητα των υφιστάμενων ενεργειακών πόρων να προσελκύσουν πολλά δισεκατομμύρια δολάρια νέων επενδύσεων για την εμπορευματοποίησή τους. Το Ισραήλ και η Κύπρος δεν έχουν μεγάλες ποσότητες καταναλωτών ούτε εγκαταστάσεις για την υδροποίηση του φυσικού αερίου προκειμένου να εξαχθούν με πλοίο. Οι υδρογονάνθρακες στην περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου θα πρέπει να ομαδοποιηθούν για να μπορέσουν εξαχθούν σε άλλες αγορές.

Ως εκ τούτου, υπάρχουν τρία πιθανά σχέδια για την εξαγωγή φυσικού αερίου. Το πρώτο είναι η μεταφορά αερίου από το Ισραήλ προς την Τουρκία και έπειτα στην ΕΕ. Το δεύτερο είναι η μεταφορά αερίου από το Ισραήλ και την Κύπρο προς την ΕΕ. Το τρίτο είναι η μεταφορά αερίου από το Ισραήλ και Κύπρο προς την Αίγυπτο ή τη Ιορδανία.

Παρά τις προαναφερθείσες ανησυχίες, τον Οκτώβριο του 2018 η δημόσια εταιρεία φυσικού αερίου της Κύπρου (ΔΕΦΑ) δημοσίευσε έγγραφο διαγωνισμού για τον σχεδιασμό, την κατασκευή και τη λειτουργία τερματικού σταθμού εισαγωγής υδροποιημένου φυσικού αερίου (LNG) που θα βρίσκεται στο Βασιλικό.¹⁰⁵

Σε αυτό το πλαίσιο, το Ισραήλ άρχισε να αλλάζει το έως τώρα θεωρητικό ενδιαφέρον του για έναν αγωγό που θα διασχίσει την Ελλάδα και την Κύπρο και θα παρακάμψει την Τουρκία και έχει καταστήσει αυτό το ενδιαφέρον στρατηγικό στόχο, αποδεικνύοντας ότι η πολιτική και ο σεβασμός της ασφάλειας υπερτερούν σε σχέση με τις οικονομικές επιταγές. Ένα διεθνές έργο αγωγού φυσικού αερίου ενέχει τεράστιο κίνδυνο, καθώς προϋποθέτει μια δαπανηρή και μακροπρόθεσμη δέσμευση τόσο για τον αγοραστή όσο και για τον πωλητή, αφού και οι δύο πλευρές πρέπει να ξοδέψουν

δισεκατομμύρια για την κατασκευή της υποδομής των αγωγών. Επιπλέον, πρέπει να διατηρήσουν τις εργασιακές σχέσεις για τουλάχιστον είκοσι χρόνια. (6 Συνέντευξη με τον Μπαχτιγιάρ Ασλανμπάλι.)

Επίσης, ως κράτη μέλη της ΕΕ, η Κύπρος και η Ελλάδα προτιμούν ιδιαίτερα αυτή την επιλογή της συμμετοχής του στην κατασκευή του αγωγού ο East Med για την αύξηση της επιρροής και της διαπραγματευτικής τους δύναμης στα όργανα λήψης αποφάσεων της ΕΕ, ενώ το Ισραήλ έχει μακρά παράδοση διμερών ή πολυμερών σχέσεων με την ΕΕ και τα κράτη μέλη της. Ο αγωγός αυτός θα ενώσει την Κύπρο και το Ισραήλ με την Ελλάδα. Από οικονομική άποψη, είναι αμφίβολο ότι οι αντίστοιχες παραδόσεις φυσικού αερίου θα ήταν ανταγωνιστικές με τις υπάρχουσες προμήθειες από τη Ρωσία και από διάφορους παραγωγούς ΥΦΑ σε ολόκληρο τον κόσμο.

¹⁰⁵Κυπριακή Δημοκρατία, Υπουργείο Οικονομικών, Διεύθυνση Δημοσίων Συμβάσεων:(<https://www.eprocurement.gov.cy/epps/cft/prepareViewCfTWS.do?resourceId=3370883>)

Potential Export Routes for Eastern Mediterranean Gas

Πίνακας i: δυνητικές διαδρομές εξαγωγής για το φυσικό αέριο της Ανατολικής Μεσογείου

Η περικοπή στις εξαγωγικές τιμές της Ρωσίας για φυσικό αέριο έχει ήδη αναγκάσει την εταιρεία αερίου να επαναδιαπραγματευτεί τις συμβάσεις με πολύ μικρότερους και πιο ευέλικτους όρους. Οι εμπειρογνώμονες στον τομέα της ενέργειας εκτιμούν ότι, εάν οι ΗΠΑ αυξήσουν τις εξαγωγές τους στην Ευρώπη, η Ρωσία ενδέχεται να αναγκαστεί να αυξήσει τις επιδοτήσεις και να μειώσει ακόμη περισσότερο τις τιμές (Umbach 2019).

Έτσι, οι τιμές του φυσικού αερίου στην Ευρώπη θα μπορούσαν να υποστούν πιέσεις προς τα κάτω.¹⁰⁶

¹⁰⁶ *The New Geopolitics of the Eastern Mediterranean: Trilateral Partnerships and Regional Security Chapter 2: Geopolitics and Energy Security in the Eastern Mediterranean: The Formation of new 'Energy Alliances'*, Andreas Stergiou

4.1.2 Η στρατηγική εξαγωγής τριγωνικού αερίου

Υπάρχει μια άλλη δυνατότητα διάδοσης φυσικού αερίου που η Λευκωσία και το Τελ Αβίβ ερευνούν τα τελευταία χρόνια. Πρόκειται για τη λεγόμενη τριγωνική στρατηγική εξαγωγής φυσικού αερίου, η οποία περιλαμβάνει την αποστολή ισραηλινού - κυπριακού αερίου στην Αίγυπτο μέσω αγωγών ανοικτής θάλασσας ή χερσαίων αγωγών.

Το τριγωνικό σενάριο εκμεταλλεύεται τις νέες ευκαιρίες που άνοιξαν στην περιοχή με την ανακάλυψη του φυσικού αερίου Zohr της Αιγύπτου. Οι αποθέσεις του Zohr εκτιμώνται σε 30 τρισεκατομμύρια κυβικά πόδια (ENI 2015).

Ο συνδυασμός των πηγών φυσικού αερίου του Ισραήλ, της Κύπρου και της Αιγύπτου θα δημιουργούσε θεωρητικά μια πολύ μεγαλύτερη συγκέντρωση, η οποία θα μπορούσε να είναι ελκυστικότερη για την Ευρώπη. Επιπλέον, η υποδομή φυσικού αερίου της Αιγύπτου είναι η πλέον ανεπτυγμένη στην Ανατολική Μεσόγειο και η διώρυγα του Σουέζ προσφέρει μια από τις πιο απλές, αν όχι τις φθηνότερες, εμπορικές οδούς για πετρέλαιο και φυσικό αέριο.

Επίσης, χτίζεται από την κρατική αιγυπτιακή εταιρεία Sumed μια νέα μεγάλης κλίμακας προβλήτα ΥΦΑ στον κόλπο του Σουέζ. Η προσφορά ευρωπαϊκών αγορών ή άλλων διεθνών αγορών μέσω των τερματικών LNG της Αιγύπτου στο Idku και Damietta (με τεράστιες εγκαταστάσεις LNG, ικανές να δέχονται φυσικό αέριο από διαφορετικές πηγές και την Αίγυπτο) φαίνεται να είναι αποδοτικό για όλα τα μέρη.¹⁰⁷

Ως εκ τούτου, η Αίγυπτος επιδιώκει τη διπλωματία της ενεργειακής συνεργασίας για την βέλτιστη αξιοποίηση των συνολικών ενεργειακών πόρων της Ανατολικής

¹⁰⁷ Παρατηρήσεις της Gina Cohen στο 3ο Συμπόσιο για την Ανάπτυξη των Υδρογονανθράκων που οργανώθηκε από το Ινστιτούτο Ενέργειας στη Νοτιοανατολική Ευρώπη Αθήνα 30-31.10.2018)

Μεσογείου. Αυτές οι προσπάθειες έχουν καρποφορήσει και έχουν οδηγήσει σε στενούς δεσμούς με την Κύπρο και την Ελλάδα που αντανακλάται σε διάφορες τριμερείς συνόδους κορυφής συνεργασίας. Η συνεργασία διευκολύνθηκε από το γεγονός ότι η Shell είναι και ο χειριστής της εγκατάστασης Idku και συνιδιοκτήτης του τομέα της Αφροδίτης (Eiran and Mitchell 2018, 36-37). Το 2017 οι πρωθυπουργοί της Κύπρου Ελλάδας και Ισραήλ υπέγραψαν συμφωνία για την κατασκευή υποθαλάσσιου αγωγού εξαγωγής φυσικού αερίου και οι όροι της εμπορικής συμφωνίας θα συζητηθούν μεταξύ των εταιρειών που εμπλέκονται στο έργο (η κοινοπραξία της Noble Energy και οι φορείς εκμετάλλευσης της μονάδας υγροποίησης στην Adku).

Η συμφωνία θα πρέπει απαραίτητα να εξασφαλίσει την έγκριση της ΕΕ. Για την Αίγυπτο, αυτή η τριμερής στρατηγική εξυπηρετεί τον στρατηγικό στόχο να μετατραπεί η χώρα σε «**κέντρο φυσικού αερίου**» - που επιτρέπει σε μια χώρα να εισάγει, να παράγει, να καταναλώνει και να εξάγει φυσικό αέριο, επωφελούμενη έτσι από τη μετατόπιση πολλαπλών προμηθευτών και πελατών. Σε ιδανική τοποθεσία μεταξύ δυτικών και ανατολικών αγορών, η Αίγυπτος αποτελεί βασική χώρα της Ανατολικής Μεσογείου. Η Αίγυπτος έχει προσελκύσει, σε σταθερή βάση, σημαντικές επενδύσεις από τις μεγαλύτερες ευρωπαϊκές εταιρείες ενέργειας, ENI, Shell και BP, οι οποίες ανακοίνωσαν σχέδια επέκτασης των υφιστάμενων επενδύσεων σε διάφορα τμήματα της Αιγυπτιακής επικράτειας (Ερυθρά Θάλασσα κ.λπ.) με την υποστήριξη των παγκόσμιων ενεργειακών εταιρειών και των προγραμμάτων χρηματοδότησης της Παγκόσμιας Τράπεζας. Η Αίγυπτος έχει ήδη καταφέρει να γίνει εξαγωγέας φυσικού αερίου.

Όμως το σενάριο της εξαγωγής αερίου της Αιγύπτου μέσω αγωγού είναι ένα περίπλοκο ζήτημα. Η δημιουργία ενός περιφερειακού κόμβου φυσικού αερίου στην Αίγυπτο θα πρέπει να αντιμετωπίσει το εμπόδιο τιμών. Οι τρέχουσες μεταβολές στην παγκόσμια παραγωγή και κατανάλωση ενέργειας υποδηλώνουν χαμηλές τιμές για τα ενεργειακά προϊόντα τα επόμενα χρόνια.

Επιπλέον, στα τέλη Ιουνίου του 2018, οι αιγυπτιακές και ευρωπαϊκές πηγές των μέσων ενημέρωσης ανέφεραν (τεκμηριωμένες από τον υπουργό πετρελαίου της Αίγυπτο Οσάμα Καμάλ, αλλά προφανώς βασισμένες αποκλειστικά σε σεισμικές έρευνες) ότι η ιταλική εταιρεία πετρελαίου και φυσικού αερίου ENI θα αναπτύξει τον αγωγό φυσικού αερίου off shore Noor από τον Αύγουστο. Αυτό το πεδίο υποτίθεται ότι διατηρεί πιθανά αποθέματα περίπου 90 tcf, το οποίο είναι τριπλάσιο του μεγέθους του πεδίου Zohr. Θα πρέπει οι αιγυπτιακές ανακοινώσεις και η εμπορική βιωσιμότητα πολλών έργων στην Ανατολική Μεσόγειο να επανεκτιμηθεί. Με τη νέα ανακάλυψη που δεν έχει ακόμη ανακοινωθεί, ενδέχεται να μην υπάρχει πλέον ανάγκη να συνεργαστεί το Κάιρο με το Ισραήλ και την Ελλάδα, καθώς θα υπάρχουν αρκετά αποθέματα για την Αίγυπτο, η οποία αναπτύσσει τη δική της βιώσιμη και εμπορικά ελκυστική στρατηγική εξαγωγής LNG. (Widdershoven 2018, Gorodeisky 2018). Οι ειδικοί πιστεύουν ότι υπάρχει έλλειψη διερευνητικών γεωτρήσεων. Δεδομένων των σημερινών συνθηκών, πιθανότατα κατά τις επόμενες δεκαετίες, οι δύο τερματικοί σταθμοί ΥΦΑ στο Idku και Damietta θα είναι σε θέση να επεξεργάζονται φυσικό αέριο είτε από το Ισραήλ είτε από την Κύπρο προκειμένου να καλύψουν ολόκληρη την εσωτερική κατανάλωση της Αιγύπτου και στη συνέχεια θα μπορούν να εξάγουν φυσικό

αέριο. (19 Συνέντευξη με τον Amit Mor.)¹⁰⁸

¹⁰⁸ *The New Geopolitics of the Eastern Mediterranean: Trilateral Partnerships and Regional Security Chapter 2: Geopolitics and Energy Security in the Eastern Mediterranean: The Formation of new 'Energy Alliances', Andreas Stergiou*

Κεφάλαιο 5

Στο πέμπτο κεφάλαιο αναλύονται οι προοπτικές για το μέλλον του East Med Gas Forum που αφορούν στη διατήρηση της ασφάλειας στην περιοχή και εκτίθενται τα συμπεράσματα της εργασίας.

5.1 Προοπτικές για το μέλλον του East Med Gas Forum.

Το EMGF υπολογίζεται ότι στο μέλλον θα γίνει ένας ισχυρός διεθνής οργανισμός, που θα μπορεί να ανταπεξέλθει με αποφασιστικότητα σε ζητήματα που σχετίζονται με τις ανάγκες σε φυσικό αέριο. Άλλωστε, αυτό αποτελεί και το σκοπό της δημιουργίας του και προϋπόθεση είναι η διατήρηση της σταθερότητας και της ισορροπίας δυνάμεων στην περιοχή της Μεσογείου που θα δημιουργήσει συνθήκες απαιτούμενης ασφάλειας. Ο οργανισμός επιδιώκει την ασφαλή εξαγωγή του φυσικού αερίου αλλά και την ασφαλή μεταφορά του σε χώρες καταναλωτές. Το EMGF πρέπει να αποτελεί τον παράγοντα ισορροπίας στην Ανατολική Μεσόγειο και να συμβάλλει στην επίδειξη σεβασμού προς το διεθνές δίκαιο. Ανασταλτικός παράγοντας για την αποτελεσματικότητα του οργανισμού θα αποτελέσει ενδεχόμενη αδράνειά του στη λήψη αποφάσεων και κατά συνέπεια αδυναμία επίλυσης πιθανών προβλημάτων μεταφορά του φυσικού αερίου στην ευρύτερη περιοχή της Μεσογείου..

5.2 Προτάσεις για έρευνα

Η ανάλυση του θέματος της εν λόγω εργασίας και ειδικότερα των δεδομένων της τα οποία προέκυψαν από την ποιοτική έρευνα που πραγματοποιήθηκε ανοίγει νέο πεδίο διερεύνησης. Συγκεκριμένα, η εν λόγω έρευνα μπορεί να ανατροφοδοτήσει το ενδιαφέρον και να αποτελέσει το εφαλτήριο για διεξαγωγή νέας έρευνας. Υπό το πρίσμα αυτό, προτείνονται νέα αντικείμενα προς πραγμάτευση. Τέτοια θα μπορούσαν να είναι οι επιπτώσεις για το φυσικό και ανθρωπογενές περιβάλλον των περιοχών από τις οποίες θα διέλθει ο αγωγός East Med. Επίσης, ένα ενδιαφέρον αντικείμενο έρευνας θα μπορούσε να αποτελέσει η αναζήτηση των γεωπολιτικών και οικονομικών συμφερόντων, ειδικότερα της Ελλάδας, από την υλοποίηση του αγωγού EastMed. Τέλος, προτείνεται μια νέα ερευνητική απόπειρα σχετικά με την αναζήτηση μελετών της Ελληνικής Διαχειριστικής Εταιρείας Υδρογονανθράκων (ΕΔΕΥ), σε ελληνικές περιοχές για τον εντοπισμό ανάλογων γεωλογικών δομών με εκείνες των μεγάλων κοιτασμάτων φυσικού αερίου Zor στην Αίγυπτο και Λεβιάθαν στο Ισραήλ και την καταγραφή ενθαρρυντικών ενδείξεων για μεγάλα κοιτάσματα υδρογονανθράκων, ιδίως στις θαλάσσιες περιοχές του Ιονίου και της Κρήτης.

5.3 Συμπεράσματα

Οι ελπίδες και προσδοκίες που υπήρχαν για ηρεμία στη Μεσόγειο σιγά σιγά εξανεμίζονται ύστερα από την ανακάλυψη υδρογονανθράκων στην Ανατολική Μεσόγειο. Εντούτοις, το γεγονός αυτό καθεαυτό δεν έχει διασαλεύσει την ειρήνη στην περιοχή. Είναι εξάλλου γεγονός ότι οι άφθονες φυσικές πηγές αποτελούν συχνά αιτία συγκρούσεων, ειδικά σε σύνθετα γεωπολιτικά περιβάλλοντα (Feldt 2008). Ως εκ τούτου το περιβάλλον της Ανατολικής Μεσογείου επικεντρώνεται σε μια νέα περιφερειακή «διπολική ένταση». Ένας από τους πόλους εξουσίας είναι η Τουρκία και οι συχνά καταναγκαστικές στρατηγικές της έναντι των ενεργειακών εξελίξεων στην Ανατολική Μεσόγειο (Kontos και Bitsis 2018) και ο άλλος πόλος ισχύος αποτελείται από τις ποικίλες συνεργασίες μεταξύ Κύπρου, Αιγύπτου, Ελλάδας και Ισραήλ.¹⁰⁹

Το East Med Gas Forum υπήρξε απόρροια των ανακαλύψεων φυσικού αερίου στην περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου, της επιθετικής εξωτερικής πολιτικής της Τουρκίας και των ιστορικών συγκρούσεων των κρατών της περιοχής. Η γεωοικονομία που αντικατοπτρίζει την απόκτηση ισχύος, την κατοχή γης και τον έλεγχο της αγοράς, σε αυτή την περίπτωση είναι η ύπαρξη και οι δυνατότητες αξιοποίησης του φυσικού αερίου. Όλα αυτά εντάσσονται σ' ένα πλαίσιο ανταγωνισμού των κρατών στην περιοχή της Μεσογείου και διπλωματικών κινήσεων στις οποίες προχωρούν, παράλληλα με τις εκτιμήσεις τους για τα οφέλη που θα αποκομίσουν. Επιπλέον, η γεωπολιτική εκλαμβάνεται ως κατάληψη εδαφών με σκοπό την οικονομική ισχύ.

¹⁰⁹ *The New Geopolitics of the Eastern Mediterranean Tziarras, Zenonas chapter 8 Chapter 8: Conclusions: The Eastern Mediterranean is What Regional States Make of it, Eastern Mediterranean is What Regional States Make of it , Zenonas Tziarras*

Υπό το πρίσμα αυτό ο EMGF αποτελεί χάραξη μιας συγκεκριμένης διπλωματίας που έγκειται στην ενεργειακή συνεργασία στην περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου με τη σύσταση ενός οργανισμού που επιδιώκει την διάδοση του φυσικού αερίου μέσω του αγωγού East Med για την ενίσχυση πολιτικής ισχύος της Ευρώπης και της Μεσογείου. Ο EMGF αγκάλιασε όλα τα κράτη, τα οποία ενδιαφέρονται για την προώθηση του φυσικού αερίου και αυτά με την σειρά τους παραμέρισαν τις πολιτικές συγκρούσεις που είχαν μεταξύ τους. Αυτό είναι ένα από τα μεγαλύτερα επιτεύγματα του οργανισμού.

Επίσης, από την ανάλυση που έγινε προκύπτει ότι στόχος του EMGF είναι η σταθερότητα και η ασφάλεια της περιοχής με σκοπό την εξαγωγή του αερίου και κατά συνέπεια το αμοιβαίο κέρδος που θα υπάρξει και η ανάπτυξη των χωρών που συμμετέχουν σε όλο αυτό το εγχείρημα. Οι εταιρίες για να επενδύσουν στην περιοχή επιθυμούν ένα κλίμα ηρεμίας, χωρίς εντάσεις και συγκρούσεις. Στο πλαίσιο αυτό παίζουν ρόλο οι λόγοι που ωθούν τις χώρες στη συμμετοχή τους σ' αυτό τον οργανισμό και το πλέγμα των σχέσεων που δημιουργείται μεταξύ τους.

Με βάση τα παραπάνω, τεκμαίρεται ότι η Αίγυπτος είναι μια χώρα παραγωγός – εξαγωγέας – εισαγωγέας -καταναλωτής και επιθυμεί να γίνει το κέντρο του φυσικού αερίου με σκοπό να ελέγχει την αγορά. Η Κύπρος επιθυμεί να παράγει και να εξάγει φυσικό αέριο αλλά χρειάζεται την υποστήριξη των άλλων χωρών. Η Ελλάδα επιδιώκει να ανδειχθεί η γεωπολιτική της σημασία στην περιοχή ως διαμετακομιστική χώρα κόμβος ενεργειακών πόρων. Η Ιταλία προσπαθεί να αποκομίσει κέρδος από τις επενδύσεις της και το Ισραήλ επιδιώκει την γεωπολιτική και την γεωοικονομική διάσταση του φυσικού αερίου μέσω της εργαλειοποίησης του φυσικού αερίου με σκοπό την ασφάλεια στην περιοχή και ουσιαστικά την απόκτηση πολιτικής δύναμης του μέσω του αερίου.

Επίσης, η Ιορδανία επιθυμεί να γίνει ένας διαμετοκομιστής του φυσικού αερίου και η Παλαιστινιακή Αρχή προσπαθεί να βρει τρόπους επικοινωνίας με το Ισραήλ έχοντας

τη δυνατότητα εξαγωγής του φυσικού αερίου που διαθέτει. Επιπλέον, οι μεγάλες χώρες που αποτελούν και παρατηρητές στο EMGF, όπως οι ΗΠΑ και η Γαλλία επιδιώκουν να εξασφαλίσουν οικονομική, πολιτική και στρατιωτική ισχύ στην περιοχή. Βέβαια, ο μεγάλος απών είναι η Τουρκία. Ωστόσο, κανένα κράτος του EMFG δεν επιδιώκει να αποκλείσει την Τουρκία, αρκεί η Άγκυρα να μεταβάλλει τη πολιτική που ακολουθεί στην Ανατολική Μεσόγειο και να αναθεωρήσει την επιδίωξή της με μέσα ηγεμονικής ισχύος να αναδιατάξει τον συσχετισμό δυνάμεων της περιοχής. Τέλος, οι προσπάθειες για εξασφάλιση και διάθεση φυσικού αερίου στην Ανατολή Μεσόγειο οδηγούν σε συνεργασίες στην περιοχή με πιθανούς τρόπους διάδοσης του φυσικού αερίου είτε μέσω LNG είτε μέσω αγωγών. Από την παρουσίαση που προηγήθηκε οι προοπτικές του EMGF είναι να γίνει ένας διεθνής οργανισμός ισχυρός με σκοπό την ασφάλεια στην περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου και το γεγονός αυτό θα αποτελέσει και το θετικό πρόσημο που προκύπτει από την όλη διαχείριση του θέματος του φυσικού αερίου.

Βιβλιογραφία

Ελληνική Βιβλιογραφία

- Γιάννη Μανιάτη , Ο Ενεργειακός ρόλος της Ελλάδας στην Ανατολική Μεσόγειο του , Διεθνής και Ευρωπαϊκή Πολιτική Τετραμηνιαία Πολιτική και Οικονομική Επιθεώρηση. Γεωπολιτικές ανακατατάξεις στη Μεσόγειο; Τεύχος 46-47 Κεφάλαιο : εκδόσεις Παπαζήση , Μάρτιος- Οκτώβριος 2019 σελ 22
- Ειρήνη Κατοίκα , θέμα Διπλωματικής Η πολιτική του Ισραήλ της εκμετάλλευσης των κοιτασμάτων των υδρογονανθράκων : οι εσωτερικοί παράμετροι Πανεπιστήμιο Αιγαίου , Σχολή Ανθρωπιστικών Επιστημών , Τμήμα Μεσογειακών Σπουδών , Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Διακυβέρνηση , Ανάπτυξη και Ασφάλεια στη Μεσόγειο Επιβλέπων Χαράλαμπος Τσαρδανίδης 2016-2017 σελ 43
- Λιανός Δημήτριος , Διπλωματική Εργασία Τα κοιτάσματα Φυσικού αερίου της Νότιο Ανατολικής Μεσογείου και ο Ρόλος του EastMed , Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο Σχολή Μηχανικών Μεταλλείων – Μεταλλουργών τομέας Μεταλλευτικής , Εργαστήριο Εφαρμοσμένης Γεωφυσικής. Επιβλέπουσα Σταματάκη Σοφία Καθηγήτρια ΕΜΠ Αθήνα Οκτώβριος 2017 σελ 65
- Ξενάκης Γεώργιος , διπλωματική εργασία ενεργειακή κατάσταση και προοπτικές ανανεώσιμων πηγών ενέργειας στις χώρες της ανατολικής μεσογείου Εθνικό Μετσόβιο πολυτεχνείο τμήμα μηχανολόγων μηχανικών τομέας ρευστών, επιβλέπων καθηγητής: Ζερβός Αρθούρος Αθήνα Ιούλιος 2009 , σελ 43-55
- Σκλιάς Παντελής και Φλώρος Φλούρος, « Η αλληλεπίδραση της ενεργειακής ασφάλειας και ενεργειακής πολιτικής κράτους: Η περίπτωση του Ισραήλ», στο,

Αντώνης Κλάψης (επιμ), *Ειδικά θέματα διπλωματίας και διεθνούς οργάνωσης*, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, 2019, σ.220-221

- Σωτήρης Ντάλης , Ασφάλεια και Συνεργασία στη Μεσόγειο & τη Νοτιοανατολική Ευρώπη Κύκλος σεμιναρίων περιόδου 2017- 18 επιμέλεια – εισαγωγή Σωτήρης Ντάλης. Πανεπιστήμιο Αιγαίου – Τμήμα Μεσογειακών Σπουδών Μονάδα Έρευνας για την Ευρωπαϊκή και Διεθνή Πολιτική. Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου. Τμήμα Δια Βίου Μάθησης , Υποστήριξης της Εκπαίδευσης και Απασχόλησης. Εκδόσεις Παπαζήση , Αθήνα 2018 σελ 13
- Χρήστος Βλάχος. “Διπλωματική εργασία Το δίκτυο Ασφάλειας 3+3 στην Ανατολική Μεσόγειο Επιβλέπων Καθηγητής Ηλίας Κουσκουβέλης , Τμήμα Διεθνών και ευρωπαϊκών Σπουδών τμήμα βαλκανικών και ανατολικών σπουδών Ανώτατη διακλαδική σχολή πολέμου Διατμηματικό πρόγραμμα μεταπτυχιακών σπουδών Διεθνείς σχέσεις και Ασφάλεια Πανεπιστήμιο Μακεδονίας, Δεκέμβριος , 2017 σελ 11
- Abu Joudeh Emad , θέμα διπλωματικής: η διαχρονική εξέλιξη του δομημένου χώρου στην Ιορδανία, η περίπτωση της πρωτεύουσα Αμμάν Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας τμήμα μηχανικών χωροταξίας πολεοδομίας και περιφερειακής ανάπτυξης επιβλέπων καθηγητής : Σταθάκης Δημήτρης. Σελ 3
- John Baylis , Steve Smith , Patricia Owens , Η παγκοσμιοποίηση της Διεθνούς πολιτικής , Πέμπτη έκδοση , εκδόσεις επίκεντρο , Αθήνα , 2013 (σελ 468-469)

Ξένη Βιβλιογραφία

- *Andreas Stergiou, “ Geopolitics and energy security in the eastern mediterranean: the formation of new ‘energy alliances, in, Tziarras, Zenonas Trilateral Partnerships and Regional Security, Re-imagining the Eastern Mediterranean Series’’The New Geopolitics of the Eastern Mediterranean: Chapter 2: PCC Report, 3. Friedrich-Eebert-Stiftung, Nicosia: (ed.) (2019), p.11-27*
- *Gawdat Bahgat, Egypt’s Energy Outlook: Opportunities and Challenges, Mediterranean Quarterly: Winter 2013 p 16-21*
- *Nael Shama , Between Alliance and Entente: The Egyptian-Greek-Cypriot Partnership , The New Geopolitics of the Eastern Mediterranean: Trilateral Partnerships and Regional Security Chapter 6 ,*
- *Tsardanidis Charalambos , “Greece’s Changing role in the Eastern Mediterranean” in Z. Tziarras (ed.), , The New Geopolitics of the Eastern Mediterranean: Trilateral Partnerships and Regional Security, Nicosia: PRIO, 2019, σελ.73-94.*
- *Tziarras, Zenonas , “ cyprus’s foreign policy in the eastern mediterranean and the trilateral partnerships: a neoclassical realist approach ’’Zenonas Tziarras The New Geopolitics of the Eastern Mediterranean chapter 4 Nicosia: PRIO, 2019, σελ.53-72.*
- *Tziarras, Zenonas “Conclusions: The Eastern Mediterranean is What Regional States Make of it, Eastern Mediterranean is What Regional States Make of it The New Geopolitics of the Eastern Mediterranean’’ chapter 8 Chapter 8, Nicosia: PRIO, 2019, σελ.125-129.*
- *Tziarras, Zenonas The New Geopolitics of the Eastern Mediterranean: Trilateral Partnerships and Regional Security, Re-imagining the Eastern Mediterranean Series: PCC Report, 3. Friedrich-Eebert- Stiftung, Nicosia:*

(ed.) (2019) PRIO Cyprus Centre• Chapter 1: The New Geopolitics of the Eastern Mediterranean – An Introduction , Zenonas Tziarras, p. 5-10

- Simone Tagliapietra, Fondazione Eni Enrico Mattei, Nota Di Lavoro , Towards a New Eastern Mediterranean Energy Corridor ? Natural Gas Developments Between Market Opportunities and Geopolitical Risks, 2013 σελ 13

Ηλεκτρονική βιβλιογραφία

- <https://www.kathimerini.gr/politics/561071011/ypegrafi-i-trimeris-stratiotiki-synergasia-elladas-kyproy-israil/> Υπεγράφη η τριμερής στρατιωτική συνεργασία Ελλάδας – Κύπρου – Ισραήλ 8-9-2020 από Kathimerini.gr <https://geetha.mil.gr/ypografi-programmatos-trimeroy-stratiotikis-synergasias-elladas-kyproy-israil/>
- <https://www.euractiv.gr/section/energia/news/simantiki-isos-istoriki-synantisi-3-1-elladas-kyproy-israil-ipa-stin-ierosalim/> Σημαντική, ίσως ιστορική, συνάντηση 3+1 Ελλάδας – Κύπρου – Ισραήλ – ΗΠΑ στην Ιερουσαλήμ Από Theodore Karaoulanis and Θοδωρής Καραουλάνης | EurActiv.gr, philenews.com and ΑΠΕ-ΜΠΕ
- Offshore Energy Today, «Exxon makes gas discovery at Glaucus-1 well, offshore Cyprus», in, <https://www.offshore-energy.biz/exxon-makes-gas-discovery-at-glaucus-1-well-offshore-cyprus/> (πρόσβαση 19/4/2020)
- Michele Kambas, Sabina Zawadzki, «Exxon's Cyprus gas discovery adds another giant to East Med collection», in, <https://www.reuters.com/article/us->

[exxon-mobil-cyprus/exxons-cyprus-gas-discovery-adds-another-giant-to-east-med-collection-idUSKCN1QH1O3](http://www.exxon-mobil-cyprus.com/exxons-cyprus-gas-discovery-adds-another-giant-to-east-med-collection-idUSKCN1QH1O3) (πρόσβαση 19.04.2020)

- Υπ. Ενέργειας, Εμπορίου και Βιομηχανίας της Κυπριακής Δημοκρατίας : http://www.mcit.gov.cy/mcit/hydrocarbon.nsf/page17_gr/page17_gr?OpenDocument
- <https://www.eni.com/en-IT/global-presence/africa/egypt.html> (πρόσβαση 19/4/2020)
- <https://www.mfa.gr/missionsabroad/contact/egypt/egypt.html>, Πρεσβεία της Ελλάδος- Γραφείο Οικονομικών & Εμπορικών Υποθέσεων- Στοιχεία Αιγυπτιακού Κλάδου Ενέργειας (πρόσβαση 31.03.2020)
- <https://www.depa.gr/diethnis-ypodomes>, «Διασυνδεδετήριος αγωγός Eastern Mediterranean», ΔΕΠΑ- Διεθνείς Υποδομές, ανακτήθηκε {10/04/2020}
- <https://www.eliamep.gr/publication>, «Πιθανή μελλοντική κατασκευή του East Med {ανακτήθηκε 27/03/2020}θα ενισχύσει την περιφερειακή ασφάλεια», Γιώργος Τζογόπουλος, 26/12/2017, {ανακτήθηκε 27/03/2020}
- Κοινή διακήρυξη του «Φόρουμ για το Φυσικό Αέριο στην Ανατολική Μεσόγειο»<https://www.moved.gr/kkoinh-diakhrjh-toy-foroum-gis-yo-fysiko-aerio-sthn-anatolikh-mesogeio/> από moved digital and transportations news 14 -01-2019
- <https://www.facebook.com/NicosAnastasiades/posts/2881632985233604>
- <https://www.energyregister.gr/symvatikes-piges/fysiko-aerio/%CE%BF%CE%BB%CE%BF%CE%BA%CE%BB%CE%B7%>

[CF%81%CF%8E%CE%B8%CE%B7%CE%BA%CE%B5-%CE%B7-2%CE%B7-%CF%85%CF%80%CE%BF%CF%85%CF%81%CE%B3%CE%B9%CE%BA%CE%AE-%CF%83%CF%8D%CE%BD%CE%BF%CE%B4%CE%BF%CF%82-%CF%84%CE%BF/](#)Ολοκληρώθηκε η 2η Υπουργική Σύνοδος του East Med Gas Forum[26/07/2019 - 3:53 μμ] από energy register

- <https://www.naftemporiki.gr/finance/story/1500667/sti2i-upourgiki-sunodo-tou-east-med-gas-forum-o-k-xatzidakis> Στη 2η υπουργική σύνοδο του East Med Gas Forum ο Κ. Χατζηδάκης Τετάρτη, 24 Ιουλίου 2019 12:33 από www.naftemporiki.gr
- <https://www.capital.gr/epixeiriseis/3405156/east-med-gas-forum-isxuro-geostratigiko-minuma-apananti-stin-tourkiki-proklitikitita> East Med Gas Forum: Ισχυρό γεωστρατηγικό μήνυμα απέναντι στην τουρκική προκλητικότητα. **17-01-2020 του Χάρη Φλουδόπουλου από το Capital.gr**
- <https://www.kathimerini.gr/economy/561089311/ypegrafi-apo-epta-chores-to-katastatiko-toy-east-med-gas-forum/> Υπεγράφη από επτά χώρες το καταστατικό του East Med Gas Forum από την Χρύσα Λιάγκου 23 – 09 -2020 από την kathimerini.gr
- https://economytoday.sigmalive.com/epiheiriseis/energeia/29663_sfragizetai-diethnes-foroym-fysikoy-aerioy-anatolikis-mesogeioy Σφραγίζεται και επισήμως την Τρίτη η ίδρυση του διεθνούς οργανισμού East Mediterranean Gas Forum (EMGF).
- Yuri M. Zhukov, «Το θεόσταλο δώρο στην Αίγυπτο», στο, <https://energypress.gr/news/theostalto-doro-stin-aigypto> (πρόσβαση 19/4/2020)

- Sohbet Karbuz, Luca Baccarini, « East Mediterranean Gas: Regional Cooperation or Source of Tensions?», in, https://www.cidob.org/publicaciones/serie_de_publicacion/notes_internacionales/n1_173/east_mediterranean_gas_regional_cooperation_or_source_of_tensions?fbclid=IwAR0QfsPD26M4j-IyiANM8sC8-l8pqeJuYZzcmCaOI3mUhOeD44eNbQoouUg (πρόσβαση 17/04/2020)
- Συνέντευξη στην εφημερίδα «Φιλελεύθερος» του Υπ. Εξωτερικών της Κυπριακής Δημοκρατίας Ιωάννη Κασουλίδη. 25/12/17
- Ζ.Τζιάρρας «Μέση Ανατολή και Κυπριακό» , Geopolitical Cyprus, Eastern Mediterranean & Middle East Insights, 07.02.2020
- Εφημερίδα των Συντακτών – Άρθρο : Β.Κεφαλά: «Η Τουρκία ως περιφερειακός Ταραξίας», 04.03.2020
- Εφημερίδα Τα Νέα – Άρθρο : Π.Τσάκωνας – Θ.Ντόκος : «Στρατηγική Σταθερότητας και Ειρηνικής Πίεσης» 02.02.2019
- <https://www.gulfoilandgas.com/webpro1/main/mainnews.asp?id=34415>
- http://www.mcit.gov.cy/mcit/hydrocarbon.nsf/page19_gr/page19_gr?OpenDocument
- <https://powerpolitics.eu/διώρυγα-του-σουέζ-το-έργο-θαύμα-του-19ου/>
- (USGS 2010, BP Statistical Review of World Energy 2018, 27-28)
- <https://www.financialmirror.com/2020/04/18/covid19-east-med-needs-reboot-now-offshore-gas-future-delayed/>, Cyril Widdershoven, «COVID19: East Med needs reboot now offshore gas future delayed», 18/04/2020, {ανακτήθηκε 01/05/2020}

- <https://www.euro2day.gr/specials/interviews/article/2032011/h-kypros-anoigei-shmera-tis-pyles-ths-sto-fysiko-a.html> Η Κύπρος ανοίγει τις πύλες της στο φυσικό αέριο δημοσιεύθηκε 9 Ιουλίου 2020.απο Euro2day
- Εφημερίδα Καθημερινή άρθρο :Έντονη κινητοποίηση της Τουρκίας στην Αν. Μεσόγειο 5.10.2018
- https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Energy_production_and_imports
- Κυπριακή Δημοκρατία, Υπουργείο Οικονομικών, Διεύθυνση Δημοσίων Συμβάσεων:(<https://www.eprocurement.gov.cy/epps/cft/prepareViewCftWS.do?resourceId=3370883>)
- Shaffer, «Natural Gas Supply Stability»,σ.114-115 <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0301421512010178#f0010> κεφάλαιο 4.1 Περίπτωση Ι: Προμήθεια φυσικού αερίου της Αιγύπτου προς το Ισραήλ και την Ιορδανία (2008-2011):
- <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/el/sheet/68/%CE%B5%CE%BD%CE%B5%CF%81%CE%B3%CE%B5%CE%B9%CE%B1%CE%BA%CE%B7-%CF%80%CE%BF%CE%BB%CE%B9%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%B7-%CE%B3%CE%B5%CE%BD%CE%B9%CE%BA%CE%B5%CF%82-%CE%B1%CF%81%CF%87%CE%B5%CF%82> Θεματολογικά δελτία για την ΕΕ Ενεργειακή πολιτική : γενικές αρχές. **Matteo Ciucci** 02-2020
- <https://www.in.gr/2020/01/02/politics/diplomatia/eastmed-ypografi-tis-symfonias-gia-ton-agogo-fysikou-aeriou/> East Med: Υπεγράφη η συμφωνία

για τον αγωγό EastMed – Οι δηλώσεις των ηγετών και τα καρφιά στην Τουρκία.
In.gr 2 -01 -2020

- <https://slpress.gr/oikonomia/me-proschima-tin-prasini-anaptyxi-quot-skotonoy-n-quot-ton-eastmed/> Με πρόσχημα την πράσινη ανάπτυξη “σκοτώνουν “ τον EastMed Καμενόπουλος Σωτήρης 21-10-2020
- <https://www.in.gr/2020/02/03/world/anatinaksan-ton-agogo-fysikou-aeriou-aro-israil-stin-aigypto/> Ανατίναξαν τον αγωγό φυσικού αερίου από το Ισραήλ στην Αίγυπτο 3 -02-20 in.gr
- <https://energypress.gr/news/etoimazetai-kai-i-italia-na-ypographe-ton-eastmed> Ετοιμάζεται και η Ιταλία να υπογράψει τον EastMed energy press 21-08-20 του Πέτρου Θεοχαρίδη, φιλελεύθερος
- [https://www.liberal.gr/world/giati-i-italia-den-symmetexei-akomh-\)-στον-αγωγό-του-Γιώργου-Παυλόπουλου-3-01-20](https://www.liberal.gr/world/giati-i-italia-den-symmetexei-akomh-)-στον-αγωγό-του-Γιώργου-Παυλόπουλου-3-01-20) Γιατί η Ιταλία δεν συμμετέχει (ακόμη) στον αγωγό του Γιώργου Παυλόπουλου 3-01-20.
- <https://energypress.gr/news/ton-ioynio-i-2i-energeiaki-diaskepsi-elladas-israil-kyproy-kai-ipa-gia-ton-eastmed-ta-epomena> η 2η ενεργειακή διάσκεψη Ελλάδας Κύπρου Ισραήλ και ΗΠΑ για τον East Med ,Τα επόμενα βήματα για τον αγωγό φυσικού αερίου. 25-05-2020 του Κωνσταντίνου Φιλίππου
- <https://www.kathimerini.gr/world/455600/o-protos-aravoisrailinos-polemos/> Ο πρώτος αραβοισραηλινός πόλεμος Μανώλη Κούμα 14-04-2012
<https://propaganda.gr/newstrack/stis-5-iouniou-1967-archizi-o-polemos-ton-exi-imeron/> Στις 5 Ιουνίου του 1967 αρχίζει ο Πόλεμος των Έξι Ημερών Μία

από τις συγκρούσεις που έπαιξαν μεγάλο ρόλο στη διαμόρφωση των συσχετισμούς στη Μέση Ανατολή. 5-06-2020

- <https://www.capital.gr/diethni/3402239/iordania-arxise-o-efodiasmos-tis-xoras-me-fusiko-aerio-apo-to-israil> Ιορδανία άρχισε ο εφοδιασμός της χώρας με φυσικό αέριο από το Ισραήλ 2-01-20
 - https://en.wikipedia.org/wiki/Arab_Gas_Pipeline Αγωγός Αραβικού Αερίου
 - <https://www.iene.gr/page.asp?pid=4385&lng=1> Ινστιτούτο ενέργειας νοτιοανατολικής Ευρώπης Φυσικό αέριο από την Κύπρο στην Ιορδανία 9 -9-2016
 - <https://www.kathimerini.gr/world/1060517/kairo-i-gallia-zitise-na-symmetaschei-sto-east-med-gas-forum/> Κάιρο η Γαλλία ζήτησε να συμμετέχει στο east med gas forum. 16-01-2020 πηγή ΑΠΕ-ΜΠΕ
- <http://www.kerdos.gr/%CE%B4%CE%B9%CE%B5%CE%B8%CE%BD%CE%AE/352365-%CF%83%CF%84%CE%B7%CE%BD-%CE%BF%CE%BC%CF%80%CF%81%CE%AD%CE%BB%CE%B1-%CF%84%CE%BF%CF%85-east-med-gas-forum-%CE%BA%CE%B1%CE%B9-%CE%B7-%CE%B3%CE%B1%CE%BB%CE%BB%CE%AF%CE%B1> Στην ομπρέλα του East Med Gas Forum και η Γαλλία. 16-01-20 ΠΗΓΗ: ΑΠΕ-ΜΠΕ
- <https://www.naftemporiki.gr/finance/story/1503834/proti-energeiaki-diaskepsi-elladas--kuprou--israil-kai-ipa> Η πρώτη ενεργειακή διάσκεψη Ελλάδας , Κύπρου ,Ισραήλ και ΗΠΑ. 4 Αυγούστου 2019

- <https://www.liberal.gr/apopsi/ti-simainei-gia-emas-i-eastmed-act-ton-ipa/279908> Τι σημαίνει για εμάς , η East Med Act των ΗΠΑ Κωνσταντίνος Χαροκόπος 31 Δεκεμβρίου του 2019
- <https://www.kathimerini.gr/opinion/1057762/east-med-act-nomothesia-kai-efarmogi-tis/> East Med Act Νομοθεσία και Εφαρμογή της , της Κατρίνας Σιώκου 25-12-2019
- https://www.ethnos.gr/politiki/78765_eastmed-act-h-symmahia-ipa-elladas-kyproy-israil-stin-anatoliki-mesogeio Η συμμαχία ΗΠΑ Ελλάδας Κύπρου και Ισραήλ στην Ανατολική Μεσόγειο Μιχάλης Ιγνατίου 21-12-2019.
- <https://www.mononews.gr/business/tzefri-paiat-na-erthi-ke-i-tourkia-sto-east-med-gas-forum-ti-ipe-gia-skaramagka-alexandroupoli-ependisis> Τζέφρι Πάιατ: Να έρθει και η Τουρκία στο East Med Gas Forum – Τι είπε για Σκαραμαγκά, Αλεξανδρούπολη, επενδύσεις Μαρίνα Πρωτονοταρίου 6-11-20
- <https://depa-int.gr/pipeline-poseidon/> Ο Αγωγός Ποσειδών , ΔΕΠΑ Διεθνών έργων.
- Michael Ratner, Congressional Research Service, Natural Gas Discoveries in the Eastern Mediterranean, 2016 σελ 13-29
- <https://www.kathimerini.gr/economy/international/1088618/i-chevron-prochorei-stin-exagora-tis-noble-energy-enanti-5-dis-dol/> Η Chevron προχωρεί στην εξαγορά της Noble Energy έναντι 5 δισ. δολ. Καθημερινή ανακτήθηκε 21-07- 2020.